

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Διϊδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ελλάδα: Εκκλησιαστική Ιστορία και Πολιτισμός»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Του π. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΦΡΑΓΚΙΟΥΔΑΚΗ

ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ

ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Επιβλέπων καθηγητής: ΗΡΑΚΛΗΣ ΡΕΡΑΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2018

Στη μνήμη του πολυαγαπημένου μου πατέρα

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πίνακας περιεχομένων.....	3
Πρόλογος	6
Εισαγωγή.....	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

1. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ Ο ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	11
2. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	12
3. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΤΕΜΑΣ.....	15
4. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ	15
5. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ ΛΟΥΚΑΣ.....	16
6. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΖΗΝΑΣ ή ΖΗΝΩΝ	17
7. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΠΟΛΛΩΣ.....	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΑΓΙΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

1. Ο ΑΓΙΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	19
2. Ο ΑΓΙΟΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΡΗΤΗΣ Ο ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΣ.....	19
3. ΠΕΤΡΟΣ Ο ΝΕΟΣ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	21
4. ΠΑΥΛΟΣ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	21
5. ΑΡΤΑΚΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ	22
6. Ο ΑΓΙΟΣ ΜΥΡΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ.....	22
7. Ο ΑΓΙΟΣ ΙΚΟΝΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	25
8. Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	25
9. Ο ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	26
10. Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ.....	26
11. Ο ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο Α΄ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	28
12. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΑΝΩΝΟΣ.....	29
13. Ο ΑΓΙΟΣ ΗΛΙΑΣ Α΄ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	33
14. Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Β΄ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	33
15. Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΤΥΧΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ.....	34

16. Ο ΑΓΙΟΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΠΗΓΑΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.....	35
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΑΓΙΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΑΙ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

1. ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΔΕΚΑ ΜΑΡΤΥΡΕΣ.....	39
2. Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΕΞ ΑΓΑΡΗΝΩΝ.....	40
3. Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝ ΑΥΤΩ ΔΩΔΕΚΑ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΓΕΡΓΕΡΗΣ.....	43
4. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΞ ΑΝΩ ΜΟΥΛΙΩΝ.....	45
5. Ο ΑΓΙΟΣ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΣ ΙΣΙΔΩΡΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΑΥΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ.....	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΟΣΙΟΙ ΚΑΙ ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

1. Ο ΟΣΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΕΡΗΜΙΤΗΣ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ.....	48
2. Ο ΟΣΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ.....	49
3. Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΤΥΧΙΑΝΟΣ Ο ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΣ.....	49
4. Η ΟΣΙΑ ΚΑΣΣΙΑΝΗ	51
5. Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΩΝ Ο «ΜΕΤΑΝΟΕΙΤΕ».....	52
6. Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΞΕΝΟΣ	54
7. Ο ΟΣΙΟΣ ΑΡΣΕΝΙΟΣ Ο ΑΓΙΟΦΑΡΑΓΓΙΤΗΣ.....	56
8. Ο ΟΣΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΣΙΝΑΙΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ο ΕΥΒΟΕΥΣ.....	57
9. Ο ΟΣΙΟΣ ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΤΗΣ ΝΗΒΡΥΤΟΥ.....	59
10. Ο ΟΣΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΚΑΛΥΒΙΑΝΗΣ.....	62
11. ΟΙ ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΑΙ ΟΣΙΟΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΛΥΒΙΑΝΗΣ.....	63
12. ΟΙ ΟΣΙΟΙ ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΚΑΙ ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΟΙ ΕΝ ΚΟΥΔΟΥΜΑ.....	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΟΣΙΑΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

1. ΜΑΡΘΑ ΜΟΝΑΧΗ Η ΑΣΚΗΤΡΙΑ ΤΩΝ ΚΑΠΕΤΑΝΙΑΝΩΝ.....	71
2. ΜΟΝΑΧΟΣ ΙΩΑΚΕΙΜ ΑΝΤΩΝΑΚΗΣ Ή ΙΩΑΚΕΙΜΑΚΙ ΤΟΥ ΚΟΥΔΟΥΜΑ.....	72
3. ΜΟΝΑΧΟΣ ΕΥΑΡΕΣΤΟΣ ΓΑΒΑΛΑΣ.....	75
4. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ.....	76
5. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΓΙΑΝΑΚΗΣ.....	77
6. ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΣΑΡΙΔΑΚΗΣ Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥΛΟΙΜΩΔΩΝ.....	79
7. ΜΟΝΑΧΟΣ ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΚΟΚΟΛΙΝΑΚΗΣ Ο ΑΝΥΠΟΔΗΤΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΧΙΤΩΝ ΔΙΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΑΛΟΣ.....	82
8. ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Ο ΚΟΥΔΟΥΜΙΑΝΟΣ.....	83
Επίλογος.....	86
Βιβλιογραφία.....	87
Παράρτημα Εικόνων.....	91

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μία από τις πρώτες σκέψεις του Μητροπολίτη Γορτύνης και Αρκαδίας Μακαρίου, όταν εγκαταστάθηκε ως επίσκοπος στην Ιερά Μητρόπολη Γορτύνης και Αρκαδίας, το 2005, ήταν η θεμελίωση ιερού ναού προς τιμή και δόξα «Πάντων των εν Γορτύνη και Αρκαδία Διαλαμψάντων Αγίων». Αυτό το όνειρό του έγινε πραγματικότητα το 2009, όταν έθεσε το θεμέλιο λίθο στο παρεκκλήσιο του ιερού μητροπολιτικού ναού Αγίου Γεωργίου Μοιρών, ο οποίος θα πανηγύριζε την πρώτη Κυριακή του Μαΐου στην μνήμη «Πάντων των εν Γορτύνη και Αρκαδία διαλαμψάντων Αγίων». Στις 3 Μαΐου 2015, ο μητροπολίτης Μακάριος είχε την ευλογία να εγκαινιάσει αυτόν ιερό ναό που είναι ο πρώτος μέχρι τώρα, στη Μητρόπολη μας.

Όταν ξεκινήσαμε τις μεταπτυχιακές μας σπουδές, η πρώτη μας σκέψη ήταν να ασχοληθούμε με όλους τους Αγίους της Ιεράς Μητροπόλεως Γορτύνης και Αρκαδίας. Ήταν ένα όνειρο, αυτή η συλλογή στοιχείων για όλους τους Αγίους της Μητροπόλεως, γιατί μέχρι τώρα δεν υπήρχε κάτι ανάλογο. Και το όνειρο αυτό έγινε πραγματικότητα χάρη στη συμπαράσταση του επιβλέποντος καθηγητή Ηρακλή Ρεράκη, ο οποίος στάθηκε δίπλα μου, σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Ευχαριστίες οφείλουμε, επίσης, στα άλλα δύο μέλη της Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής, τον καθηγητή Συμεών Πασχαλίδη και τον Επίκουρο καθηγητή της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης Γρηγόριο Λιάντα, οι οποίοι, με τις παρατηρήσεις τους, συνέβαλαν στη βελτίωση της, καθώς και στον Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομο Παπαδάκη, πρώην πρωτοσύγκελο της Ιεράς Μητροπόλεως Γορτύνης και Αρκαδίας. Τέλος, ευχαριστούμε, μέσα από την καρδιά μας, τον πνευματικό μας πατέρα Μητροπολίτη Γορτύνης και Αρκαδίας Μακάριο, για τη στήριξη και την αγάπη που έδειξε προς το πρόσωπό μας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Αποστολική Ιερά Μητρόπολη Γορτύνης και Αρκαδίας υπήρξε το λίκνο του εκχριστιανισμού της Κρήτης. Ήδη από τα αποστολικά χρόνια, και για μία περίπου χιλιετία, ήταν το κέντρο της εκκλησιαστικής ζωής της Μεγαλονήσου. Η αρχαία Γόρτυνα (Γόρτυς), ως πολιτική πρωτεύουσα της Κρήτης και της Κυρηναϊκής, τόσο κατά τή ρωμαϊκή, όσο και κατά το μεγαλύτερο μέρος της βυζαντινής περιόδου στη συνέχεια, αναδείχθηκε το χριστιανικό κέντρο της νήσου. Ως γνωστόν, ήταν η έδρα της ιεραποστολικής δράσης των αποστόλων Παύλου και Τίτου.

Ο απόστολος Παύλος επιτέλεσε το κυριότερο έργο του στο νησί, μετά την απελευθέρωση του από την πρώτη αιχμαλωσία, βάσει των μαρτυριών που υπάρχουν στις επιστολές του. Δεν είναι, ως εκ τούτου, τυχαίο το γεγονός ότι στον απόστολο των Εθνών Παύλο είναι αφιερωμένοι δέκα ναοί στην Ιερά Μητρόπολη Γορτύνης και Αρκαδίας¹.

Η πρώτη επαφή του αποστόλου Παύλου με την Κρήτη, έλαβε χώρα το φθινόπωρο του 59 μ.Χ. και τον χειμώνα του 60 μ.Χ., όταν οδηγήθηκε ως αιχμάλωτος στη Ρώμη για να δικαστεί. Τότε, το πλοίο που τον μετέφερε προσορμίστηκε, λόγω καιρικών συνθηκών, «εις τόπον τινά καλούμενον Καλούς Λιμένας, ω εγγύς ην πόλις Λασαία»².

Αργότερα, κατά τη διάρκεια της Δ' αποστολικής του περιόδου, δηλαδή το θέρος του 63 μ.Χ., ο απόστολος Παύλος εγκατέστησε τον Τίτο στην Κρήτη, για να οργανώσει τις Εκκλησίες της νήσου: «...κατέλιπόν σε εν Κρήτη...»³. Κέντρο και έδρα της ιεραποστολικής δράσεως του αποστόλου Τίτου υπήρξε η Γόρτυνα.

Ο απόστολος Τίτος χειροτόνησε τους πρώτους πρεσβυτέρους σε διάφορες πόλεις της νήσου, ενώ οι διάδοχοί του στη Γόρτυνα κατά τα μεταποστολικά χρόνια, έχοντας τα πρεσβεία τιμής μεταξύ των υπολοίπων πρεσβυτέρων - επισκόπων της, προήδρευαν στις Τοπικές Συνόδους.

Κατά τους χρόνους των διωγμών η Γόρτυνα παρέμεινε η σημαντικότερη πόλη της Κρήτης και έδρα Μητροπόλεως, Κρήτης, όπως διαπιστώνουμε από τα μαρτυρολόγια της εποχής. Διάδοχοι του Τίτου στη Μητρόπολη Γορτύνης, κατά τα μεταποστολικά χρόνια, υπήρξαν ο άγιος Φίλιππος, ο Διόσκορος, ο Κρήσκης, ο ιερομάρτυς Κύριλλος, ο ιερομάρτυς Πέτρος ο Νέος και ο Άγιος Παύλος, ο οποίος

¹ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 13.

² Πράξ. 27, 8.

³ Τίτ. 1, 5.

και έκανε την ανακομιδή των ιερών λειψάνων των Αγίων Δέκα, που είχαν μαρτυρήσει επί αυτοκράτορος Δεκίου το 250 στη Γόρτυνα.

Με τις αποφάσεις τις Α΄ Οικουμενικής Συνόδου αναγνωρίστηκαν και θεσμοθετήθηκαν τα μητροπολιτικά δίκαια του Επισκόπου Γορτύνης στη λειτουργία του συνοδικού σώματος των Επισκόπων της νήσου. Σε ολόκληρη την πρώιμη βυζαντινή περίοδο (330-824/8), η Ιερά Επαρχιακή Σύνοδος της Κρήτης είχε την έδρα της στη Μητρόπολη Γορτύνης. Κατά την περίοδο αυτή, την ποίμαναν σπουδαίοι ιεράρχες, όπως ο άγιος Μύρων και ο άγιος Ευμένιος, θαυματουργοί ιεράρχες, και άλλοι, οι οποίοι επέδειξαν σημαντικό ποιμαντικό, ιεραποστολικό, αντιαρειτικό και θεολογικό έργο, όπως οι άγιοι Ικόνιος, Μαρτύριος, Θεόδωρος, Βασίλειος και Ηλίας, οι όποιοι έλαβαν μέρος στις εργασίες των Γ΄, Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄, Πενθέκτης και Ζ΄ Οικουμενικών Συνόδων αντίστοιχα. Ιδιαίτερα ξεχωριστή, όχι μόνο για την Κρήτη, αλλά και για ολόκληρη τη χριστιανική οικουμένη, υπήρξε, κατά το πρώτο μισό του 8ου αιώνα, η αρχιερατεία του αγίου Ανδρέου Κρήτης του Υμνογράφου.

Την άνθηση στις Εκκλησίες της Κρήτης ανέκοψε η αραβική κατάκτηση, το 824. Σύμφωνα με τις τελευταίες έρευνες, είναι γνωστά 27 ονόματα Επισκόπων Γορτύνης - Αρχιεπισκόπων Κρήτης, δηλαδή από τον απόστολο Τίτο μέχρι τον άγιο Ευτύχιο. Επίσκοποι πλέον δεν υπήρχαν, ενώ ο λαός περιήλθε σε πολύ δύσκολη θέση λόγω της σκληρής δουλείας και του βίαιου εξισλαμισμού. Κατά την περίοδο αυτή (824-961) αναφέρονται δύο υπερόριοι Μητροπολίτες Κρήτης με το όνομα Βασίλειος. Οι Άραβες κατέστρεψαν τη Γόρτυνα και στη συνέχεια μετέφεραν το πολιτικό και οικονομικό κέντρο της Κρήτης στο βορρά, στην πολίχνη του Ηρακλείου, που ήταν και έδρα Επισκοπής, την οποία οχύρωσαν με βαθιά τάφρο ένεκα της οποίας έλαβε το όνομα Χάνδακας.

Με την απελευθέρωση της Κρήτης, το 961, από τον ευσεβή αυτοκράτορα Νικηφόρο Φωκά (963- 969), η Εκκλησία της Κρήτης αναδιοργανώθηκε ως Επαρχία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ενώ ανασυστάθηκαν και οι Επισκοπές της. Η έδρα όμως της Μητροπόλεως μεταφέρθηκε στο Χάνδακα, ενώ η περιφέρεια της παλαιάς Μητροπόλεως, με έδρα τη Γόρτυνα, συνέχισε να αποτελεί τμήμα της Μητροπόλεως Κρήτης.

Για τον επανευαγγελισμό των Κρητών, μεγάλο μέρος των οποίων είχε εξισλαμισθεί, εργάστηκαν ιεραποστολικά ο όσιος Ιωάννης ο Ξένος από το χωριό Σίβα τις Μεσαράς και ο όσιος Νίκων ο Μετανοείτε. Από τη μέση Βυζαντινή περίοδο (961-1204) σώζονται αρκετά ονόματα Μητροπολιτών Κρήτης, ο σπουδαιότερος των οποίων είναι ο Ηλίας, ο οποίος υπήρξε λόγιος και σπουδαίος συγγραφέας και κανονολόγος. Το 1204 η Κρήτη καταλήφθηκε από τους Ενετούς οι όποιοι εκδίωξαν τους ορθόδοξους αρχιερείς, και στη θέση τους εγκατέστησαν Λατίνους. Οι νέοι κατακτητές άσκησαν αφόρητες πιέσεις – μαρτύρια εναντίον του ορθοδόξου ποιμνίου, ενώ, μέσω της προπαγάνδας, προσπάθησαν να εντάξουν τους Κρήτες

στους κόλπους της Λατινικής Εκκλησίας. Οι χειροτονίες των διακόνων και πρεσβυτέρων της Ορθοδόξου Εκκλησίας τελούνταν εκτός Κρήτης.

Κατά την περίοδο αυτή έδρασαν στην Κρήτη, με πρόνοια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σπουδαίοι εκκλησιαστικοί άνδρες οι οποίοι στήριξαν την Ορθοδοξία, όπως ο μητροπολίτης Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβήρος, ο Αθηνών και Πρόεδρος Κρήτης Άνθιμος (1340-1366) και ο όσιος και ομολογητής Ιωσήφ Βρυέννιος.

Κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, ήταν τα ορθόδοξα μοναστήρια, τα όποια συνέβαλαν στη διατήρηση της ορθόδοξης πνευματικότητας, όσο και στην αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών. Σημαντικά ορθόδοξα μοναστήρια, της σημερινής δικαιοδοσίας της Ιεράς Μητροπόλεως Γορτύνης και Αρκαδίας, τα οποία γνώρισαν μεγάλη άνθηση ήταν τα παρακάτω: Βαλσαμονέρου, Βροντησιού, Καρδιωτίσσης, Οδηγήτριας, Απεζανών, "Κυριελέησον", (σημερινό χωριό Καπετανιανά), Τριών Ιεραρχών στον Κόφινα, και πλήθος ασκητηρίων, κυρίως στα Αστερούσια Όρη. Ακόμη, έδρασαν άγιοι μοναχοί, όπως ο ασκητής Αρσένιος, ο όποιος δίδαξε τον τρόπο της νοεράς προσευχής στον άγιο Γρηγόριο Σιναΐτη, αλλά και λόγιοι, όπως ο Ιωσήφ ο Φιλάργης.

Το 1669 οι Οθωμανοί κατέλαβαν οριστικά την Κρήτη εκδιώκοντας τους Ενετούς. Η Εκκλησία της Κρήτης αναδιοργανώθηκε ως Επαρχία του Οικουμενικού Θρόνου με την ανασύσταση της Μητροπόλεως Κρήτης και των περισσοτέρων Επισκοπών της. Το Ηράκλειο εξακολούθησε να είναι η έδρα του Μητροπολίτη και της Ιεράς Επαρχιακής Συνόδου της Κρήτης, της οποίας όμως η πλήρης κανονική λειτουργία δεν ήταν δυνατή λόγω των κατακτητών. Μόνο κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα κατόρθωσε να λειτουργήσει πιο συγκροτημένα. Ο Μητροπολίτης συμμετείχε στη Αγία και Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, από την οποία και εκλεγόταν, ενώ με πρωτοβουλία του διενεργούντο οι εκλογές των Επισκόπων της Κρήτης, οι οποίες επικυρώνονταν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Όσα από τα μοναστήρια δεν καταστράφηκαν από τους κατακτητές, συνέχισαν να λειτουργούν είτε ως σταυροπήγια είτε ως επισκοπικά, προσφέροντας σημαντικές υπηρεσίες στη διατήρηση της ορθοδόξου πίστεως και της ρωμαϊκής αυτοσυνειδησίας. Αρκετοί είναι επίσης και οι Νεομάρτυρες κατά την περίοδο αυτή.

Με την απελευθέρωση από τους Οθωμανούς το 1900 και την αναγνώριση της τότε αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας, αναδιοργανώθηκε και η Εκκλησία, διατηρώντας απαρασάλευτη την κανονική και διοικητική της υπαγωγή στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Με τον Καταστατικό Νόμο 276/1900 ανασυστάθηκε η Επισκοπή Αρκαδίας, αλλά σε νέα Επαρχία, η οποία περιελάμβανε το μεγαλύτερο μέρος τις αρχαίας Μητροπόλεως Γορτύνης, με έδρα τούς Αγίους Δέκα. Ως επίσκοπος εγκαταστάθηκε ο Βασίλειος Μαρκάκης (1902-1940), μετέπειτα Μητροπολίτης Κρήτης. Ακολούθησαν ο Ευγένιος Ψαλιδάκης (1946-1950), ο οποίος μετέφερε την έδρα της επαρχίας στις Μοίρες, ο Τιμόθεος Παπουτσάκης (1956-

1978), μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κρήτης. Με τον Καταστατικό Χάρτη Ν. 4149/1961 η Επισκοπή Αρκαδίας ονομάστηκε Επισκοπή Γορτύνης και Αρκαδίας. Το 1967 ανυψώθηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο σε Μητρόπολη. Στη συνέχεια, την επαρχία διαποίμανε ο Κύριλλος Κυπριωτάκης (1980-2005). Από το έτος 2005 Μητροπολίτης Γορτύνης και Αρκαδίας είναι ο Μακάριος Δουλουφάκης⁴.

⁴ Για την ιστορία της Κρήτης και της Επαρχίας, εκκλησιαστική και πολιτική, βλ., μεταξύ άλλων, Θεόδωρος Τζεδάκης, "Γορτύνης Μητρόπολις", *ΘΗΕ*, 4, 623-655. Κωνστ. Χαραλαμπίδης, "Γορτύνης Μητρόπολις, σημερινή κατάστασις", *ΘΗΕ*, 4, 625. Στέλλα Παπαδάκη – Οεκλανδ, *Η βυζαντινή Κρήτη*, Ηράκλειο 1991. Getano Passarelli, *Βυζαντινή Κρήτη*, Αθήνα 2005. Καλ. Ζήση Τζημαγιώργη, *Γόρτυνα της Κρήτης: μια βυζαντινή πόλη εν τη γενέσει. Μετασχηματισμοί στην πολεοδομία και τη χρήση τού χώρου κατά τη μεταβατική περίοδο του Βυζαντίου (7ος-9ος αι.)*, μεταπτυχιακή εργασία, Θεσσαλονίκη 2016. Κλ. Πρίφτη, *Κρήτη, Πορεία στο χρόνο, 1878/1941*, Αθήνα 1991. Νικόλαος Παναγιωτάκης, *Η παιδεία και η μουσική κατά τη βεντοκρατία*, Κρήτη 1990. Ιωάννης Μπολανάκης, *Εκκλησία και εκκλησιαστική παιδεία στη βενετοκρατούμενη Κρήτη*, Ρέθυμνο 2002. Στέφανος Γοντικάκης, *Η παιδεία την Κρήτη, 1878-1889*, Ηράκλειο 1992. Βασίλειος Σταυρίδης, *Η Εκκλησία της Κρήτης*, Ρέθυμνο 1991. Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου, *Εκκλησία της Κρήτης: Θεσμοί και διοικητική οργάνωση κατά τον Καταστατικό της Χάρτη (Ν. 4149/1961)*, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1991. Νικόλαος Τωμαδάκης, *Η Εκκλησία της Κρήτης κατά την Αραβοκρατίαν: Ιστορία – Επίσκοποι - Άγιοι*, Ηράκλειον 1963. www.imga.gr/istoria-mhtropolews-apo-thriskeutikh-egkuklopaideia. <http://www.imga.gr/mhtropolh/istoria-i-mhtropolews/>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΑΓΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

1. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ, ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ο απόστολος Παύλος, γεννήθηκε στην Ταρσό της Κιλικίας από πατέρα Ρωμαίο πολίτη, που σημαίνει ότι καταγόταν από ανώτερο κοινωνικό στρώμα. Όσον αφορά τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις ήταν φαρισαίος από την φυλή του Βενιαμίν. Σπούδασε κοντά στον Γαμαλιήλ που ήταν ένας πολύ σημαντικός διδάσκαλος⁵. Το εβραϊκό του όνομα ήταν Σαούλ. Κατά την χρονική περίοδο που σπούδαζε στα Ιεροσόλυμα ήταν παρών στο μαρτύριο του πρωτομάρτυρα Στεφάνου. Ήταν ο νεανίας στα πόδια του οποίου είχαν αποθέσει τα ρούχα τους οι λιθοβολητές του⁶. Στην συνέχεια, ο Παύλος έγινε ο πιο φανατικός διώκτης των χριστιανών και κανείς δεν μπορούσε να πιστέψει ότι θα εξελισσόταν αργότερα σε έναν τόσο ένθερμο υποστηρικτή της χριστιανικής πίστης και του Ευαγγελίου⁷.

Η μεταστροφή του Παύλου ήταν από κάθε άποψη παράδοξη και εντυπωσιακή. Ο Παύλος πηγαίνοντας προς τη Δαμασκό για να συλλάβει ως αιχμαλώτους στα Ιεροσόλυμα τους εκεί χριστιανούς βίωσε ένα εντυπωσιακό και συνάμα θαυμαστό γεγονός, που σημάδεψε για πάντα τη ζωή του. Άστραψε ένα εκτυφλωτικό φως, ο ίδιος έπεσε κάτω στη γη και έμεινε ακίνητος και άκουσε μία φωνή να του λέει «Σαούλ, Σαούλ τι με διώκεις⁸». Αυτός τον ρώτησε ποιος είναι και η απάντηση που έλαβε ήταν ότι εγώ είμαι ο Ιησούς, τον οποίον εσύ καταδιώκεις, αλλά σήκω τώρα και πήγαινε στην πόλη και εκεί θα σου πουν τι θα κάνεις. Μετά την παραμονή του στη Δαμασκό και τη βάπτισή του έγινε ο κήρυκας του λόγου του Θεού στον κόσμο. Ο Απόστολος Παύλος στην τριαντάχρονη και πλέον πορεία του πραγματοποίησε τέσσερις μεγάλες αποστολικές περιοδείες, καθώς και πέντε αναβάσεις στα Ιεροσόλυμα.

Η πρώτη επαφή του αποστόλου Παύλου με την Κρήτη υπήρξε περιπετειώδης. Έγινε το 59-60 μ.Χ. κατά την μεταφορά του διά θαλάσσης προς τη Ρώμη για να δικαστεί από τον Καίσαρα ως Ρωμαίος πολίτης. Το πλοίο, λόγω κακοκαιρίας, αναγκάστηκε να προσορμιστεί στον όρμο των Καλών Λιμένων, όπως

⁵ Πραξ. 22, 3.

⁶ Πραξ. 7, 60.

⁷ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 20-21.

⁸ Πραξ. 9, 4.

διηγείται στις Πράξεις ο ευαγγελιστής Λουκάς: «Μη προσεώντος ημάς του ανέμου, υπεπλεύσαμεν την Κρήτην κατά Σαλμώνην, μόλις τε παραλεγόμενοι αυτήν ήλθομεν εις τόπον τινά καλούμενον Καλούς Λιμένας, ω εγγύς ην πόλις Λασσαία...»⁹.

Από τότε ο Παύλος είχε στο μυαλό του τον Ευαγγελισμό της Κρήτης, τον οποίο πραγματοποίησε ύστερα από τέσσερα χρόνια, το 63 μ.Χ., προερχόμενος από τη Ρώμη, κατά την τέταρτη αποστολική περιοδεία του. Τον συνόδευσε ο μαθητής του Τίτος, τον οποίο εγκατέστησε στην Γόρτυνα την τότε ρωμαϊκή πρωτεύουσα της Κρήτης και της Κυρηναϊκής ως υπεύθυνο του του ιεραποστολικού έργου στην Κρήτη. Στο πρώτο πέρασμα του Αποστόλου Παύλου από την Κρήτη τον συνόδευαν και οι πιστοί συνεργάτες του ο Ευαγγελιστής Λουκάς και ο Αρίσταρχος ο Θεσσαλονικεύς. Ο Παύλος όχι μόνο είχε συντροφιά και ανακούφιση στην ταλαιπωρία της αιχμαλωσίας του τον Λουκά με τον Αρίσταρχο, άλλα και βοηθούς στο ιεραποστολικό έργο του στην Κρήτη κατά την πολυήμερη παραμονή του στον όρμο των Καλών Λιμένων¹⁰.

Ο Απόστολος Απολλώς, είναι συγκομιστής με το Απόστολο Ζήνα, της επιστολής προς τον Τίτο στην Κρήτη. Στο τέλος της επιστολή, ο απόστολος Παύλος ζητά από τον Τίτο να τους εφοδιάσει με πολλά τρόφιμα για να μην τους λήψει τίποτε από το ταξίδι της επιστροφής τους¹¹. Ο Παύλος είχε τους λόγους του να στείλει αυτούς τους δύο Αποστόλους στον Τίτο ως κομιστές της επιστολής που θα παρέμεναν στο νησί για κάποιο χρονικό διάστημα. Ο Τίτος είχε να αντιμετωπίσει την αντίδραση των ιουδαϊζόντων χριστιανών, αλλά και των αιρετικών. Γι' αυτό το λόγο ο Παύλος στέλνει τον Ζήνα, ο οποίος ήταν νομοδιδάσκαλος και γνώριζε το μωσαϊκό νόμο και τον Απολλώ, που ήταν λόγιος από την Αλεξάνδρεια, με παιδεία και ρητορική δεινότητα, και γνώση των γραφών. Η προσφορά των δύο αυτών ανδρών υπήρξε πολύτιμη. Αναχώρησαν από την Κρήτη, όταν επιτέλεσαν το έργο που τους είχε αναθέσει ο διδάσκαλός τους, Παύλος. Ο Τίτος ήταν πλέον οπλισμένος με περισσότερες γνώσεις για το νόμο, εξαιτίας του νομικού Ζήνα, καθώς και στην διαλεκτικής, λόγω του Απολλώ. Με τον τρόπο αυτό αντιμεπίσθηκε ο κίνδυνος των Ιουδαϊζόντων ψευδοδιδασκάλων, αλλά και των αιρετικών. Η σκέψη και η αγάπη του αποστόλου παύλου προς τους χριστιανούς της Κρήτης υπήρξε συνεχής και διήρκησε μέχρι το μαρτυρικό θάνατό του.

⁹ Πράξ. 27, 7-13.

¹⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 37-47.

¹¹ Τίτ. 3, 13. Βλ. και Παναγιώτης Ν. Χρήστου, "Ιστορικά στοιχεία περί Κρήτης εν τη προς Τίτον επιστολή του Αποστόλου Παύλου", σε <http://ir.lib.uth.gr/bitstream/handle/11615/10513/article.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

2. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ο Απόστολος Τίτος είναι ο πρώτος επίσκοπος της Εκκλησίας της Κρήτης, αυτός που οργάνωσε την Εκκλησία της. Στο ιστορικό προσκήνιο εμφανίζεται για πρώτη φορά περί το 49 μ.Χ. ως συνοδός του Αποστόλου Παύλου και του Βαρνάβα, στην Αποστολική Σύνοδο των Ιεροσολύμων¹². Έκτοτε ακολουθεί τον Παύλο ως πιστός και αφοσιωμένος μαθητής στις αποστολικές του περιοδείες στην Ασία και την Ευρώπη μαθητής και συνέκδημος. Ο Παύλος αναφέρεται στον Τίτο με εκφράσεις που μαρτυρούν το στενό σύνδεσμο των δύο ανδρών¹³.

Τον ευαγγελισμό της Κρήτης, όπως σημειώσαμε παραπάνω, ξεκίνησε ο απόστολος Παύλος περί το 62-63 μ.Χ., κατά την δεύτερη αποστολική περιοδεία του. Η παραμονή του Παύλου στην Κρήτη ήταν σύντομη και το δυσχερές έργο της οργάνωσης της πρώτης Κρητικής Εκκλησίας το ανέθεσε στον Τίτο: «Τούτου χάριν κατέλιπόν σε εν Κρήτη, ίνα τα λείποντα επιδιορθώση, και καταστήσης κατά πόλιν πρεσβυτέρους, ως εγώ σοι διεταξάμην¹⁴».

Η δράση του Τίτου στην Κρήτη δεν είναι επαρκώς γνωστή. Οι πληροφορίες τις οποίες διαθέτουμε είναι αρκετές, για να έχουμε μια, όσο το δυνατόν, ολοκληρωμένη εικόνα της. Το 63 μ.Χ. εγκαταστάθηκε στη Γόρτυνα και το επόμενο έτος μετακλήθηκε από τον απόστολο Παύλο στη Νικόπολη και από εκεί στη Δαλματία, όπου παράμεινε μέχρι το μαρτύριο του Παύλου στη Ρώμη. Στη συνέχεια, επέστρεψε στην Κρήτη, στην οποία και παρέμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του. Η χαρισματική οξύνοια, ο δυναμισμός, τα ηγετικά προσόντα, το θάρρος, η παρρησία αποτελούσαν τα κατ' εξοχήν γνωρίσματα του Τίτου, ο οποίος δημιούργησε μια ζωντανή και ακμαία Εκκλησία στην Κρήτη. Ο πληθωρικός χαρακτήρας και οι ικανότητες του θα συντελέσουν ώστε, σε σύντομο χρονικό διάστημα, να τακτοποιηθούν τα κακώς κείμενα στην Εκκλησία της Κρήτης που τότε ξεκινούσαν, όπως οι αιρέσεις, η αταξία μεταξύ των χριστιανών, καθώς πολλά νέα μέλη προστέθηκαν στην Εκκλησία από παροικούντες στην Κρήτη Ιουδαίους, είτε από ειδωλολάτρες Έλληνες κατοίκους¹⁵.

¹² Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 32.

¹³ Για τον Απόστολο Τίτο βλ. "Τίτος", *ΘΗΕ* 11, 785-787, Κύριλος Κογεράκης, Μητροπολίτης Ρόδου, *Άγιος Απόστολος Τίτος, Ακολουθία και Αγιολογικά Κείμενα*.

¹⁴ Τίτ. 1, 5.

¹⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 33. "Τίτος", *ΘΗΕ* 11, 785-786.

Κοιμηθείς εν ειρήνη ο Τίτος άφησε στους διαδόχους του μία ζωντανή Εκκλησία, όπως την ονειρεύτηκε ο διδάσκαλος του. Η Εκκλησία της Κρήτης έμελλε σε όλες τις εποχές να αναδεικνύει αγίους μάρτυρες και οσίους, διαπρεπείς εκκλησιαστικές προσωπικότητες με θαυμαστό έργο εντός της Κρήτης, αλλά και πέραν των ορίων της¹⁶.

Στους μεταγενέστερους χρόνους δημιουργήθηκε στη νήσο πλούσια συναξαριακή παράδοση για τον πρώτο επίσκοπο της τοπικής Εκκλησίας. Σύμφωνα με την παράδοση αυτή, ο Τίτος ήταν κρητικός, από γένος επισημότατο, που αναγάγει την αρχή του στο μυθικό βασιλιά της Κνωσού, Μίνωα. Έταν συγγενής του Ρωμαίου ανθύπατου της νήσου Ρουσίλλου (Ρουστούλου). Έλαβε αξιόλογη μόρφωση και βρέθηκε στα Ιεροσόλυμα, όπου έγινε αυτόπτης μάρτυς των Παθών και της Αναστάσεως του Χριστού. Ως επίσκοπος, αργότερα, στην πατρίδα του ίδρυσε εννέα επισκοπές, στην Κνωσό, την Ιεράπυτνα, την Κυδωνία, τη Χερσόνησο, την Ελεύθερνα, τη Λάμπη, την Κίσαμο, την Κάντανο, και τη Γόρτυνα. Σύμφωνα με την ίδια συναξαριακή παράδοση, ο Τίτος πέθανε σε ηλικία 94 ετών, περί το 105 μ.Χ.¹⁷.

Στην Γόρτυνα, που ήταν το πολιτικό και θρησκευτικό κέντρο της Κρήτης, ιδρύθηκε, κατά τις αρχές του 6ου αιώνα, μεγαλοπρεπής ξυλόστεγη βασιλική, που αναδείχθηκε σε παγκρήτιο κέντρο λατρείας του Αποστόλου. Εδώ, σύμφωνα με την τοπική παράδοση, φυλασσόταν και το ιερό λείψανο του. Ο ναός του αγίου ήταν ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα λατρείας σε όλη την Ανατολή. Κατά την περίοδο της Αραβοκρατίας στην Κρήτη (824 - 961), που ακολούθησε, δεν έχουμε στη διάθεσή μας πληροφορίες για τη λατρεία του αποστόλου Τίτου. Μετά την απελευθέρωση της Κρήτης από τον Νικηφόρο Φωκά, το 961 μ.Χ., το πολιτικό και θρησκευτικό κέντρο της Κρήτης μεταφέρθηκε στο Χάνδακα (Ηράκλειο), όπου κτίσθηκε πάλι μεγαλοπρεπής μητροπολιτικός ναός αφιερωμένος στον απόστολο Τίτο, στην ίδια θέση που και σήμερα βρίσκεται. Στο ναό αυτό μεταφέρθηκε η κάρα του Αγίου. Η μνήμη του εορτάζεται στις 25 Αυγούστου, η δε ανακομιδή της Τιμίας Κάρας του από τη Βενετία, που έλαβε χώρα το 1966, επί αρχιεπισκόπου Κρήτης Ευγενίου Ψαλιδάκη, στις 15 Μαΐου¹⁸.

¹⁶ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 34.

¹⁷ 'Τίτος', *ΘΗΕ* 11, 785-786.

¹⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 34.

3. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΤΕΜΑΣ

Ο Απόστολος Αρτεμάς καταγόταν από την Έφεσο και ήταν μαθητής και συνοδοιπόρος του Αποστόλου Παύλου¹⁹. Το έργο του Τίτου στην Κρήτη συνέχισε ο Αρτεμάς²⁰, όταν αντικατέστησε τον Τίτο για δύο περίπου έτη, μέχρι την επιστροφή του από τη Δαλματία. Επειδή ο Αρτεμάς επιτέλεσε έργο αποστολικό - επισκοπικό, όπως και ο Τίτος, έργο διδακτικό, λειτουργικό, αρχιερατικό, χειροτονίες «Πρεσβυτέρων κατά πόλεις»²¹ τον συμπεριλαμβάνουμε στον κατάλογο των Αποστόλων -Αρχιερέων. Τόσο ο Τίτος όσο και ο Αρτεμάς, εργάστηκαν ως Απόστολοι στην Κρήτη, σύμφωνα με τις υποδείξεις του Παύλου. Αν και το επισκοπικό αξίωμα δεν είχε διαμορφωθεί και καθιερωθεί όπως έγινε στις αρχές του β' αιώνα, το έργο τους ήταν στην ουσία επισκοπικό, με τη χειροτονία και την κατάσταση «κατά πόλιν πρεσβυτέρων». Με την επιστροφή του Τίτου από τη Δαλματία, επειδή η Κρήτη ήταν ο «κλήρος» του Τίτου ως πρώτου αποστολικού «εξάρχου», αποχώρησε ο Αρτεμάς, και παρέμεινε μόνος ο Τίτος Κρήτη. Η εκκλησιαστική παράδοση τον δέχεται ως επίσκοπο Λύστρων και η μνήμη του εορτάζεται στις 30 Οκτωβρίου μαζί με τη μνήμη των αποστόλων Τερτίου, Μάρκο και Ιούστου και στις 4 Ιανουαρίου μαζί με τους Εβδομήκοντα Αποστόλους²².

4. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ

Ο απόστολος Αρίσταρχος είναι ένας εκ των Εβδομήκοντα Αποστόλων μαθητής, συνεργάτης και συνοδοιπόρος του απόστολου Παύλου, για τον οποίο ο Απόστολος των Εθνών γράφει τα εξής: «Ασπάζεται υμάς Αρίσταρχος ο συναιχμάλωτός μου»²³. Ήταν Μακεδόνας από τη Θεσσαλονίκη και για αυτόν μας πληροφορεί ο συγγραφέας των Πράξεων Ευαγγελιστής Λουκάς: «Επιβάντες δε πλοίω Αδραμυττηνώ μέλλοντες πλείν τους κατά την Ασίαν τόπους ανήχθημεν, όντος συν ημίν Αριστάρχου Μακεδόνας Θεσσαλονικέως»²⁴. Μαζί με τον Λουκά συνόδευσαν το δέσμιο Παύλο στο περιπετειώδες ταξίδι προς τη Ρώμη. Έτσι με τον

¹⁹ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 58.

²⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Δέκα Μάρτυρες οι εν Κρήτη*, εκδ. Δήμου Γόρτυνας και Πολιτιστ. Συλλόγου, Άγιοι Δέκα 2004.

²¹ Τίτ. 1, 5.

²² Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 58.

²³ Κολασ. 4, 10.

²⁴ Πράξ. 27, 2.

ελλημενισμό του πλοίου, για μεγάλο χρονικό διάστημα στους Καλούς Λιμένες, συνδέθηκε και αυτός με την Κρήτη, την Εκκλησία της και το αγιολόγιο της²⁵.

Ο Αρίσταρχος χαρακτηρίζεται ως δεύτερος Βαπτιστής Ιωάννης για την άκρα νηστεία του και την προδρομική τροφή του, που αποτελείτο από «ακρίδες και μέλι άγριων»²⁶. Έγινε επίσκοπος Απαμείας της Συρίας και οδήγησε πολλούς ανθρώπους στον Χριστό πριν αποκεφαλιστεί από τον Νέρωνα²⁷. Η Εκκλησία εορτάζει τη μνήμη του στις 27 Σεπτεμβρίου, μαζί με τους αποστόλους Μάρκο και Ζήνα, όπως και στις 4 Ιανουαρίου, μαζί με τους Εβδομήκοντα Αποστόλους, καθώς και στις 14 Απριλίου, με τους εκ των Εβδομήκοντα Πούδη και Τροφίμου.

5. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ ΛΟΥΚΑΣ

Ο Απόστολος και Ευαγγελιστής Λουκάς ήταν από την Αντιόχεια, ιατρός κατά το επάγγελμα και σύμφωνα με την παράδοση της Εκκλησίας μας ήταν και ζωγράφος. Σ' αυτόν μάλιστα αποδίδονται οι τρεις πρώτες εικόνες της Θεοτόκου, τις οποίες κατασκεύασε από κερί, μαστίχα και χρώματα, και για το λόγο αυτό θεωρείται ο πρώτος αγιογράφος. Είναι ο συγγραφέας του «Κατά Λουκάν Ευαγγέλιου» και των «Πράξεων των Αποστόλων»²⁸. Περιέγραψε τη μεταφορά του αποστόλου Παύλου, μετά την απολογία του, από την Παλαιστίνη στη Ρώμη, με στρατιωτική συνοδεία, διότι συνόδευσε τον διδάσκαλό του ως τη Ρώμη. Επομένως, ήρθε με τον Παύλο στους Καλούς Λιμένες και ασφαλώς έχουμε χρέος να τον συμπεριλάβουμε και αυτόν στη χορεία των αγίων που συνδέονται με την Κρήτη²⁹.

Μετά το μαρτυρίου του Παύλου, αφού περιήλθε όλη την Ελλάδα κηρύττοντας το Ευαγγέλιο του Χριστού, ταξίδεψε στη Θήβα της Βοιωτίας, όπου αναπαύθηκε εν ειρήνη σε ηλικία ογδόντα ετών. Η Εκκλησία τιμά την μνήμη του στις 18 Οκτωβρίου, και την κατάθεση του λειψάνου του στην Κωνσταντινούπολη στις 20 Ιουνίου³⁰.

²⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 67-68.

²⁶ *Ο Μέγας Συναξαριστής*, Α', 86.

²⁷ *Ο.π.*, Α', 86.

²⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 63-65.

²⁹ *Ο.π.*, 64.

³⁰ *Ο.π.*, 65.

6. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΖΗΝΑΣ ή ΖΗΝΩΝ

Ο Απόστολος Ζήνας ήταν μαθητής του αποστόλου Παύλου, ένας εκ των δυο που κόμισαν την προς Τίτον επιστολή «Ζηνάν τον νομικόν και Απολλών σπουδαίως πρόπεμψον, ίνα μηδέν αυτοίς λείπ»³¹, παραγγέλλει με την επιστολή του ο απόστολος Παύλος. Ο Ζήνας ήταν νομικός, δηλαδή καλός γνώστης και διδάσκαλος του νόμου της Παλαιάς Διαθήκης. Ο Παύλος τον έστειλε στην Κρήτη για να βοηθήσει τον Τίτο στην αντιμετώπιση των ψευδοδιδασκάλων και αιρετικών.

Κατά την παράδοση έγινε επισκόπος Διοσπόλεως δηλαδή Λαοδικείας. Τη χειρονία του, μάλιστα, την τέλεσε ο απόστολος Πέτρος. Υπήρξε πνευματικός, δυναμικός και άξιος ιεράρχης: «Έγινεν οικητήριον του Αγίου Πνεύματος και πολλούς ηλευθέρωσεν από την πλάνην της ειδωλολατρίας», όπως μαρτυρούν και οι ακόλουθοι στίχοι: «Ζήνων Θεού τον ζώντα κηρύττων Λόγον Πλείστους ανεζώωσε νεκρούς τη πλάνη³²». Η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του στις 27 Σεπτεμβρίου, μαζί με τους αποστόλους Μάρκο και Αρίσταρχο. Εορτάζει επίσης στις 4 Ιανουαρίου, μετά των εβδομήκοντα Αποστόλων. Λέγεται ακόμα ότι ο Ζήνας είναι ο συγγραφέας του βίου του αποστόλου Τίτου³³.

7. Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΠΟΛΛΩΣ

Ο απόστολος Απολλώς είναι κομιστής με το Ζήνα της επιστολής του Παύλους προς τον προς Τίτο. Εστάλη στην Κρήτη με τον Ζήνα όπως ο Κύριος έστειλε τούς μαθητές του ανά δυο³⁴. Στο τέλος της επιστολής του ο Παύλος ζητά από τον Τίτο να τους εφοδιάσει με πολλά τρόφιμα για να μην τους λείψει τίποτε από τα απαραίτητα στο ταξίδι της επιστροφής τους. «Ζήναν τον νομικόν και Απολλών σπουδαίως πρόπεμψον, ίνα μηδέν αυτοίς λείπη»³⁵. Ο Παύλος είχε τους λόγους του για να στείλει αυτούς τους δύο στον Τίτο ως κομιστές της επιστολής, γιατί θα παρέμεναν στο νησί για κάποιο χρονικό διάστημα, αφού ο Τίτος αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα με αιρετικούς και η μάχη δινόταν σε επίπεδο πνευματικό. Ο

³¹ Τίτ. 3, 13.

³² Μέγας Συναξαριστής, Θ', 631.

³³ Ό.π., Η', 409.

³⁴ Λουκ. 10, 1.

³⁵ Τίτ. 3, 13.

Απολλώς, ο λόγιος, ήταν από την Αλεξάνδρεια «κατηχημένος την οδόν Κυρίου και ζέων τω πνεύματι»³⁶.

Ο Απολλώς γνώρισε τον Παύλο, έγινε μαθητής του και πολύτιμος συνεργάτης. Είχε παιδεία, ρητορική δεινότητα, γνώση των γραφών, διαλεκτική ικανότητα, όλα χρήσιμα χαρακτηριστικά για τον Τίτο και για το έργο που είχε να επιτελέσει στην Κρήτη. Ο Απολλώς ήταν από τους πιο περίφημους λόγιους και κήρυκες του Ευαγγελίου κατά την αποστολική εποχή. Έδρασε στην Κόρινθο και την Έφεσο, όπου άκμαζαν τα γράμματα και οι τέχνες. Καταγόταν από την Αλεξάνδρεια και ήταν θαυμαστής της ελληνικής φιλοσοφίας. Ο Απολλώς διαποτισμένος με τέτοιες ιδέες, ασπάστηκε τον χριστιανισμό στην Αλεξάνδρεια. Για τα εξαιρετικά του προσόντα γίνεται λόγος στις Πράξεις των Αποστόλων³⁷ και στις επιστολές του Παύλου στην Α΄ προς Κορινθίους³⁸. Λόγω των πολλών του γνώσεων, αλλά, και της διαλεκτικής και ρητορικής του δεινότητας, ανέπτυξε μεγάλο και καρποφόρο έργο, πείθοντας και αντικρούοντας ιδίως στις συναγωγές τους Ιουδαίους που αντιτίθονταν στη μεσσιανικότητα, το έργο και την διδασκαλία του Ιησού Χριστού³⁹. Θαυμαστό υπήρξε μεταξύ των Ιουδαίων το έργο του στην Κόρινθο. Τόσο πολύ ενθουσιάστηκαν οι Κορίνθιοι που δημιούργησαν παρά τη θέληση του, Απολλώ ομάδα γύρω από αυτόν. Προς αποφυγή αυτών των ομάδων που σίγουρα έβλαπταν την Εκκλησία, έφυγε ο Απολλώς και πήγε στην Έφεσο, όπου ήταν ο Παύλος και του εξέθεσε το θέμα. Τότε ο Παύλος έστειλε την Α΄ προς Κορινθίους επιστολή μέσα στην οποία στηλίτευσε το λάθος των Κορινθίων⁴⁰. Παράλληλα προς τα άλλα του προσόντα, ο Απολλώς είχε και πολύ σύνεση για αυτό και παρά τις παρακλήσεις των Κορινθίων και αυτού του Παύλου, δε θέλησε να ταξιδέψει άλλη φορά στην Κόρινθο, για να δώσει αφορμήν πάλι στους Κορινθίους να διαχωριστούν σε αντίζηλες μερίδες. Γι' αυτό ο Παύλος έστειλε στην Κόρινθο τον Τιμόθεο ως κομιστή της επιστολής του, τον δε Απολλώ μαζί με τον Ζήνα τους έστειλε στην Κρήτη. Η παράδοση αναφέρει ότι έγινε επίσκοπος Καισαρείας⁴¹, στο δε μηναίο⁴² σημειώνεται ότι έγινε επίσκοπος Κολοφώνος, δεύτερος μετά τον Σωσθένη. Η Εκκλησία μας εορτάζει την μνήμη του στις 8 Δεκεμβρίου μαζί με τους Αποστόλους Σωσθένη ή Κρίσπο, Επαφρόδιτο, Καίσαρα, Κηφά και Τυχικό⁴³.

³⁶ Πράξ. 18, 24-25.

³⁷ Ό.π.

³⁸ Κορ. Α΄, 12, 3,4.

³⁹ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο*, σελ. . 54-57.

⁴⁰ Κορ. 3, 5-7.

⁴¹ Μέγας Συναξαριστής., Α΄, 86, και τόμ. ΙΒ΄, 262.

⁴² Μηναίον Δεκεμβρίου, εκδ. Αποστ.Διακ.Αθήνα 1963,38.

⁴³ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον, Αποστόλων των εθνών Παύλο*, 54-57.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΓΙΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

1. Ο ΑΓΙΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Ο Άγιος Φίλιππος επίσκοπος Γορτύνης θεωρείται ο διάδοχος του αποστόλου Τίτου στον επισκοπικό θρόνο της Γόρτυνας. Έζησε το β' μισό του 2ου μ.Χ. αιώνα στα χρόνια του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου (161-180) και του διαδόχου του Λούκιου Αυρήλιου Κομμόδου (180-182). Ήταν σύγχρονος του επιφανούς Επισκόπου Κορίνθου αγίου Διονυσίου του ιερομάρτυρος⁴⁴. Ο Άγιος Φίλιππος είναι ο παραλήπτης της επιστολής του Αγίου Διονυσίου στην οποία επαινείται αυτός και η Εκκλησία Γορτύνης για το θάρρος που είχαν επιδείξει στους διωγμούς και συμβουλεύει να φυλάσσονται από «την διαστροφήν των αιρετικών». Για τον Γορτύνης Φίλιππο κάνει λόγο ο Άγιος Ιερώνυμος (+420)⁴⁵. Η μνήμη του εορτάζεται στις 8 Οκτωβρίου.

2. Ο ΑΓΙΟΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΡΗΤΗΣ Ο ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΣ

Στη Γόρτυνα, τη σημαντική πόλη της Κρήτης και στον αποστολικό θρόνο της εκλέχτηκε επίσκοπος ο Κύριλλος σε ηλικία εξήντα οκτώ ετών και ποιήθηκε ολόκληρη την Εκκλησία της Κρήτης επί είκοσι πέντε χρόνια, όταν και υπέστη μαρτυρικό θάνατο⁴⁶.

Το βασικό αγιολογικό κείμενο για τον άγιο Κύριλλο, πάνω στο οποίο στηρίχθηκαν όλα τα επόμενα, είναι το έργο ανωνύμου Κρητός ιεροκήρυκος, ο οποίος το συνέγραψε με βάση παλαιά αφήγηση, που έχει χαθεί τώρα. Επί Διοκλητιανού άρχισε το 303 μ.Χ. ο μεγαλύτερος διωγμός κατά των χριστιανών. Ο άγιος Κύριλλος ήταν ο ίδιος στόχος των διωκτών του χριστιανισμού ως επίσκοπος της Εκκλησίας και παρόλο που ήταν 93 ετών με παρηρησία κήρυττε το Χριστό ως αληθινό Θεό και σωτήρα. Με τον τρόπο αυτό ενδυνάμωνε την πίστη των χριστιανών της περιοχής⁴⁷. Για τη δράση του συνελήφθη και οδηγήθηκε μπροστά στον

⁴⁴ Μητρ. Ρεθύμνης Τίτος Συλλιαρδάκης, *Κρήτες Άγιοι*, 125-130.

⁴⁵ Β. Μ. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 18

⁴⁶ Μέγας Συναξαριστής, ΣΤ', 189.

⁴⁷ Τίτος Συλλιαρδάκης, Μητροπολίτης Ρεθύμνης, *Κρήτες Άγιοι*, 233.

ανθύπατο της Κρήτης, Αγριανό. Ο ηγεμόνας του ζήτησε να θυσιάσει στα είδωλα, αλλά εκείνος όχι μόνο δεν αρνήθηκε την πίστη του, αλλά την ομολόγησε με θάρρος μπροστά στον ηγεμόνα, γνωρίζοντας τις συνέπειες πράξης του αυτής. Ο Θεός ήδη με αποκαλυπτικό ενύπνιο τον είχε προετοιμάσει για τα μαρτύρια που θα περνούσε, όπως είχε γίνει και με τον άγιο Πολύκαρπο⁴⁸.

Ο άγιος Κύριλλος, μετά την ομολογία του, ρίχτηκε στην πυρά, αλλά κατά τρόπο θαυματουργικό οι φλόγες δεν τον έκαιγαν. Τα μόνο που κάηκαν ήταν τα δεσμά του και τα ξύλα που έγιναν στάχτη. Το θαύμα αυτό αναφέρεται και στην ακολουθία του Αγίου⁴⁹. Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια να θανατώσουν τον Κύριλλο αποφάσισαν τον αποκεφαλισμό του με ξίφος. Επειδή, όμως, ήταν σε μεγάλη ηλικία, όπως αναφέραμε, και δεν μπορούσε να κινηθεί, ένα ζευγάρι βόδια έσυρε την άμαξα, στην οποία βρισκόταν ο άγιος, που τον οδήγησαν προς το μαρτύριο. Όταν τα ζώα έφτασαν στο σημείο του μαρτυρίου σταμάτησαν, χωρίς να μπορεί κανείς να τα μεταπείσει για να συνεχίσουν την πορεία τους. Το σημείο που σταμάτησαν τα ζώα ήταν η ορεινή περιοχή «Ράξος». Το τοπωνύμιο Ράξος υπάρχει και σήμερα στον οικισμό του αγίου Κυρίλλου και βρίσκεται στη νοτιοανατολική πλευρά του οικισμού. Εκεί λοιπόν ο άγιος Κύριλλος έκλινε τον αυχένα, αποκεφαλίσθηκε και ετάφη. Στο σημερινό οικισμό, που φέρει το όνομα του Αγίου, υπάρχει ο ναός του κτισμένος πάνω στα ερείπια παλαιοχριστιανικού ναού, ίχνη του οποίου υπάρχουν μέχρι και σήμερα. Κατά την παράδοση ιδρύθηκε πάνω στους τάφους των αγίων Κυρίλλου και Ευμενίου. Είναι άξιο αναφοράς επίσης το γεγονός το οποίο αποδεικνύει ότι πολλές φορές οι τοπικές παραδόσεις είναι ισχυρές και βασίζονται σε ιστορικές αλήθειες. Ενώ δηλαδή η μνήμη του αγίου Κυρίλλου έχει επικρατήσει να εορτάζεται στις 14 Ιουνίου στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία, οι κάτοικοι της ενορίας φυλάσσοντας μία παλαιά παράδοση γιόρταζαν τον Άγιο στις 9 Ιουλίου, χωρίς μέχρι τότε να γνωρίζουν ότι αυτή είναι η πραγματική ημέρα του μαρτυρίου του. Υπέθεταν μάλιστα ότι η ημερομηνία αυτή συνδεόταν με κάποιο θαύμα του Αγίου ή με τα εγκαίνια του ναού του. Την ίδια ημερομηνία τιμάται ο Άγιος και από την Λατινική Εκκλησία⁵⁰.

Το πρώτο όμως συναξάρι μας πληροφορεί για τον χρόνο του μαρτυρίου «προ επτά ειδών Ιουλίων ημέρα Κυριακή». Ο Pio Franchi υπολόγισε ότι αντιστοιχεί στην ενάτη Ιουλίου του έτους 304 μ.Χ.⁵¹

Στην Κρήτη η μνήμη του διατηρήθηκε ζωντανή καθόλη τη βυζαντινή περίοδο. Μετά την ανάκτηση της νήσου το 961 μ.Χ. από τον Νικηφόρο Φωκά, αναβίωσε η μνήμη του. Απόδειξη της καθολικής αναγνωρίσεως και τιμής του ως Αγίου ιερομάρτυρος, πέρα από τη μνημόνευσή του στους συναξαριστές της

⁴⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Κύριλλος και Ευμένιος*, 22-34.

⁴⁹ Μέγας Συναξαριστής, ΣΤ', 189.

⁵⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Κύριλλος και Ευμένιος*, 22-34.

⁵¹ Θ. Δετοράκης, *Οι Άγιοι της πρώτης βυζαντινής περιόδου*, 97.

Ανατολικής και της Λατινικής παράδοσης, όπως και τις ακολουθίες που υπάρχουν, είναι η αποτύπωσή του σε ένα περίφημο ψηφιδωτό του 5^{ου} αιώνας στο παλαιοχριστιανικό μνημείο της Ροτόντας Θεσσαλονίκης⁵², στο οποίο εικονίζεται ο άγιος Κύριλλος, μαζί με τον άγιο Φίλιππο, επίσκοπο Γορτύνης⁵³. Στην Κρήτη υπάρχουν επτά Ναοί προς τιμήν του. Στη Μητρόπολη Γορτύνης και Αρκαδίας υπάρχει ο ενοριακός ναός της ομώνυμης ενορίας⁵⁴.

3. ΠΕΤΡΟΣ Ο ΝΕΟΣ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Ο άγιος Πέτρος ο νέος, ιερομάρτυς, επίσκοπος Γορτύνης, έζησε στις αρχές του 4ου αιώνα, κατά την περίοδο των διωγμών του Διοκλητιανού. Πρέπει να ήταν διάδοχος του αγίου Κυρίλλου του ιερομάρτυρος και προκάτοχος του Παύλου, δηλαδή το διάστημα από το 304-311/12, όταν έπαυσαν οι διωγμοί, διότι το 312, ήταν επίσκοπος Γορτύνης ο Παύλος. Μαρτύρησε «τοίς πόδας εκκοπέις». Η μνήμη του εορτάζεται 14 Ιουλίου⁵⁵.

Άλλα στοιχεία για το βίο του δεν υπάρχουν και η ανέκδοτη ακολουθία του δεν παρέχει καμία άλλη μαρτυρία⁵⁶.

4. ΠΑΥΛΟΣ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Ο Παύλος, Επίσκοπος Γορτύνης, ήταν ο διάδοχος του αγίου Πέτρου. Ως επίσκοπος έδρασε στο τέλος των διωγμών και ποίμανε την Εκκλησία με την έναρξη της ελευθερίας έκφρασης της χριστιανικής πίστεως, χάρη στο διάταγμα των Μεδιολάνων. Με βάση τα αρχαία «Μαρτύρια», ο Παύλος ήταν εκείνος που το 312 μ.Χ., έτος κατά το οποίο ο Μεγάλος Κωνσταντίνος είχε δει τον Τίμιο Σταυρό, μετέβη στη Ρώμη για να συναντήσει τον Μέγα Κωνσταντίνο και να ζητήσει την άδεια για την ανακομιδή των λειψάνων των Αγίων Δέκα Μαρτύρων που μαρτύρησαν επί Δεκίου το 250 μ.Χ. Ο Μεγάλος Κωνσταντίνος του έδωσε την άδεια της ανακομιδής. Παλαιότερα υπήρξε σύγχυση γύρω από τον Παύλο, λόγω λανθασμένων εκτιμήσεων. Η ιστορική έρευνα κατέληξε στον Παύλο, Επίσκοπο Γορτύνης και όχι στον Πάπα Ρώμης Παύλο ή τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Παύλο,

⁵² Β. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 34.

⁵³ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Κύριλλος και Ευμένιος*, 22-34.

⁵⁴ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά-ιστορικά*, σ. 86.

⁵⁵ Όπ., 87-88.

⁵⁶ Θ. Δετοράκης, *Οι Άγιοι της πρώτης βυζαντινής περιόδου της Κρήτης*, 117, 121.

με τους οποίους ταυτιζόταν⁵⁷. Είναι δε πιθανό να μετέσχε στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια (325 μ.Χ.)⁵⁸, αφού η σύγκλησή της απέχει μόλις 13 χρόνια από το γεγονός της ανακομιδής των λειψάνων των αγίων Δέκα Μαρτύρων (312-325)⁵⁹. Ο Άγιος είχε τη χάρη της θαυματουργίας και της εκδίωξης δαιμονίων. Η μνήμη του τιμάται στις 3 Οκτωβρίου.

5. ΑΡΤΑΚΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ (;)

Στην Πρώτη Οικουμενική Σύνοδο, που συνήλθε στη Νίκαια το 325 μ.Χ., έλαβαν μέρος 318 Πατέρες από πολλές επαρχίες της αυτοκρατορίας. Τα ονόματά τους με ορισμένες παραλλαγές, έχουν διασωθεί σε διάφορους καταλόγους. Σε έναν από αυτούς παρουσιάζεται να συμμετέχει στη Σύνοδο και ο Αρτάκιος Κρήτης⁶⁰. Η ύπαρξη όμως του Αρτακίου Κρήτης αμφισβητείται γενικότερα. Κατ'αρχήν, τα διάφορα χειρόγραφα καταλόγων που έχουν σωθεί, είναι μεταγενέστερα με πολλά σφάλματα. Επιπλέον, καθώς σημειώνει ο Δημήτριος Τσουγκαράκης, το όνομα του Αρτακίου διασώζεται σε ένα μόνο κατάλογο. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί η μαρτυρία να συγκριθεί με μαρτυρίες σε άλλους καταλόγους και να επαληθευθεί η εγκυρότητά της. Για τους λόγους αυτούς, θεωρήθηκε σωστό να μη συμπεριληφθεί, προς το παρόν, ο Αρτάκιος στον κατάλογο των Κρητών Αγίων Πατέρων της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου, ωστόσο καταστεί δυνατή μια ενδελεχής έρευνα στα χειρόγραφα.⁶¹

6. Ο ΑΓΙΟΣ ΜΥΡΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ

Υπάρχει μια σύγχυση στο βίο του αγίου Μύρωνος, εξ αιτίας των πολλών διαφορών που παρουσιάζουν μεταξύ τους τα αγιολογικά κείμενα. «Σύγκρισις πολλαπλή αφορώσα και εις τον χρόνον καθ' ον έζησε και εις τον τόπον, όπου επισκόπησε....»⁶². Ο άγιος υπήρξε επίσκοπος Γορτύνης και «Πρόεδρος Κρήτης», Αρχιεπίσκοπος και όχι Επίσκοπος Κνωσσού⁶³. Γεννήθηκε στη Ραύκο (τότε πόλη, σήμερα κωμόπολη που φέρει το όνομά του) περί το 250 μ.Χ. κατά τη διάρκεια του διωγμού του Δεκίου. Το κοινώς

⁵⁷ Α. Παπαδοπούλος-Κεραμεύς, *Μαρτύριον των Αγίων Δέκα Μαρτύρων των εν Κρήτη μαρτυρησάντων, εν Γορτύνη τη Μητροπόλει, Βρυξέλλες, 1963, σσ. 224-237*

⁵⁸ Β. Μ. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 23-29.

⁵⁹ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά-ιστορικά*, 89.

⁶⁰ Δ. Τσουγκαράκης, *Ρωμαϊκή Κρήτη*, 332.

⁶¹ Β. Μ. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 26-29.

⁶² Θ. Δετοράκης, *Οι Άγιοι της πρώτης βυζαντινής περιόδου της Κρήτης*, 132.

⁶³ Ο.π., 133.

αποδεκτό στις περισσότερες αγιολογικές πηγές είναι ότι έζησε περί τα εκατό χρόνια (250-350 μ.Χ.) και έγινε επίσκοπος μετά τους διωγμούς⁶⁴.

Ο Θεοχάρης Δετοράκης τοποθετεί την αρχιερατεία του το β' τέταρτο του 4ου αιώνας, δηλαδή από το 325-350 μ.Χ.⁶⁵. Αν ποτέ διασταυρωθεί η μαρτυρία ότι ο Αρτάκιος υπήρξε ιστορικό πρόσωπο και έλαβε μέρος στην Α' Οικουμενική Σύνοδο το 325 μ.Χ., τότε ο Μύρων θα πρέπει να έγινε Επίσκοπος Κρήτης σε μεγάλη ηλικία ως διάδοχος του, μετά τα εβδομήνταπέντε του χρόνια. Σε διαφορετική περίπτωση υπήρξε διάδοχος του αγίου Παύλου Γορτύνης του Θαυματουργού. Πάντως, το βαθύτατο γήρας του ως βασική μαρτυρία θα δικαιολογούσε και την περίπτωση αν ο Αρτάκιος όντως ήταν επίσκοπος πριν από αυτόν⁶⁶.

Ο Άγιος Μύρων γεννήθηκε από γονείς ευσεβείς, οι οποίοι έζησαν στα δύσκολα χρόνια των διωγμών. Από την παιδική του ηλικία ήταν εμφανής η μελλοντική εξέλιξή του στην Εκκλησία. Έδειχνε υπακοή στους γονείς του οι οποίοι τον ανέτρεψαν σύμφωνα με την αποστολική προτροπή, και με συμβουλές που εμπνέονταν από την πίστη στον Κύριο. Ο άγιος Μύρων όταν έφθασε σε ηλικία γάμου υπακούοντας στις παραινέσεις των γονιών του, νυμφεύθηκε με μία γυναίκα ευσεβή και πιστή⁶⁷.

Για να ζήσει την οικογένειά του εξασκούσε το επάγγελμα του γεωργού. Καλλιεργούσε την γη και από αυτά που έβγαζε τα περισσότερα τα μοίραζε στους φτωχούς και αδύνατους συνανθρώπους του. Ήταν πάρα πολύ ελεήμων, φιλόπτωχος και φιλόξενος έδινε με όλη του την καρδιά ότι είχε για να απαλύνει τον πόνο των φτωχών των πονεμένων, ενώ φρόντιζε να υποδεχθεί και να φιλοξενήσει τους ξένους⁶⁸.

Κάποτε σπλαχνιζόμενος τους φτωχούς, τους μοίρασε τα σταφύλια από το αμπέλι του. Όταν το πληροφορήθηκε η μητέρα του γόγγυσε λέγοντας ότι όλο το χρόνο καλλιεργούσαν τα αμπέλια και τώρα δε θα μπορέσουν να βγάλουν έστω λίγο κρασί. Ο Άγιος χωρίς να πει τίποτα πήγε στο αμπέλι και μάζεψε όσα σταφύλια είχαν απομείνει. Αφού τα έριξε στο πατητήρι, επικαλούμενος την ευλογία του Κυρίου, ο μούστος από τα λιγοστά σταφύλια γέμισε όλα τα δοχεία που βρίσκονταν στις αποθήκες. Από τότε η μητέρα του δε γόγγυσε ποτέ πλέον για τις ελεημοσύνες και την φιλοπτωχία του παιδιού της. Άλλο ένα θαυμαστό γεγονός στην ζωή του Αγίου ήταν κατά την εποχή του αλωνίσματος, όταν είχε διανυκτερεύσει στο αλώνι φυλάσσοντας την σοδειά του. Κατά τη διάρκεια, όμως, της νύχτας πήγαν κλέφτες για να πάρουν το σιτάρι που ο Άγιος είχε με τόσο κόπο μαζέψει. Αυτός όχι μόνο δεν τους είπε τίποτα, άλλα αφού γέμισαν τόσο πολύ τα τσουβάλια και μη μπορώντας να τα σηκώσουν ο Άγιος τους βοήθησε να τα μεταφέρουν

⁶⁴ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 94.

⁶⁵ Θ. Δετοράκης, *Οι Άγιοι της πρώτης βυζαντινής περιόδου της Κρήτης*, ό.π., σ. 132.

⁶⁶ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 94.

⁶⁷ Κύριλλος Κογεράκης, *Άγιος Μύρων Επίσκοπος Κρήτης*, 105-106.

⁶⁸ Ο.π., 106.

και δεν έκανε καμία καταγγελία εναντίον τους. Απλώς τους νουθέτησε να σταματήσουν να κλέπτουν και τους παράγγειλε να μην πούνε σε κανέναν τίποτα για το γεγονός⁶⁹.

Μετά από λίγο καιρό η σύζυγος του Αγίου αναχώρησε από τον παρόντα κόσμο και εκείνος τότε αφιερώθηκε απερίσπαστος στην τήρηση του θείου θελήματος, μελετώντας την Αγία Γραφή, νηστεύοντας, προσευχόμενος και κάνοντας ελεημοσύνες προς τον πλησίον. Επειδή έγινε γνωστή η αρετή του χειροτετήθηκε, στην ενορία του, αρχικά αναγνώστης και κατόπιν χειροτονήθηκε πρεσβύτερος. Η φήμη του όμως γρήγορα εξαπλώθηκε παντού, γιατί ήταν λαμπρό παράδειγμα και πρότυπο πίστης και ευσεβείας. Αργότερα, όταν σταμάτησαν οι διωγμοί με την άνοδο του Μεγάλου Κωνσταντίνου στον θρόνο του αυτοκράτορα, ο Μύρων επιδόθηκε πλέον με μεγαλύτερο ζήλο στο κήρυγμα του Ευαγγελίου⁷⁰.

Εκείνο τον καιρό αναχώρησε από την παρούσα ζωή ο επίσκοπος Κρήτης, που όπως αναφέραμε παραπάνω πιθανόν να ήταν ο Αρτάκιος, και ο λαός στράφηκε προς τον πρεσβύτερο Μύρωνα και τον παρακάλεσε να αναλάβει τη διαποίμανση του. Αφού ανέβηκε στον θρόνο, χωρίς βέβαια να το επιδιώξει, προσπάθησε να φανεί αληθινός μαθητής και μιμητής του Χριστού του πρώτου μεγάλου ποιμένα. Ο Θεός εξαιτίας των πολλών χαρισμάτων που είχε ο Άγιος τον προίκισε με το χάρισμα της θαυματουργίας⁷¹. Με την προσευχή του πολλές φορές ελευθέρωνε τους ανθρώπους από τα δαιμόνια και θεράπευε ανίατες αρρώστιες. Σε μία περιοδεία του στις επαρχίες της περιοχής του έφτασαν σε ένα ποτάμι που ονομαζόταν Τρίτων και είχε πλημμυρήσει και ήταν αδύνατον να περάσουν στην απέναντι πλευρά. Τότε ο Άγιος σαν νέος Μωυσής χτύπησε με το ραβδί του το νερό και αμέσως άνοιξε δρόμος για να περάσει ο ίδιος με την συνοδεία του. Όταν έφτασαν στο ναό έστειλε το διάκονο με το ραβδί του με την εντολή να κτυπήσει για δεύτερη φορά τα νερά για να συνεχιστεί η ροή του ύδατος⁷².

Όταν η γενέτειρα του κώμη έπασχε από λειψυδρία, οι κάτοικοι κατέφυγαν με δάκρυα στο Άγιο και τον παρακάλεσαν να τους βοηθήσει. Αυτός τότε προσευχήθηκε με θερμή προς τον Κύριο μέχρις ότου ανέβλυσε πηγή με καθαρό νερό, μέσα στη σπηλιά, όπου σήμερα υπάρχει το αγίασμα του Αγίου, με τη χάρη του οποίου γίνεται ιαματικό και θεραπεύει κάθε ασθένεια σε αυτούς που το αντλούν με πίστη⁷³.

Ο Άγιος Μύρων, αφού εποίμανε το ποίμνιο του με αγάπη, οσιότητα και δικαιοσύνη, έφθασε στην ηλικία των εκατό και πλέον ετών και παρέδωσε τη μακαρία ψυχή του στον Θεό. Οι ευσεβείς χριστιανοί παρέλαβαν το τίμιο λείψανό του και το

⁶⁹ Κύριλλος Κογεράκης, *Άγιος Μύρων Επίσκοπος Κρήτης*, 106-107.

⁷⁰ Ο.π., 108.

⁷¹ Ο.π., 109.

⁷² Ο.π., Κύριλλος Κογεράκης, *Άγιος Μύρων Επίσκοπος Κρήτης*, 110.

⁷³ Ο.π., 110-111.

ενταφίασαν εκεί όπου σήμερα υπάρχει ο τάφος του, ο οποίος εκπέμπει θαυμαστή ευωδία και θαύματα παράδοξα επιτελεί σε αυτούς που προσέρχονται με πίστη και ευλάβεια⁷⁴.

Σε ότι αφορά το ασκητήριο, το άγιασμα και τον τάφο του στην ομώνυμη κωμόπολη, είναι σεβαστή η ισχυρή τοπική εκκλησιαστική παράδοση και τα πολλά θαύματα, μας το φανερώνουν. Η μνήμη του εορτάζεται στις 8 Αυγούστου.

7. Ο ΑΓΙΟΣ ΙΚΟΝΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Ο άγιος Ικόνιος έλαβε μέρος στην Γ΄ Οικουμενική Σύνοδο, που συγκλήθηκε στην Έφεσο το 431 μ.Χ., με σκοπό την καταδίκη των αιρετικών δοξασιών του Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου⁷⁵. Τα πρακτικά της Συνόδου υπογράφει ο Ικόνιος, μαζί με τους Επισκόπους Χερρονήσου Ανδρήριο, Λάμπης Παύλο και Κνωσσού Ζηνόβιο. Στη Σύνοδο ο Ικόνιος μίλησε δύο φορές όπως αναφέρουν τα πρακτικά, αποδοκιμάζοντας την αίρεση του Νεστορίου και κάνοντας ορθόδοξη ομολογία Πίστεως. Τα όσα είπε ο ίδιος όπως και οι τρεις άλλοι Κρήτες Επίσκοποι έχουν καταγραφεί στα πρακτικά. Οι Πατέρες της Γ΄ Οικουμενικής Συνόδου, 200 τον αριθμό, εορτάζουν στις 9 Σεπτεμβρίου και μεταξύ αυτών ο Ικόνιος επίσκοπος Γορτύνης και οι τρεις παραπάνω Επίσκοποι της Κρήτης⁷⁶.

8. Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Ο άγιος Μαρτύριος έλαβε μέρος στην Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας το 451 μ.Χ. μαζί με τους Κρήτες επισκόπους, Κνωσσού Γεννάδιο, Λάμπης Δημήτριο, Σουβρίτου Κύριλλο, Απολλωνιάδος Ευσέβιο, Ελευθερών Ευφράτη και τον Πρεσβύτερο Χρυσόγονο «επέχοντα τον τόπον Παύλου Κατάνων»⁷⁷. Η Σύνοδος αυτή συγκλήθηκε για την επίλυση του χριστολογικού ζητήματος και καθήρεσε τον Διόσκορο Αλεξανδρείας. Οι Πατέρες της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου, 630 τον αριθμό, εορτάζονται την Κυριακή μετά τη 13η Ιουλίου. Ο άγιος Μαρτύριος εορτάζει και ιδιαιτέρως στις 11 Ιουλίου⁷⁸.

⁷⁴ Ο.π., 110-111.

⁷⁵ Β. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 41-54.

⁷⁶ Αρχιμ. Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 94-95.

⁷⁷ Β. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 58.

⁷⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 96.

9. Ο ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Ο άγιος Θεόδωρος έλαβε μέρος στην Ε΄ Οικουμενική Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως το 553 μ.Χ., μόνος από την Κρήτη και από τους Μητροπολίτες του Ανατολικού Ιλλυρικού⁷⁹. Σ΄ αυτή την Σύνοδο έγινε η καταδίκη «των τριών κεφαλαίων». Ο ίδιος είχε λάβει μέρος και στην Ενδημούσα Σύνοδο Κωνσταντινουπόλεως το 536 μ.Χ.. Συνοδευόταν τότε από έναν «Αρχιμανδρίτη Μονής των Κρητικών» με το όνομα Πολυχρόνιος, ο οποίος συνυπέγραψε τις πράξεις της Ενδημούσας Συνόδου. Οι Πατέρες της Ε΄ Οικουμενικής Συνόδου, 165 τον αριθμό, εορτάζουν στις 25 Ιουλίου.

Το όνομα του Θεοδώρου, με τον τίτλο του Αρχιεπισκόπου, βρέθηκε σε εγχάρακτη γραφή επιστυλίου της Γόρτυνας, αλλά και πρόσφατα σε ψηφιδωτό της μεγάλης παλαιοχριστιανικής βασιλικής στο χωριό «Μητρόπολις», νοτίως της Γόρτυνας, που τυχαία αποκαλύφθηκε το 1978⁸⁰.

10. Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ

Ο ακριβής χρόνος της ποιμαντορίας του αγίου Ευμενίου δε μας είναι γνωστός.⁸¹ Το βέβαιο πάντως είναι ότι ήκμασε το δεύτερο μισό του 7ου αιώνα, πιθανώς μεταξύ των ετών 668-680 μ.Χ.⁸². Ο Άγιος από νεαρή ηλικία αγάπησε την άσκηση και για το λόγο αυτό υπέβαλλε τον εαυτό του σε πολλές σκληραγωγίες.⁸³ Τα συναξάρια δε δίνουν πληροφορίες αν έζησε σε κάποιο μοναστικό κέντρο, στο οποίο να διδάχθηκε την ασκητική ζωή, ούτε αν έζησε ως ερημίτης. Στη συνείδηση πάντως της Εκκλησίας, όπως αυτή διατυπώνεται στα συναξάρια, χαρακτηρίζεται πρώτα ως ασκητής⁸⁴. Καρπός των ασκητικών αγώνων του ήταν η ταπεινοφροσύνη, την οποία οι πατέρες αποκαλούν «στολήν της θεότητας» και την εξυμνούν ως απόλυτη προϋπόθεση για την ψυχική σωτηρία και γνησιότατη απόδειξη αγιότητας.⁸⁵ Ήταν επόμενο μέσα στην πορεία της οσιακής πολιτείας του να δεχθεί πολλές επιθέσεις του διαβόλου. Αυτό δηλώνει η παρουσία δράκοντος «όστις

⁷⁹ Β. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 69-75.

⁸⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 97.

⁸¹ Θεόδωρος Τζεδάκης, «Ευμένιος, Επίσκοπος Γορτύνης ο θαυματουργός, ΘΗΕ 5΄, 1060-1061.

⁸² Μητρ. Ρεθύμνης Τίτος Συλλιγαρδάκης, *Κρήτες Άγιοι*, 153, 251.

⁸³ Μέγας Συναξαριστής, Θ΄, 431.

⁸⁴ Ο.π., 431.

⁸⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Κύριλλος και Ευμένιος*, 36-45.

όρμησε κατ' αυτού και εκείνος με ανημμένας λαμπάδας τον κατέκαυσε».⁸⁶ Στο αγιολόγιο της εκκλησίας μας χαρακτηρίζεται ως θαυματουργός. Με την αγιότητα του και την δύναμη της προσευχής του επιτελούσε αναρίθμητα θαύματα, ενώ μόνο η παρουσία του προσέλκυε τη χάρη και την ευλογία του Θεού. Ένα τέτοιο γεγονός ήταν η λήξη της ξηρασίας στη Θηβαΐδα, μόλις έφθασε εκεί⁸⁷.

Ο Άγιος έζησε σε μία εποχή που η Εκκλησία κλυδωνιζόταν από την φοβερή αίρεση του Μονοθελητισμού - Μονοενεργητισμού. Τότε ο νέος Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Δ' ο Πωγωνάτος συνεκάλεσε την ΣΤ' Οικουμενική σύνοδο το 680/1 μ.Χ.. Σε αυτήν την σύνοδο μετείχαν και τρεις Επίσκοποι από την Κρήτη ο Γορτύνης Βασίλειος, ο Λάμπης Ιωάννης και ο Καντάνου Γρηγόριος.⁸⁸ Ο Βασίλειος ήταν, σύμφωνα με τις πληροφορίες, ο άμεσος διάδοχος του αγίου Ευμενίου στον θρόνο της Γόρτυνας, ενώ ο άγιος Ευμένιος ήταν διάδοχος του Παύλου. Στο διάστημα που ο άγιος Ευμένιος ήταν επίσκοπος στην Γόρτυνα, η αίρεση ήταν σε μεγάλη έξαρση, αφού και πριν την ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδο επί πενήντα χρόνια ταλαιπώρησε την Εκκλησία και δίχασε τους επισκόπους της⁸⁹. Ο Άγιος, με ζήλο αληθινού ποιμένος, αγωνίστηκε σκληρά για τη διαφύλαξη της ορθόδοξης πίστης της Κρητικής Εκκλησίας⁹⁰.

Η φήμη του Ευμενίου ως αγίου και θαυματουργού είχε φθάσει μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Ο άγιος Ιωσήφ ο υμνογράφος, στον κανόνα της μνήμης του Αγίου τον οποίο συνέταξε κατά το 845 μ.Χ., και είναι και η αρχαιότερη πηγή για την ζωή του, διασώζει το γεγονός της συμφιλίωσης των αδελφών συμβασιλέων Κωνσταντίνου Δ' του Πωγωνάτου, Ηρακλείου και Τιβερίου. Οι αδελφοί αυτοί είχαν μεταξύ τους μακροχρόνια έριδα, η οποία με τη μεσολάβηση του Αγίου έληξε με αίσιο τέλος⁹¹. Οι βασιλείς εκτιμώντας τη μεσολαβητική προσφορά του τον τίμησαν ηθικά αλλά και υλικά δίνοντας σε αυτόν πολλά χρήματα, τα οποία εθεώρησε «ως πυλών»⁹².

Ο Μέγας Συναξαριστής αναφέρει ότι ο Άγιος μετέβη στη Ρώμη⁹³. Από τη Ρώμη πήγε στην Θηβαΐδα της Αιγύπτου, προφανώς γιατί του είχε ανατεθεί κάποια αποστολή από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Δ' τον Πωγωνάτο⁹⁴. Ο Άγιος όμως προγνωρίζοντας τον θάνατο του δεν επιθυμούσε να βρίσκεται μακριά από το ποιμνιό του. Τελικά, επέστρεψε στη Θηβαΐδα, όπου κοιμήθη σε βαθύτατο γήρας

⁸⁶ Μέγας Συναξαριστής, Θ', 431.

⁸⁷ Ο.π., 431.

⁸⁸ Β. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 79.

⁸⁹ Β. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 79.

⁹⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Κύριλλος και Ευμένιος*, 36-45.

⁹¹ Θ. Δετοράκης, *Οι Άγιοι της πρώτης βυζαντινής περιόδου της Κρήτης*, 151-153.

⁹² Μηναιόν Σεπτεμβρίου 18, Ωδή ε' τροπάρια 1-2. Εκδ. Ά, Αθήνα 1963

⁹³ Μέγας Συναξαριστής, Θ', 431.

⁹⁴ Θ. Δετοράκης, *Οι Άγιοι της πρώτης βυζαντινής περιόδου της Κρήτης*, 151-153.

και ετάφη εκεί⁹⁵. Οι χριστιανοί της περιοχής που ενταφιάστηκε ο Άγιος μετά από χρόνια έστειλαν το τίμιο λείψανο του αγίου Ευμενίου στην Κρήτη και το τοποθέτησαν στη θέση Ράξος, δίπλα στον τάφο του προκατόχου του, αγίου ιερομάρτυρος Κυρίλλου⁹⁶.

Η αναγνώριση της αγιότητας του Αγίου από ολόκληρη την Εκκλησία έγινε πολύ νωρίς, όπως και η αγιοκατάταξη του στο εορτολόγιο της. Η μνήμη του εορτάζεται στις 18 Σεπτεμβρίου και είναι η ίδια ημέρα που εορτάζεται ο Άγιος τόσο στην Ανατολική όσο και τη Δυτική Εκκλησία⁹⁷.

11. Ο ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο Α΄ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Ο άγιος Βασίλειος ήταν ο διάδοχος του αγίου Ευμενίου. Το 680-1 μ.Χ. συμμετείχε στην εν Τρούλλω ΣΤ΄ Οικουμενική Σύνοδο μαζί με τους επισκόπους Ιωάννη Λάμπης και Γρηγόριο Καντάνου⁹⁸. Η Σύνοδος αυτή καταδίκασε τον Μονοθελητισμό και τους υποστηρικτές του. Κατά τις εργασίες της Συνόδου αποδείχθηκε η θεολογική του Βασιλείου. Στα πρακτικά υπάρχει λόγος του Βασιλείου απευθυνόμενος προς τον Κωνσταντίνο Δ, με τον οποίο αποδεικνύει το λάθος της αιρέσεως, ενώ σώζεται και ο διάλογος μεταξύ του Βασιλείου και του αιρετικού Στεφάνου Μοναχού, μαθητού του αιρετικού Πατριάρχου Αντιοχείας Μακαρίου, που θεωρείτο σπουδαίος θεολόγος. Ο Βασίλειος υπέγραψε όχι μόνο ως Γορτύνης και επομένως Αρχιεπίσκοπος Κρήτης, αλλά και ως «Ληγάτος της όλης Συνόδου του Αποστολικού Θρόνου της Πρεσβυτέρας Ρώμης»⁹⁹. Έλαβε μέρος και στην Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο το 691/2 μ.Χ.¹⁰⁰, μαζί με τους επισκόπους Κυδωνίας Νικήτα, Χερρονήσου Σισσίνο και Κισσάμου Θεόπεμπτο¹⁰¹.

Η μνήμη των Πατέρων της ΣΤ΄ Οικουμενικής Συνόδου εορτάζεται στις 14 Σεπτεμβρίου, της Πενθέκτης στις 13 Ιουλίου και των Κρητών Πατέρων των μετεχόντων στις Οικουμενικές Συνόδους στις 23 Οκτωβρίου.

⁹⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Κύριλλος και Ευμένιος*, 36-45.

⁹⁶ Μέγας Συναξαριστής, Θ΄, 431.

⁹⁷ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Κύριλλος και Ευμένιος*, 36-45.

⁹⁸ Β. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 84-85.

⁹⁹ Ό.π., 84.

¹⁰⁰ Ό.π., 89.

¹⁰¹ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά – ιστορικά*, 99.

12. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ

Ο άγιος Ανδρέας επίσκοπος Γορτύνης, ο Ιεροσολυμίτης, έζησε κατά τα τέλη του 7ου και αρχές του 8ου μ.Χ. αιώνα, και θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους υμνογράφους Πατέρες της Εκκλησίας. Είναι σύγχρονος των μεγάλων Σαββαϊτών πατέρων Ιωάννου του Δαμασκηνού και Κοσμά του Μελωδού, από τους οποίους δε υστερεί σε θεολογικό λόγο, αλλά ούτε και σε συγγραφική ποσότητα. Πληροφορίες για το βίο του αντλούμε από το ίδιο το έργο του Αγίου, αλλά και από βιογραφίες και εγκωμιαστικούς λόγους οι οποίοι γράφτηκαν για το πρόσωπό του. Σημαντικότερες βιογραφίες είναι αυτή του Νικήτα πατρικίου και κοιαίστορος¹⁰² και του μοναχού Μακαρίου Μακρή¹⁰³. Έχουν επίσης γραφεί αρκετοί εγκωμιαστικοί λόγοι, πολλοί από τους οποίους είναι ανώνυμοι. Παρά το γεγονός ότι έχουμε αρκετές πηγές για τον βίο του Αγίου, εντούτοις πολλές φορές οι πληροφορίες δεν είναι σαφείς ή διαφέρουν σε κάθε βιογραφία.

Ο άγιος Ανδρέας γεννήθηκε στη Δαμασκό της Συρίας, «εξ ασημάντου οικογενείας» όπως αναφέρει ο καθηγητής Νικόλαος Τωμαδάκης,¹⁰⁴ περίπου το 660 μ.Χ.¹⁰⁵. Η Δαμασκός ήταν περίφημη πόλη εκείνη την εποχή και, παρότι τελούσε υπό αραβοκρατία, δεν είχε χάσει την αίγλη της. Γονείς του ήταν ο Γεώργιος και η Γρηγορία, άνθρωποι «θεοφιλείς και ενάρετοι», όπως τους χαρακτηρίζει ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης¹⁰⁶, αλλά και σχεδόν όλες οι συναξαριακές πηγές. Ένα θαυμαστό γεγονός, το οποίο περιγράφουν και οι δύο βιογράφοι, αλλά και ανώνυμο εγκώμιο του αγίου, είναι ότι μέχρι την ηλικία των επτά ετών ο Άγιος παρέμενε άφωνος¹⁰⁷. Η αφωνία του λύθηκε θαυματουργικά, όταν προσερχόμενος κάποια μέρα στο ναό και, αφού κοινώνησε Σώμα και Αίμα Χριστού, η γλώσσα του λύθηκε και άρχισε να μιλά¹⁰⁸. Η μόρφωση που έλαβε ήταν αξιόλογη. Σπούδασε γραμματική, ρητορική και φιλοσοφία. Σε ηλικία περίπου δεκαπέντε ετών ταξίδεψε στα Ιεροσόλυμα, όπου και αφιερώθηκε από τους γονείς του στο ναό της Αναστάσεως του Κυρίου ως «εκούσιον θύμα»¹⁰⁹. Εκάρη μοναχός της Αγιوتاφτικής Αδελφότητας από τον τοποτηρητή και μετέπειτα πατριάρχη Θεόδωρο¹¹⁰. Η

¹⁰² Νικήτας Πατρικίος, "Βίος του εν αγίοις πατρός ημών Ανδρέου του Ιεροσολυμίτου, Αρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης", 5, 169-179.

¹⁰³ Μ. Μακρής, , 'Ανδρέας ο Κρήτης ο Ιεροσολυμίτης', ΘΗΕ, 2, 676

¹⁰⁴ Ν.Τωμαδάκης, "Ανδρέας ο Κρήτης ο Ιεροσολυμίτης", ΘΗΕ, 2, 692

¹⁰⁵ Νικόδημος Αγιορείτης, Συναξαριστής των δώδεκα μηνών, 6, 22.

¹⁰⁶ Ό.π., 22.

¹⁰⁷ Νικήτας Πατρικίος, "Βίος του εν αγίοις πατρός ημών Ανδρέου του Ιεροσολυμίτου, Αρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης", 5, 170.

¹⁰⁸ Μ. Μακρής, , 'Ανδρέας ο Κρήτης ο Ιεροσολυμίτης', ΘΗΕ, 2, 676

¹⁰⁹ Ό.π., 66-74.

¹¹⁰ Νικήτας Πατρικίος, "Βίος του εν αγίοις πατρός ημών Ανδρέου του Ιεροσολυμίτου, Αρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης", 5, 171.

άποψη ότι ο Άγιος εκάρη μοναχός στην μονή του Αγίου Σάββα¹¹¹ και στην συνέχεια μετέβη στα Ιεροσόλυμα δεν τεκμηριώνεται από τις πηγές.¹¹² Ο πατριάρχης Θεόδωρος είναι αυτός που αντιλήφθηκε τα χαρίσματα του Ανδρέα και, παρά το νεαρό της ηλικίας του, του εμπιστεύθηκε την θέση του πατριαρχικού νοταρίου (οικονόμου)¹¹³. Η δεκαετής παραμονή του στα Ιεροσόλυμα είναι υτή που θα του προσδώσει το προσωνύμιο Ιεροσολυμίτης. Το 685 συμμετείχε στην τριμελή αποστολή της εκκλησίας των Ιεροσολύμων προς επικύρωση των αποφάσεων της ΣΤ΄ Οικουμενικής Συνόδου, η οποία, όπως σημειώσαμε παραπάνω, συνεκλήθη το 681 στην Κωνσταντινούπολη από τον Κωνσταντίνο Δ΄ και είχε ως σκοπό την καταπολέμηση του μονοθελητισμού και του μονοενεργητισμού. Παρότι η Εκκλησία των Ιεροσολύμων εκπροσωπήθηκε στη Σύνοδο αυτή, ο αυτοκράτορας έστειλε τα πρακτικά σε όλες τις εκκλησίες προς επικύρωση, για να μην υπάρχει καμία αμφισβήτηση¹¹⁴. Τα πρακτικά της Συνόδου έγιναν δεκτά από την Εκκλησία των Ιεροσολύμων, η οποία αποφάσισε να στείλει τριμελή αντιπροσωπεία στην Κωνσταντινούπολη. Σε αυτή συμμετείχαν δύο γέροντες κληρικοί και ο Ανδρέας, παρά το νεαρό της ηλικίας του. Η αντιπροσωπεία παρουσιάστηκε μπροστά στον αυτοκράτορα και επεσφράγισε τον Συνοδικό Τόμο. Ενώ τα άλλα δύο μέλη της επιτροπής επέστρεψαν στα Ιεροσόλυμα, ο Ανδρέας παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη¹¹⁵. Οι λόγοι παραμονής του αγίου στην πόλη δεν έχουν εξακριβωθεί. Οι πολιτικές καταστάσεις εκείνης της εποχής σίγουρα θα επηρέασαν την απόφασή του αυτή, καθώς τόσο η γενέτειρά του Δαμασκός όσο και τα Ιεροσόλυμα τελούσαν υπό αραβική κατοχή¹¹⁶. Από την άλλη, υπάρχει και η άποψη ότι επιθυμούσε να απελευθερώσει τον εαυτό του από τις πολλές βιοτικές μέριμνες και να διάγει πιο ήσυχο βίο¹¹⁷. Στην Κωνσταντινούπολη ο Ανδρέας χειροτονήθηκε διάκονος. Παρότι ο Μακάριος Μακρής αναφέρει ότι έλαβε τον πρώτο βαθμό της ιεροσύνης στα Ιεροσόλυμα¹¹⁸, στη συνέχεια αναφέρει ότι χειροτονήθηκε διάκονος της Μεγάλης Εκκλησίας¹¹⁹. Ίσως ο πρώτος αυτός βαθμός να είναι ο βαθμός του αναγνώστη, τον οποίο αναφέρει ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ότι είχε όταν πήγε στην Κωνσταντινούπολη¹²⁰. Σίγουρο πάντως είναι πως ο Άγιος, παρότι προσπαθούσε να ζήσει με ησυχία και νήψη, χειροτονήθηκε διάκονος με προτροπή του ίδιου του αυτοκράτορα, ενώ του είχαν ανατεθεί τα καθήκοντα του ορφανοτρόφου, για τα οποία και δικαίως αποκαλείται «ορφανών πατήρ, χηρών προστάτης, νοσοούντων ιατρός, πενήτων προμήθεια, περιβολή γυμνών...»¹²¹. Στην Κωνσταντινούπολη παρέμεινε για περίπου είκοσι χρόνια,

¹¹¹ Ν. Τωμαδάκης, *Βυζαντινή υμνογραφία και ποίησης*, 188.

¹¹² Δ. Παπαβαρνάβας, "Μέγας Κανών του Αγίου Ανδρέα Κρήτης ιστορική, λειτουργική, αισθητική, θεολογική και ηθική διερεύνηση", 11-18.

¹¹³ Νικήτας Πατρίκιος, "Βίος του εν αγίοις πατρός ημών Ανδρέου του Ιεροσολυμίτου, Αρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης", 5, 171-172.

¹¹⁴ Ό.π., 173.

¹¹⁵ Ν. Τωμαδάκης, *Βυζαντινή υμνογραφία και ποίησης*, 184.

¹¹⁶ Ό.π., 188. Θ. Δετοράκης, "Ανέκδοτον εγκώμιον εις Ανδρέα Κρήτης" *ΕΕΒΣ* 37 (1970). 85-94.

¹¹⁷ Μ. Μακρής, "Ανδρέας ο Κρήτης ο Ιεροσολυμίτης", *ΘΗΕ*, 2, 676

¹¹⁸ Ό.π.

¹¹⁹ Ό.π.

¹²⁰ Νικόδημος Αγιορείτης, Αγιορείτης, *Συναξαριστής των δώδεκα μηνών*, 6, 23.

¹²¹ Θ. Δετοράκης, *Οι Άγιοι της πρώτης βυζαντινής περιόδου της Κρήτης*, 91.

μέχρι να εκλεγεί Αρχιεπίσκοπος Κρήτης. Στα χρόνια αυτά ανέπτυξε έντονη κοινωνική δράση, καθώς εκτός από το ορφανοτροφείο θα του ανατεθεί και η διαχείριση του πτωχοκομείου. Η μεγάλη του προσφορά στους τομείς αυτούς, αλλά και η μεγάλη του ρητορική δεινότητα ήταν αυτά που θα συντέλεσαν ώστε το 711 να χειροτονηθεί Αρχιεπίσκοπος Κρήτης, με έδρα την Γόρτυνα και διάδοχος πιθανότατα του Βασιλείου του Α,΄ που με την σειρά του ήταν διάδοχος του αγίου Ευμενίου. Το 680-1 ο Βασίλειος μετείχε στις εργασίες της εν Τρούλλω ΣΤ΄ Οικουμενικής Συνόδου, μαζί με τους Επισκόπους Ιωάννη Λάμπης και Γρηγόριο Καντάνου¹²². Στα 29 χρόνια της Αρχιερατείας του αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες. Αμέσως μετά την εκλογή του, συμμετείχε, μαζί με τον Πατριάρχη Ιωάννη και τον Κυζίκιου Γερμανό, μετέπειτα Πατριάρχη, σε σύνοδο που συγκάλεσε ο μονοθελητής αυτοκράτορας Βαρδάνης Φιλιππικός¹²³. Και παρότι οι βιογράφοι του δεν αναφέρουν τίποτε για την περιπέτεια του αυτή, ωστόσο η συμμετοχή του θεωρείται βέβαιη¹²⁴. Οι λόγοι που τον οδήγησαν σε αυτό το πρόσκαιρο ολίσθημα ποικίλλουν. Ο καθηγητής Παναγιώτης Χρήστου αναφέρει πως αυτό έγινε «είτε λόγω στιγμιαίας αδυναμίας έναντι απειλών του αυτοκράτορος, είτε λόγω επιθυμίας να υπερβαθεί άνευ απωλειών το νέον τούτο νεφύδριον της Εκκλησίας»¹²⁵. Από την άλλη πλευρά ο καθηγητής Νικόλαος Τωμαδάκης υποστηρίζει πως εξαναγκάστηκε από τον αυτοκράτορα να συμμετάσχει στη σύνοδο αυτή¹²⁶. Η δεύτερη αυτή εκδοχή φαίνεται να είναι και η επικρατέστερη, καθώς αμέσως μετά την πτώση του Βαρδάνη Φιλιππικού αποκατέστησε τα φρονήματά του και αποκήρυξε τον μονοθελητισμό, τόσο αυτός όσο και ο Πατριάρχης και οι υπόλοιποι Αρχιερείς που είχαν συνυπογράψει.

Το επόμενο έτος μετανοημένος επέστρεψε στην Κρήτη, όπου και ανέλαβε κανονικά τα καθήκοντα του. Παράλληλα, επιδόθηκε στην πνευματική οικοδομή του ποιμνίου του διά των υμνογραφικών ωδών και των ομιλιών του¹²⁷. Παρά την «περιπέτεια» που αντιμετώπισε στην αρχή της ποιμαντορίας του, ο Άγιος δεν επηρεάστηκε καθόλου στα ποιμαντικά του καθήκοντα. Αμέσως μόλις έφθασε στην Κρήτη ξεκίνησε το πνευματικό του έργο. Ως επίσκοπος φρόντισε για την πνευματική και την υλική πρόοδο του ποιμνίου του. Ακόμη, ενδιαφέρθηκε για τη λειτουργική τάξη, ενώ παράλληλα ρύθμισε όλα τα ζητήματα που είχαν σχέση με το μοναχισμό και το γάμο¹²⁸. Οικοδόμησε ναό προς τιμήν της Παναγίας των Βλαχερνών¹²⁹, και, με την εμπειρία που είχε, οργάνωσε στην Κρήτη τη φιλανθρωπία κτίζοντας ναούς και ευαγή ιδρύματα για τους πάσχοντες και αδυνάμους. Έγραψε περίφημους εγκωμιαστικούς λόγους και υπέροχους ύμνους και αγαπήθηκε από

¹²² Β. Σωμαράκης, *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 79, 84-85

¹²³ Δ. Παπαβαρνάβας, *“Μέγας Κανών του Αγίου Ανδρέα Κρήτης ιστορική, λειτουργική, αισθητική, θεολογική και ηθική διερεύνηση”*, 11-18.

¹²⁴ Ό.π., 11-18.

¹²⁵ Π. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, Θεσσαλονίκη 1992, Ε΄, 487.

¹²⁶ Ν. Τωμαδάκης, *Βυζαντινή υμνογραφία και ποίησης*, 187.

¹²⁷ Π. Τρεμπέλας, *Εκλογή Ελληνικής Ορθοδόξου Υμνογραφίας*, 279.

¹²⁸ Μ. Μακρής, *“Ανδρέας ο Κρήτης ο Ιεροσολυμίτης”*, ΘΗΕ, 2, 676

¹²⁹ Ό.π., Θ.Η.Ε., 2, 676

το ποίμνιο του¹³⁰. Στον ξενώνα που ίδρυσε διακονούσε και ο ίδιος προσωπικά, ενώ ανακαίνισε ναούς με προσωπικά του έξοδα. Ενίσχυσε τους Κρήτες, οι οποίοι με τις ευχές του απέκρουσαν επιτυχώς την επιδρομή των Αράβων στα νότια παράλια του νησιού. Παρότι ως επίσκοπος δαπανούσε αρκετό χρόνο στη διοίκηση και την πνευματική διακονία του ποιμνίου του, δεν παραμέλησε την άσκηση και την προσευχή¹³¹.

Κι ενώ το μεγαλύτερο μέρος της αρχιερατείας του συνέπεσε με την περίοδο της εικονομαχίας, εντούτοις ο ίδιος δεν εθίγη, προφανώς λόγω της απόστασης της έδρας του από την Κωνσταντινούπολη. Το ότι έμεινε πιστός στην τιμή των ιερών εικόνων φαίνεται από το πλήθος των λόγων του αφιερωμένων προς τους αγίους και ιδιαιτέρως προς την Θεοτόκο, αλλά και από συγκεκριμένες αναφορές, όπως αυτή η οποία περιέχεται στον λόγο του στην Περιτομή και στον Άγιο Βασίλειο. Επιστρέφοντας από την Κωνσταντινούπολη, όπου είχε μεταβεί για εκκλησιαστικές υποθέσεις, και φτάνοντας στην νήσο Λέσβο, παρέδωσε την ψυχή του στον Κύριο το έτος 740 μ.Χ. στις 4 Ιουλίου, ημέρα κατά την οποία τιμάται και η μνήμη του.

Κάτι πολύ σημαντικό, που αξίζει να τονισθεί, είναι ότι την ακολουθία του αγίου συνέγραψε ο Θεοφάνης ο ομολογητής και αυτό είναι σημαντικό για δύο λόγους. Πρώτον διότι μας βεβαιώνει για τη γνήσια και ακλόνητη πίστη του αγίου στην ορθοδοξία, καθώς ο Θεοφάνης ήταν σφοδρός πολέμιος των εικονομάχων και ομολογητής. Δεύτερον διότι πολύ γρήγορα καθιερώθηκε ως Άγιος στη συνείδηση της Εκκλησίας, καθώς ο Θεοφάνης έζησε λίγα χρόνια μετά την κοίμηση του Αγίου¹³².

Ο Άγιος Ανδρέας, εκτός από τον Μεγάλο Κανόνα, ο οποίος σίγουρα καταλαμβάνει την πρώτη θέση ανάμεσα στα έργα του, έχει συγγράψει πλήθος κανόνων, ιδιόμελων και στιχηρών, πολλούς εγκωμιαστικούς λόγους και ομιλίες για διάφορες εορτές και μνήμες Αγίων. Γενικά το έργο του θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο κατηγορίες: το υμνογραφικό ποιητικό και το πεζογραφικό. Το πρώτο περιλαμβάνει τους κανόνες, τα ιδιόμελα και τα στιχηρά, ενώ το δεύτερο τους λόγους, τις ομιλίες και τα εγκώμια. Το μεγαλύτερο μέρος του έργου του παραμένει ανέκδοτο¹³³.

¹³⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 102-105.

¹³¹ Δ. Παπαβαρνάβας, *“Μέγας Κανών του Αγίου Ανδρέα Κρήτης ιστορική, λειτουργική, αισθητική, θεολογική και ηθική διερεύνηση”*, 11-18.

¹³² Δ. Παπαβαρνάβας, *“Μέγας Κανών του Αγίου Ανδρέα Κρήτης ιστορική, λειτουργική, αισθητική, θεολογική και ηθική διερεύνηση”*, 11-18.

¹³³ Ο.π., 11-18

13. ΗΛΙΑΣ Ο Α΄ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Παρά το γεγονός ότι ολόκληρη η Εκκλησία περνούσε μεγάλη αναταραχή εξ αιτίας της εικονομαχίας, η Κρήτη, όπως εξετάσαμε παραπάνω, παρέμενε σταθερή στην ορθή πίστη. Αυτό αποδείχθηκε με Σύνοδο¹³⁴, στην οποία η Κρήτη, που φέρεται να έχει 12 Επισκοπές, «δωδεκάθρονος», στήριξε την Ορθοδοξία¹³⁵. Από τους 12 Επισκόπους, οι 10 μετείχαν στην Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο. Η Κρήτη, λόγω της εικονόφιλης στάσης της και της συμμετοχής της στην επανάσταση των ελλαδικών το 727, μετά την έκδοση του πρώτου θεσπίσματος του Λέοντος Γ΄ του Ισαύρου¹³⁶ κατά των Εικόνων, η οποία και κατεπνίγη, υπέφερε τον 8ο αιώνα από το θεματάρχη Θεοφάνη το Λαρδότυρο. Το νησί την περίοδο αυτή έδωσε τρεις μάρτυρες τους Παύλο, Ανδρόνικο και Ανδρέα, και τον ομολογητή Νικόλαο τον Στουδίτη¹³⁷.

Στην Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας¹³⁸, το 787 μ.Χ., μετείχε ο αρχιεπίσκοπος Ηλίας ο Α΄ με τους επισκόπους Λάμπης Επιφάνιο, Ηρακλειουπόλεως Θεόδωρο, Κνωσσού Αναστάσιο, Κυδωνίας Μελίτωνα, Κισσάμου Λέοντα, Σουβρίτων Θεόδωρο, ΦοίνικοςΛέοντα, Αρκαδίας Ιωάννη, Ελευθέρνης Επιφάνιο, Καντάνου Φωτεινό και Χερρονήσου Σισίνιο. Μαζί με τους Επισκόπους ήταν και δύο ηγούμενοι Μονών, ο Θέογνις, της μονής του αποστόλου Τιμοθέου και ο Πέτρος, της μονής αγίου Ιωάννου του Θεολόγου.¹³⁹

Η μνήμη του εορτάζεται στις 12 Οκτωβρίου, όμως συνεορτάζει μαζί και με τους Πατέρες της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου, αλλά και με όλους τους Κρήτες Πατέρες που πήραν μέρος στις Οικουμενικές Συνόδους και εορτάζουν την επομένη Κυριακή μετά τη μνήμη των Πατέρων της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου.

14. ΙΩΑΝΝΗΣ Ο Β΄ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ ¹⁴⁰

Η Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος συνεκλήθη στην Νίκαια της Βιθυνίας το 787 μ.Χ. Είχε γίνει μια πρώτη προσπάθεια σύγκλησής της αρχικά, το 786 μ.Χ. στο ναό των Αγίων Αποστόλων της Κωνσταντινούπολης, αλλά αναβλήθηκε, επειδή εικονομάχοι στρατιώτες προκάλεσαν ταραχές και απείλησαν τον Πατριάρχη και όλους όσοι συμμετείχαν στις

¹³⁴ Θ. Δετοράκης, *Ιστορία της Κρήτης*, 136-137.

¹³⁵ Ό.π.

¹³⁶ Ό.π.

¹³⁷ Ό.π.

¹³⁸ Β. Σωμαράκης, *Οι Έπίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, 99-106.

¹³⁹ Αρχιμ. Χρυσόστομος. Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 105-106.

¹⁴⁰ Αρχιμ. Τζεδάκης Θεοδώρος, "Σύντομος Εκκλησιαστική Ιστορία του νομού Ηρακλείου", 46.

εργασίες της. Έτσι, η Σύνοδος έλαβε χώρα τον Σεπτέμβριο του 787 στην πόλη της Νίκαιας. Σε αυτήν την Σύνοδο έλαβε μέρος και ο αγιος Ιωάννης ο Β΄ επίσκοπος Αρκαδίας¹⁴¹. Αυτά μόνο τα ιστορικά στοιχεία έχουμε για τον ιεράρχη αυτό¹⁴².

Η μνήμη του εορτάζεται στις 12 Οκτωβρίου, μαζί με αυτή του Ηλία του πρώτου επισκόπου Γορτύνης. Παράλληλα, εορτάζει μαζί και με τους Πατέρες της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου, αλλά και με όλους τους Κρήτες Πατέρες που πήραν μέρος στις Οικουμενικές Συνόδους και εορτάζουν την επομένη Κυριακή μετά των της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου.

15. Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΤΥΧΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΟΡΤΥΝΗΣ

Το όνομα του αγίου Ευτυχίου δεν συμπεριλαμβάνεται σε κανένα επισκοπικό κατάλογο. Μόνη πηγή είναι η ισχυρή επί αιώνες τοπική εκκλησιαστική παράδοση, την οποία επιβαβαίωσαν ο όσιος Κυρ Ιωάννης ο Ξένος (970-1027), από το Σίβα Πυργιωτίσσης κατά ο 10ο αιώνα¹⁴³. Ο όσιος Ιωάννης γεννήθηκε την περίοδο αμέσως μετά την αραβοκρατία και γνώριζε την παράδοση περί των Αγίων Ευτυχιανών, Ευτυχίου επισκόπου, Ευτυχιανού οσιομάρτυρος και Κασσιανής των αυταδέλφων, που ήθελε τους Αγίους να έζησαν κατά τη σκοτεινή περίοδο των διωγμών της αραβοκρατίας¹⁴⁴. Ο Άγιος Ευτύχιος έγινε επίσκοπος Γορτύνης, άρα Αρχιεπίσκοπος Κρήτης, με έδρα την ομώνυμη πόλη, που ήταν η έδρα της συνόδου. Λόγω των διωγμών, την εποχή αυτή η Εκκλησία ήταν εμπερίστατη, και ο Άγιος ζούσε στη έρημο της Ράξου των Αστερουσίων Ορέων, όπου υπήρχαν από τους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού σκήτες, ερημητήρια και πολλά σπήλαια, στα οποία εγκαταβίωσε και ιεουργούσε στους σπηλαιώδεις ναούς¹⁴⁵. Η θαυματουργική εύρεση των τάφων των αγίων Ευτυχίου και Ευτυχιανού, έγινε από τον όσιο Ιωάννη τον Ξένο, ο οποίος έκτισε ναό και μονή. Όπως αναφέραμε, όμως, ο βίος τους ήταν γνωστός από παλαιά. Η τοποθέτησή του βίου του αγίου χρονολογικά στους πρώτους μεγάλους διωγμούς είναι αστήρικτη αν και πέρασε σε ορισμένα σύγχρονα κείμενα¹⁴⁶.

Ο Ευτύχιος, μαζί με τα κατά σάρκα αδέρφια του, Ευτυχιανό και Κασσιανή, ασκήτευσαν στα Αστερούσια όρη, σταπερίχωρα της μονής Οδηγήτριας και στο όρος

¹⁴¹ Εμ. Κωνσταντινίδης, "Νίκαια", *ΘΗΕ* 9, 457-459.

¹⁴² Εγκόλπιον ημερολόγιον του έτους 2011 της Ιεράς Μητροπόλεως Γορτύνης και Αρκαδίας αφιερωμένο στους Αγίους Επισκόπους της Μητροπόλεως.

¹⁴³ Μητρ. Ρεθύμνης Τίτος Συλλιγαρδάκης, *Κρήτες Άγιοι*, 163-168, 252-254 και 293-294.

¹⁴⁴ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 110-113.

¹⁴⁵ Ο ίδιος, *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγήτριας Ι.Μ. Γορτύνης και Αρκαδίας*, 45.

¹⁴⁶ Μητρ. Ρεθύμνης Τίτος Συλλιγαρδάκης, *Κρήτες Άγιοι*, 125-130.

Ράξος. Μετά το μαρτυρικό θάνατο του αδελφού του Ευτυχιανού, ο Ευτύχιος κήδευσε τον οσιομάρτυρα αδελφό του, και, κατά την επιθυμία του, ετάφη και αυτός, όπου και ο αδελφός του, όταν εκοιμήθη εν ειρήνη¹⁴⁷. Η Κασσιανή απομονωμένη σε απόκρημνο σπήλαιο ως ασκήτρια, εκοιμήθη, χωρίς ποτέ να γίνει λόγος για τα λείψανα ή τον τάφο της. Η μνήμη και των τριών εορτάζεται στις 17 Αυγούστου. Στη μητρόπολη Γορτύνης και Αρκαδίας σώζεται ο ερειπωμένος ναός των Αγίων, κτίσμα του οσίου Ιωάννου του Ξένου¹⁴⁸.

Αυτή, λοιπόν, η εκκλησιαστική συνείδηση αποφαίνεται απαρασάλευτη και συνεχής για το θέμα αυτό επί μια χιλιετία και μάλιστα λατρευτικώς (μνήμη, προσκύνημα, ακολουθίες εγκεκριμένες συνοδικώς, εικόνες, παλαιές τοιχογραφίες, κ.α.).

16. Ο ΑΓΙΟΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΠΗΓΑΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ο άγιος Μελέτιος, κατά κόσμον Εμμανουήλ Πηγάς, γεννήθηκε στον Χάνδακα ή Μεγάλο Κάστρο, το 1549. Προερχόταν από ευσεβή και εύπορη οικογένεια, η οποία καταγόταν από το χωριό Παγανιανά¹⁴⁹, που υπήρχε ως οικισμός στον Άγιο Θωμά. Πριν από μερικές δεκαετίες σώζονταν ερείπια του οικισμού αυτού από την περίοδο της ενετοκρατίας. Υπάρχει δε και τοποθεσία γνωστή, ως «της παγανής το ρέμα». Οι γονείς του Πηγά, Παύλος και Ευγενία, φέρουν το επώνυμο Παγανάκη, προφανώς από το τοπωνύμιο του χωριού τους. Ο πατέρας του ήταν μαραγκός. Ο ακριβής αριθμός των αδελφών του μας είναι άγνωστος. Γνωρίζουμε την Αναστασία, τον Γεώργιο και την Ευλογία ή Βενέτα¹⁵⁰. Χάρη συντομίας ο Μελέτιος άλλαξε το επώνυμο του κατά τη μετάβασή του στη Βενετία, σε Παγάς - Πηγάς. Σε ηλικία 17 ετών, και μετά τις εγκύκλιες σπουδές του στο Μεγάλο Κάστρο, κοντά στον γνωστό σε όλους δάσκαλο Μελέτιο Βλαστό, αναχώρησε για την Πάδοβα της Ιταλίας, στο φημισμένο τότε Πατάβιο Πανεπιστήμιο, όπου περάτωσε τις σπουδές του ως αριστούχος. Όμως, δεν έλαβε ποτέ τίτλο σπουδών, γιατί αρνήθηκε να ομολογήσει πίστη και υποταγή στην Παπική Εκκλησία¹⁵¹. Το 1574, επέστρεψε στην βενετοκρατούμενη τότε, γενέτειρα του και εκάρη μοναχός στην ιερά μονή Αγκαράθου. Αγωνίστηκε σθεναρά κατά της προπαγάνδας των Λατίνων. Ως διευθυντής της Ελληνικής Σχολής του Χάνδακα ανέπτυξε έντονη δράση στον εκπαιδευτικό, αλλά και τον κηρυκτικό τομέα, με αποτέλεσμα να δυσареστήσει τους

¹⁴⁷ Ν. Γ. Τσιγκάκης, *Ιερά Μονή Οδηγήτριας και τα Παρεκκλήσια της*, 108-110.

¹⁴⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Μελετήματα αγιολογικά - ιστορικά*, 110-113.

¹⁴⁹ Νικ. Φορόπουλος, *Μελέτιος Α΄, ο Πηγάς*, ΘΗΕ 8, 950.

¹⁵⁰ Ό.π. Θ.Η.Ε. 8,950

¹⁵¹ Ό.π. Θ.Η.Ε..8,951

Λατίνους οι οποίοι τον εκδίωξαν από τη νήσο¹⁵². Γεγονός πάντως είναι πως ο Πηγάς αναζητούσε περισσότερη ελευθερία για να ενισχύσει απρόσκοπτα το Γένος των Ρωμιών¹⁵³.

Αναχώρησε για το Σινά όπου ασχολήθηκε με την προσευχή και τη μελέτη. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι γνώριζε εκτός από τα ελληνικά, τα ιταλικά, λατινικά, αραβικά, συριακά και εβραϊκά. Σε ένα ταξίδι του στα Ιεροσόλυμα συναντήθηκε με το γέροντά του, από τη μονή Αγκαράθου και τότε πατριάρχη Αλεξανδρείας Σίλβεστρο, ο οποίος τον έπεισε να αναλάβει καθήκοντα πρωτοσυγκέλλου στην Εκκλησία της Αλεξανδρείας. Έτσι, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος στα Ιεροσόλυμα το 1579¹⁵⁴. Ο Μελέτιος κατέβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες για να ανορθώσει τα ερείπια ύλης και πνεύματος που συνάντησε στο Αλεξανδρινό Πατριαρχείο, δηλαδή στο ίδιο το ποίμνιο, τον κλήρο, την παιδεία, την ηθική και τα οικονομικά. Στο διάστημα αυτό ο Πηγάς μετέβη και παρέμεινε για μία τριετία στην Κωνσταντινούπολη, ενισχύοντας με τα φλογερά και απλά κηρύγματά του, το Γένος το οποίο βρισκόταν υπό τον οθωμανικό ζυγό¹⁵⁵.

Το 1588, διορίστηκε από τον Σίλβεστρο Πατριαρχικός Έξαρχος και το 1590, με το θάνατο του γέροντά του, χειροτονήθηκε επίσκοπος και ανέλαβε την τύχη της Αλεξανδρινής Εκκλησίας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως ο Σίλβεστρος παρακαλώντας τον Μελέτιο να αναλάβει τον Πατριαρχικό Θρόνο κλαίγοντας έλεγε ως άλλος προφήτης ότι, «ίσα Αθανασίους και Κυρίλλους δοξάσει σε ο Θεός». Ως Πατριάρχης, με την πλούσια εντός του Πατριαρχείου δράση του, διευθέτησε πλείστες οικουμενικές υποθέσεις. Το 1593, σε ενδημούσα σύνοδο, στην Πόλη ανακήρυξε την Εκκλησία της Ρωσίας σε Πατριαρχείο. (Εκπροσωπούσε και τον Αντιοχείας και τον Ιεροσολύμων). Αυτή του η ενέργεια είχε σαν σκοπό, αφενός να προστατεύσει τον ορθόδοξο χριστιανισμό από τις δυτικές επιβολές, (Ουνία κ.λπ.) και αφετέρου, να σώσει το Γένος από τους οθωμανούς και τον εξισλαμισμό¹⁵⁶. Αμείωτο ήταν το ενδιαφέρον του για την Κρήτη σε όλη τη διάρκεια του βίου του. Ασχολήθηκε επίσης με ζητήματα του Σινά, της Κύπρου, καθώς και με το πρόβλημα της Ουνίας στην Πολωνία και στην υπόλοιπη Εσπερία¹⁵⁷.

Μετά από παρακλήσεις και πιέσεις, αποδέχθηκε τελικά να αναλάβει ως Τοποτηρητής στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, στις αρχές του 1597, βλέποντας τη δεινή κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Πρωτόθρονη Εκκλησία. Στο διάστημα της διετούς παρουσίας του στην Πόλη ο Μελέτιος κατάφερε να ανορθώσει ηθικά, πνευματικά και οικονομικά το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως. Έδωσε λύσεις

¹⁵² Ν. Τωμαδάκης, *Ορθόδοξοι Αρχιερείς εν Κρήτη επί Ενετοκρατίας*, 3.

¹⁵³ Νικ. Φορόπουλος, *Μελέτιος Α΄*, ο Πηγάς, ΘΗΕ 8, 951-952.

¹⁵⁴ Αγαθ. Νινολάκη, *Μελέτιος ο Πηγάς ο Κρής*, 23.

¹⁵⁵ Νικ. Φορόπουλος, *Μελέτιος Α΄*, ο Πηγάς, ΘΗΕ 8, 951-952

¹⁵⁶ Ο.π. Θ.Η.Ε. ,953

¹⁵⁷ Ο.π. Θ.Η.Ε. ,953

σε πολλές διαμάχες και ενίσχυσε τις Πατριαρχικές Μονές, αλλά κυρίως το υπόδουλο Γένος των Ρωμίων.¹⁵⁸

Αναμφίβολα ο Πηγάς υπήρξε υποστηρικτής της Ένωσης των Εκκλησιών, όμως ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικός απέναντι στις προσπάθειες της Δύσης να αλώσει πνευματικά την Ορθόδοξη Ανατολή. Ο αγώνας του στράφηκε κατά των Ιησουϊτών, που δρούσαν στον Ελληνικό χώρο και κατά της Ουνίας και του προσηλυτισμού των Παπικών στον Ορθόδοξο κόσμο της Ευρώπης. Η φαινομενική συμμαχία του με τη μεταρρύθμιση και οι σχέσεις του με τους θεολόγους της Τυβίγγης, ήταν μία προσπάθεια αναχαίτισης της Ρώμης αλλά και διάθεση προσέγγισης και διαφωτισμού των Διαμαρτυρομένων. Γι' αυτό άλλωστε δεν δίστασε να συγγράψει και εναντίον των κακοδοξιών του Προτεσταντισμού¹⁵⁹. Το άγρυπνο ενδιαφέρον του για την τύχη του Πατριαρχείου του, τον οδήγησε σε επαφές με τις Προχαλκηδόνιες Εκκλησίες της Αφρικής και ιδιαίτερα με τους Κόπτες, τους οποίους αποκαλούσε «ημιορθόδοξους», έχοντας ως πρωταρχικό σκοπό την ενότητα της Εκκλησίας. Αυτήν την ενότητα και την μαρτυρία στην Ορθόδοξη πίστη υπηρέτησε με την ζωή και την πλούσια συγγραφική του προσφορά ο Μελέτιος, μέσα από τα δογματικά και θεολογικά εγχειρίδια και τις πολυάριθμες επιστολές του, μέχρι το τέλος του βραχύ του βίου¹⁶⁰.

Ο άγιος Κύριλλος Λούκαρις, αδελφός επίσης της ιεράς μονής Αγκαράθου και πνευματικό τέκνο του, τονίζει ότι οι λόγοι της διδασκαλίας του αγίου Μελετίου ήταν μεστοί και θαυμάζονταν από όλους γιατί, «έτι παις ων ομολογείται ευήθης και τη μεν φύσει συνετός, τη προαιρέσει δε διδακτικός και πολιτικός», καθώς επίσης και διότι «ου μόνον επί τω λέγειν κομψώς και πείθειν ευχερώς, αλλά και επί ικανότητι του συγγράφειν γλαφυρώς». Στην πορεία της δράσης του, ως πραγματικός ηγέτης και αγωνιστής, έγινε εμπόδιο στην έντονη παρουσία των Ιησουϊτών στο χώρο της Ανατολικής Εκκλησίας.

Η αγάπη του Μελετίου για τον Θεό και την Πατρίδα τον ανέδειξαν ένθερμο πατριώτη. Μοναδικός γνώμονας της ζωής του ήταν το συμφέρον του Γένους και της Ορθοδοξίας. Γνώριζε πολύ καλά ότι έπρεπε να διατηρηθούν τα δύο αυτά στοιχεία αλώβητα, για να διασφαλιστεί η ταυτότητα και η ελληνοχριστιανική παράδοση. Με την εμμονή αυτή και τη χαρισματική παρέμβαση τέτοιων ηγετών, ο Ελληνισμός έμεινε πάντοτε πνευματικά ελεύθερος, παρά τη μακραίωνη δουλεία, διατηρώντας τα ιδανικά του¹⁶¹.

Το Γένος την δύσκολη εκείνη περίοδο της οθωμανικής επιβολής, αλλά και της αθέμιτης προπαγάνδας της Δύσης αντλούσε από τα λόγια και την άοκνη

¹⁵⁸ Νικ. Φορόπουλος, Μελέτιος Α΄, ο Πηγάς, ΘΗΕ 8,952-955.

¹⁵⁹ Ο.π., ΘΗΕ 8,952-955.

¹⁶⁰ Ο.π., ΘΗΕ 8,952-955.

¹⁶¹ Ο.π., ΘΗΕ 8,952-955.

παρουσία του Μελετίου, γνώση, φωτισμό, θάρρος, καρτερικότητα. Η πολύπλευρη δράση του στην Κρήτη, την Κωνσταντινούπολη, την Αλεξάνδρεια και όπου αλλού χρειάστηκε, καλλιέργησε την εθνική συνείδηση και διατήρησε άσβεστη τη σπίθα και την ελπίδα για λευτεριά¹⁶².

Η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και κληρονομιάς των Ελλήνων ήταν το σημαντικότερο όλων. Ο Μελέτιος γνώριζε τον τραχύ και δύσβατο δρόμο των υποδούλων και για το λόγο αυτό είχε ως όπλο την ορθόδοξη χριστιανική παιδαγωγική της δοκιμασίας, της άσκησης, της ταπείνωσης, της υπομονής, της προσευχής, της νηστείας και της πνευματικής καλλιέργειας.

Η διδασκαλία του είχε ως σκοπό να διασώσει τη μοναδικότητα και την ομοιογένεια του Γένους, για να μην υποκύψει στην πνευματική άλωση, ούτε από τους μουσουλμάνους, ούτε από τους φραγκολατίνους. Δεν είναι λοιπόν υπερβολικός ο τίτλος που προσδίδει στους επικήδειους λόγους για τον Πηγά, ο φίλος του Μάξιμος Μαργούνιος αποκαλώντας τον Εθνάρχη και Εθναπόστολο¹⁶³.

Ο Μελέτιος γνώριζε ότι για να κατηχηθεί και να παιδαγωγηθεί ο λαός του Θεού, το απαίδευτο Γένος, ήταν απαραίτητο να αγγίξεις την καρδιά του, να μιλάς την γλώσσα του. Ο ζήλος του, σε συνδυασμό με την ευρεία μόρφωση και τη γλωσσομάθεια του, επέτρεψαν να αντιληφθεί, με το σπάνιο ρητορικό του ταλέντο, τις ευαίσθητες χορδές στις ψυχές των ραγιαδών. Με το πατερικό, σεμνό και γλαφυρό ύφος του διαφώτισε, κατήχησε και παιδαγόγησε. Η ζωντάνια του λόγου του άφησε άναυδους όλος όσους τον άκουσαν. Με τη μετριοφροσύνη και τη σοφία του, όπλα ακαταμάχητα, έγινε γνωστός σε όλους τους συμπατριώτες του, αλλά και στους Ευρωπαίους, οι οποίοι ομολογούσαν ότι δε γνώρισαν άλλον Έλληνα με τέτοια προσόντα¹⁶⁴.

Ο Μελέτιος Πηγάς εκοιμήθη, εμφανώς καταπονημένος από τον διαρκή αγώνα υπέρ της πίστης και της πατρίδας, σε ηλικία 52 ετών, το 1601, αφήνοντας ως άξιο διάδοχο του, τον πνευματικό του υιό και εθνομάρτυρα άγιο Κύριλλο τον Λούκαρι, αλλά κυρίως την παρακαταθήκη της μεστής συγγραφικής του δουλειάς, καθώς και το λαμπρό πρότυπο του, προς δόξαν Θεού¹⁶⁵. Η μνήμη του τιμάται στις 13 Οκτωβρίου.

¹⁶²Ο.π.,ΘΗΕ 8,953-956.

¹⁶³Ο.π.,ΘΗΕ 8,953-956.

¹⁶⁴Ο.π.,ΘΗΕ 8,953-956.

¹⁶⁵Ο.π.,ΘΗΕ 8,953-956.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΑΓΙΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΑΙ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

1.ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΔΕΚΑ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Οι άγιοι Δέκα μάρτυρες είναι οι πρωτομάρτυρες της Κρήτης γι' αυτό και όλη η νήσος τους ευλαβείται. Ιδιαίτερα όμως τιμώνται στην περιοχή της Μεσσαράς, που είναι και ο τόπος του μαρτυρίου τους¹⁶⁶. Οι άγιοι Δέκα μάρτυρες μαρτύρησαν το 250 μ.Χ. όταν αυτοκράτορας ήταν ο Δέκιος. Από αυτούς, οι Θεόδουλος, Σατορνίνος, Εύπορος, Γελάσιος και Ευνικιανός, ήταν από τη Γορτυνία της Κρήτης. Ο Ζωτικός, από την Κνωσό. Ο Αγαθόπους από το λιμένα Πανούρμου. Ο Βασιλειάδης (ή Βασιλείδης) από την Κυδωνία. Ο Ευάρεστος και ο Μόβιος (ή Πόμπιος, ή Πόντιος) από το Ηράκλειο¹⁶⁷. Και οι δέκα με πολύ ζήλο εργάζονταν για τη διάδοση του Ευαγγελίου στο νησί. Καταγγέλθηκαν στον έπαρχο Κρήτης Δέκιο¹⁶⁸, ο οποίος όταν είδε την ανθηρή νεότητά τους και το αρρενωπό τους παράστημα, προσπάθησε να τους μεταπέσει με πολλές υποσχέσεις εγκόσμιων απολαύσεων και ηδονών. Αλλά όταν είδε ότι τίποτα δεν πετύχαινε, διέταξε να παραδοθούν στον δήμιο για να τους περιφέρει στους βωμούς των ειδώλων, κι αν δεν θυσίαζαν, να τους βασανίσει με παντός είδους βασανιστήρια. Τριάντα ημέρες λοιπόν γύριζαν συρόμενοι από τους βασανιστές τους, οι οποίοι τους χλεύαζαν και τους έσερναν κατά γης μέσα στις κοπριές. Όταν ο δικαστής διαπίστωσε ότι είχαν αμετακίνητο και στέρεο το φρόνημά τους, παρ' όλα τα κτυπήματα και τους λιθοβολισμούς, τους στρέβλωσαν τα μέλη του σώματος, τους υπέβαλαν σε άλλα φοβερά μαρτύρια και τέλος τους έκοψαν τα κεφάλια¹⁶⁹.

Ο άγιος Παύλος επίσκοπος Γορτύνης αμέσως μετά τη λήξη των διωγμών και αφού είχαν περάσει 60 χρόνια από το μαρτύριο των Αγίων, μετέβη το έτος 312 μ.Χ. στην πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού κράτους, τη Ρώμη, προκειμένου να ζητήσει την άδεια από τον Μέγα Κωνσταντίνο για να προβεί στην ανακομιδή των λειψάνων των Αγίων Δέκα. Όταν επέστρεψε στην Κρήτη, ενήργησε αμέσως τα της ανακομιδής, πηγαίνοντας στην περιοχή που είχαν ταφεί οι Άγιοι και η οποία ονομαζόταν «Αλώνιο», μαζί με πλήθος ευσεβών ανδρών χριστιανών, πολλοί από τους οποίους είχαν παρευρεθεί το 250 μ.Χ. στο μαρτύριο των Αγίων. Προφανώς οι άνθρωποι αυτοί θα ήταν ήδη μεγάλης ηλικίας, εφόσον είχαν περάσει 60 χρόνια από το μαρτύριο των Αγίων. Μερικά από τα ονόματα των ανθρώπων αυτών, ο άγνωστος συγγραφέας του «Μαρτυρίου» αναφέρει ότι έχουν γραφεί στους ουρανούς και

¹⁶⁶ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Δέκα Μάρτυρες οι εν Κρήτη*, 17.

¹⁶⁷ Ευγενία Γαβριηλίδου, *Άγιοι της Κρήτης*, 82. Ε. Λέκκος, *Γνωριμία με τους Αγίους της Κρήτης*, 117.

¹⁶⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Δέκα Μάρτυρες οι εν Κρήτη*, 17.

¹⁶⁹ Ο.π.17

αναφέρονταν κατά την εορτή των Αγίων. Τα ονόματα διασώθηκαν μέχρι τα μέσα του βου αιώνα, οπότε και γράφτηκε το σχετικό Μαρτύριο, δηλαδή 200 χρόνια μετά την ανακομιδή, και τα οποία μνημονεύονταν την ημέρα της εορτής των Αγίων. Δυστυχώς σήμερα δεν σώζονται¹⁷⁰.

Κατά την ανακομιδή των λειψάνων ο επίσκοπος Γορτύνης Άγιος Παύλος βρήκε άφθαρτα τα λείψανα των αγίων Δέκα Μαρτύρων «ως εν δρόσω τα σώματα των Αγίων μαρτύρων, αλώβητα δε και ακέραια προστάγματι Θεού φυλαχθέντα». Κατόπιν, τα μετέφερε στο κοιμητήριο της πόλεως, δηλαδή της Γόρτυνας, το οποίο βρισκόταν κοντά στην περιοχή «Αλώνιο», όπου είχαν ταφεί οι Άγιοι. Ο άγνωστος συγγραφέας του «Μαρτυρίου» αναφέρει ότι μέχρι την εποχή του, δηλαδή τα μέσα περίπου του βου αιώνα, εορταζόταν με ιδιαίτερη λαμπρότητα η μνήμη των αγίων Δέκα, όχι μόνο στον τόπο του μαρτυρίου τους, αλλά και σε κάθε επαρχία της Κρήτης¹⁷¹.

Την μνήμη των Αγίων Δέκα Μαρτύρων η Εκκλησία τιμά στις 23 Δεκεμβρίου.

2.Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΕΞ ΑΓΑΡΗΝΩΝ

Επόμενη μορφή που θα μας απασχολήσει είναι ο νεομάρτυρας Ιωάννης, ο Δραγάτης ο ονομαζόμενος Αρναουτογιάννης, λόγω της Αλβανικής του καταγωγής. Στην πολυκύμαντη πορεία της ιστορίας του τόπου μας, η Κρήτη βρέθηκε υπό αιγυπτιακή κατοχή (1830 – 1840). Όταν τέλειωσε η κατοχή, ένας νέος στρατιώτης, ο άγιος, που διέμεινε στην Κρήτη, βρήκε κατοικία στο χωριό Άγιος Ιωάννης της Φαιστού. Δε γνωρίζουμε πολλά πράγματα για τη ζωή του στο χωριό. Αυτό που ξέρουμε είναι ότι λίγο καιρό μετά την εγκατάστασή του ασπάστηκε το χριστιανισμό και βαπτίστηκε, λαμβάνοντας το όνομα Ιωάννης.

Ο Τουρκαλβανός αυτός, ως στρατιώτης του τουρκικού στρατού, έλαβε μέρος στις ωμότητες των κατακτητών, δηλαδή τις σφαγές, τις πυρπολήσεις ναών, την καταστροφή σπιτιών και περιουσιών, ενώ συμμετείχε σε σφαγές, λεηλασίες και βεβηλώσεις των ιερών και των οσίων του υπόδουλου Κρητικού λαού¹⁷².

Η απόφαση του να ασπασθεί το χριστιανισμό ήταν βαρυσήμαντη, γιατί με το να μεταπηδήσει από το ένα στρατόπεδο στο άλλο και να παραμείνει στον τόπο αυτό ήταν από μόνο του μεγάλο ρίσκο, γιατί ήταν θέμα χρόνου να μαρτυρήσει για

¹⁷⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Άγιοι Δέκα Μάρτυρες οι Εν Κρήτη*, 282-283.

¹⁷¹ Ο.π.

¹⁷² Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Ο Άγιος Νεομάρτυς Ιωάννης ο εξ Αγαρηνών*, 44.

την πίστη του. Ενώ λοιπόν θα μπορούσε να πάει σε κάποιο μακρινό τόπο που να μην τον ήξεραν, αυτός προτίμησε να μείνει εκεί που έζησε, εκεί που αδίκησε και βιαιοπράγησε κατά των χριστιανών της περιοχής σαν στρατιώτης του οθωμανικού στρατού¹⁷³.

Ο Ιωάννης ζούσε βίο ευσεβή και ευλαβικό, γι' αυτό τον λόγο οι χωρικοί τον επέλεξαν να ασκήσει το επάγγελμα του δραγάτη (του αγροφύλακα), προκειμένου να εξασφαλίζει τα προς το ζην. Εκείνες τις ημέρες, κάποιοι επαναστάτες είχαν σκοτώσει δυο Τουρκόγυφτους. Οι Οθωμανοί των γύρω χωριών, που μισούσαν θανάσιμα τον Ιωάννη, γιατί απαρνήθηκε τη θρησκεία τους και το Μωάμεθ και ήλθε κοντά στο Χριστό, βρήκαν την ευκαιρία που περίμεναν για να τον εκδικηθούν. Τον κατήγγειλαν στην κοσμική εξουσία της περιοχής, ότι αυτός ήταν ο φονιάς των δυο Τουρκόγυφτων Αιγυπτίων, κατηγορώντας τον μάλιστα ότι μετά την αλλαγή του θρησκευμάτος του, είχε θέση ως σκοπό της ζωής του την εξόντωση των Μουσουλμάνων. Μάλιστα, έγινε δραγάτης για να μπορεί να τους εξολοθρεύει ευκολότερα, έλεγαν οι συκοφάντες του. Ο Άγιος συνελήφθη και στάλθηκε σιδηροδέσμιος στο Ηράκλειο, σε δίκη στο οθωμανικό δικαστήριο. Εκεί όμως περίτρανα αποδείχθηκε η αθωότητά του. Όμως ο δικαστής ο Ρεχίτ – Εφέντης, που μισούσε θανάσιμα όσους ομόθρησκους του άλλαζαν θρήσκευμα, του ζήτησε να αλλάξει θρησκεία και πάλι για να φανεί περίτρανα η αθωότητά του ότι δηλαδή δεν σκότωσε λόγω θρησκευτικής αντιπαλότητας. Αν δεν ασπαζόταν και πάλι το Ισλάμ, θα τον καταδίκασε σε θάνατο. Τότε ο Ιωάννης, με μεγάλο καταστάλαγμα θάρρους και πίστης, είπε στο δικαστή: «Καθώς σας απέδειξα, είμαι εντελώς αθώος για το φόνο των Αιγυπτίων. Το ε γνώρισε καλώς τούτο και η αφεντιά σας. Το δε να γίνω πλέον Μουσουλμάνος, Χριστέ ο Θεός μου μη με εγκατάλειψης, βοήθησαν Ιησού γλυκύτατε μου Χριστέ, εν τη παρούση ταύτη κρατήσης ώραν και ματαίωσον την πονηράν και απάνθρωπον αυτού διαταγήν, εις καταισχύνην του οδηγούντος μισανθρώπου αυτού, συνεργάτου του διαβόλου, του ζητώντος μανιωδώς την εμήν απώλειαν. Όστε λοιπόν, εις όργανον όπου είσαι του Σατανά, ό,τι αυτός σε συμβουλεύει πράττε, κόπτε, φλόγιζε τας εμάς σάρκας, ό,τι τον Χριστόν μου δεν τον αρνούμαι ποτέ, μήτε σήμερα, μήτε αύριον. Τούτο έστω σοι προς γνώσιν σου»¹⁷⁴. Αφού άκουσε αυτή την ομολογία του Ιωάννη ο δικαστής, τον παρέδωσε στον Πασά, προκειμένου να τον τιμωρήσει, Όπως έκρινε το δικαστήριο σε αυτές τις περιπτώσεις ο συνήθης θάνατος ήταν δι' απαγχονισμού, επειδή για τους Οθωμανούς αυτός ο θάνατος ήταν πολύ εξευτελιστικός. Όμως η ομολογία πίστης του Ιωάννη ήταν τόσο δυνατή, και για το λόγο αυτό αποφάσισαν να του επιβάλουν άλλη θανατική ποινή. Για τρεις ημέρες τον βασάνιζαν με φρικτά μαρτύρια, τα οποία δεν έγιναν ποτέ γνωστά, αφού το μέρος βασανισμού του ήταν μικρό και απόκρυφο. Μόνο το τελευταίο του μαρτύριο έγινε γνωστό από τους Χριστιανούς γείτονες στον τόπο του

¹⁷³ Ο.π., 47.

¹⁷⁴ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Ο Άγιος Νεομάρτυς Ιωάννης ο εξ Αγαρηνών*, 52.

μαρτυρίου του. Συγκεκριμένα, τον άκουσαν να λέει: «Χριστέ μου, για την εμή σωτηριάν εφόρεσες ακάνθινον στέφανον. Εις το δε σήμερον, δια την σην αγάπην ευδόκησας να φορέσω πεπυρωμένον τάσι σιδηρόν, επί της κεφαλής». Πύρωσαν ένα σιδερένιο δοχείο και του το έβαλαν στο κεφάλι. Μετά που είπε αυτά τα λόγια, άκρα σιωπή βασιλευσε στον τόπο του δικού του μαρτυρίου. Ο Άγιος παρέδωσε την ψυχή του στο Θεό. Ο Πασάς, έδωσε διαταγή, να δοθεί το άγιο βασανισμένο σώμα του στους χριστιανούς για να ταφεί. Αυτοί, αφού το πήραν, το έθαψαν σε τόπο καλούμενο «Σπιτάλια». Η περιοχή είναι γύρω από την παλιά Υγειονομική Υπηρεσία στο Ηράκλειο¹⁷⁵. Ο μαρτυρικός θάνατος του Ιωάννη σκόρπισε θλίψη και αγανάκτηση στους χριστιανούς του Ηρακλείου. Το ημερολόγιο έδειχνε ημέρα Σάββατο 5 Μαΐου 1845. Και όπως αναφέρει ο Στέφανος Νικολαΐδης στα βιογραφικά του σημειώματα «...έγινε φοβερά στάσις των Χριστιανών εναντίον της Κυβερνήσεως δια Αρναουτογιάννην θανατωθέντα δια φρικωδεστάτων βασάνων». Και για να ικανοποιηθεί ο λαός, ο οποίος αντέδρασε στο θάνατό του, εξορίστηκε ο πρόεδρος του δικαστηρίου Ρεχίτ – Εφέντης και αντικαταστάθηκε από τον Κουλουκτζή – Μειμούρη. Συνολικά για το συγκεκριμένο θέμα έγιναν τρεις ξεσηκωμοί των Ηρακλειωτών, μάλιστα σε μια από αυτές φυλακίστηκε και ο ίδιος ο Στέφανος Νικολαΐδης, αλλά «ο λαός με εξεφυλάκισε», όπως αναφέρει ο ίδιος χαρακτηριστικά¹⁷⁶. Μετά από καιρό, έγινε η ανακομιδή των αγιασμένων λειψάνων του. Στη συνέχεια, τα πήρε ο πρόξενος της Ρωσίας και τα έστειλε στο Κίεβο, όπου και φυλάσσονται, μαζί με άλλα λείψανα¹⁷⁷.

Η εύρεση του Αγίου οφείλετε στην εμπειριστατωμένη χρόνια έρευνα του Πανοσιολογιοτάτου πρώην Πρωτοσύγκελου της Μητροπόλεως Γορτύνης και Αρκαδίας πατρός Χρυσοστόμου Παπαδάκη, ο οποίος μάλιστα συνέγραψε ένα εξαιρετικό βιβλίο για τον βίο του Αγίου, αλλά και για το χωριό, τον Άγιο Ιωάννη. Η μνήμη του τιμάται στις 19 Μαΐου.

¹⁷⁵ Ό.π., σ. 52.

¹⁷⁶ Τα σημειώματα αυτά φυλάσσονται στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης και περιλαμβάνουν διάφορα ιστορικά γεγονότα. Συγγραφέας τους είναι ο λόγιος Στέφανος Νικολαΐδης, ο οποίος γεννήθηκε το 1817 και πέθανε στις 23/5/1907, σε ηλικία 90 ετών. Καταγόταν από το χωριό Άγ. Παρασκιές. Η μητέρα του ήταν αδελφή μητροπολίτου Κρήτης Μελετίου Νικολετάκη. Γιός της αδελφής του Στεφάνου Νικολαΐδη, ήταν ο επίσκοπος Διονύσιος Καστρινογιαννάκης, διατελέσας Επίσκοπος σε δύο Επαρχίες, Ρεθύμνης και Αυλοποτάμου και Χερρονήσου, ετεροθαλής αδελφός του μητροπολίτου Κρήτης Τιμοθέου Καστρινογιαννάκη. Ήταν αγιογράφος, συνδεδεμένος με μια σειρά γνωστών αγιογράφων, ιεροψάλτης και πολιτικό πρόσωπο, με ποικίλη δράση. Τα σημειώματά του δημοσίευσε ο Μενέλαος Παρλαμάς, από τον οποίο αντλούνται τα παρόντα, στην επιστημονική σειρά *Κρητικά Χρονικά* της Εταιρίας Κρητικών Ιστορικών Μελετών, του Ιστορικού Μουσείου Κρήτης, στο Γ' τόμο του έτους 1949.

¹⁷⁷ Αρχμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Ο Άγιος Νεομάρτυς Ιωάννης ο εξ Αγαρηνών*, 52.

3.Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝ ΑΥΤΩ ΔΩΔΕΚΑ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΓΕΡΓΕΡΗΣ

Στην αποστολική επαρχία της μητροπόλεως Γορτύνης έγινε ένα φοβερό μαρτύριο, εντός του ιερού Ναού, σε ένα από τα μεγαλύτερα χωριά της, την ιστορική Γέργερη.

Σύμφωνα με τις ζωντανές παραδόσεις των ηλικιωμένων κατοίκων της Γέργερης, στις 25 Μαρτίου του 1828, εορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, στο ναό της Μεταμορφώσεως Γέργερης, εισήλθαν άγριοι Οθωμανοί με τα σπαθιά τους γυμνά. Το εκκλησίασμα έντρομο έτρεξε για να σωθεί. Δώδεκα άνθρωποι παρέμειναν εντός του Ναού μαζί με τον λειτουργούντα Ιερέα Γεώργιο Κυριακίδη, για να τον υπερασπισθούν. Οι Οθωμανοί, τελικά, κατασφάξαν τον λειτουργούντα πρεσβύτερο Γεώργιο και τους δώδεκα ανθρώπους που παρέμειναν στον ναό της Μεταμορφώσεως. Η μνήμη τους τιμάται κάθε χρόνο την Κυριακή των Μυροφόρων¹⁷⁸.

Γραπτή αναφορά για το μαρτύριο των αγίων υπάρχει στο άρθρο του μακαριστού λόγιου Μενέλαου Παρλαμά, με τίτλο: «Ιστορικά και Βιογραφικά Σημειώματα του Στεφ. Νικολαΐδου» στο οποίο αναφέρονται τα εξής: «1828, Μαρτίου 25. Υπήγον 1300 Τοῦρκοι εἰς χωρίον Γέργερη ἀπροσδοκῆτως, ὅπου εὐρόντες ἕως 50 Ἑλληνας συναγμένους εἰς τὴν ἐκκλησίαν καθ' ἣν ὥρα ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, ἐφόνευσαν 12 Ἑλληνας ὁμοῦ μέ τόν ἱεουργοῦντα ἱερέα, ἐνδεδυμένον τὴν ἱερατικὴν στολὴν, ἔλαβον δέ καί 5 αἰχμαλώτους ἑλληνίδας, οἱ δέ λοιποὶ ὀρμήσαντες μέ τὰς μαχαίρας ἔφυγον ἐκ τοῦμέσου τῶν Τούρκων»¹⁷⁹.

Ερευνώντας τα αρχεῖα της Ιεράς Μητροπόλεως για την περίπτωση των Νεομαρτύρων μας βρέθηκαν και τα παρακάτω στοιχεία. Μετά τη θυσία των Νεομαρτύρων της Γέργερης και συγκεκριμένα 39 χρόνια μετά και πιο συγκεκριμένα στις 26 Σεπτεμβρίου του 1867, στην ίδια Εκκλησία δηλαδή το ναό της

¹⁷⁸Περιοδικό «Ἐν Ἐσόπτρῳ» τ. 33/2015.

¹⁷⁹Τα σημειώματα αυτά βρίσκονται στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης τα οποία περιλαμβάνουν διάφορα ιστορικά γεγονότα. Συγγραφέας τους είναι ὁ λόγιος Στέφανος Νικολαΐδης, ὁ οποίος γεννήθηκε το 1817 και πέθανε στις 23/5/1907, σε ηλικία 90 ετῶν. Καταγόταν ἀπὸ τὸ χωριό Ἄγ. Παρασκιές. Ἡ μητέρα του ἦταν ἀδελφὴ του μακαριστοῦ Μητροπολίτου Κρήτης, κυροῦ Μελετίου Νικολετάκη. Γιὸς τῆς ἀδελφῆς του Στεφάνου Νικολαΐδη, ἦταν ὁ Ἐπίσκοπος Διονύσιος Καστρινογιαννάκης, διατελέσας Ἐπίσκοπος σε δύο Ἐπαρχίες, Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου καὶ Χερρονήσου, ἑτεροθαλῆς ἀδελφός του Μητροπολίτου Κρήτης Τιμοθέου Καστρινογιαννάκη. Ἦταν ἀγιογράφος, συνδεδεμένος με μιὰ σειρά γνωστῶν ἀγιογράφων, ἱεροψάλτης καὶ πολιτικό πρόσωπο με ποικίλη δράση. Τα σημειώματά του δημοσίευσε ὁ πολὺ γνωστός μακαριστὸς Μενέλαος Παρλαμάς, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀντλούνται τὰ παρόντα, στὴν περιφέρημη ἐπιστημονικὴ σειρά «Κρητικὰ Χρονικὰ» τῆς Ἐταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, τουῖστορικοῦ Μουσείου Κρήτης, στὸ Γ' τόμο τοῦέτους 1949.

Μεταμορφώσεως Γέργερης, τόπο του μαρτυρίου τους, τη βεβήλωσαν και την κατέκαψαν και προέβησαν και σε άλλες θηριωδίες όπως θα δούμε παρακάτω¹⁸⁰.

Αναφέρονται στην έκθεση των ωμοτήτων του 1866 τα εξής: «Γέργερη. Έκ τῶν 105 οἰκιῶν τὰς 102 ἔκαυσαν. Τὰς Ἐκκλησίας Ἅγιος Γεώργιος, Προφήτης Ἡλίας, Μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου βεβηλώσαντες κατέκαυσαν. Ἐκ τῶν 7 ἐλαιοτριβεῖων τὰ 5.800 ἐλαιόδενδρα, τριακοσίων στρεμμάτων ἀμπελῶνας καὶ τριακόσια πενήκοντα κυψέλια μελίσις κατέστειψαν καὶ ἐπυρπόλησαν. Τὰ ἐξῆς ἔπραξαν κατὰ τὴν 26ην Σεπτεμβρίου 1867. Τὸν Νικόλαον Γερώνυμον ἐτῶν 80 κλινήρη ἔσφαξαν. Τὸν Δημήτριον Κοκολάκην ἐτῶν 100 τυφλὸν καὶ τὴν Μαρίαν Λαγουδίναν ἐτῶν 105 κατέσφαξαν, τὴν Μαρίαν Σάββεναν ἐτῶν 110 ἠνάγκασαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τι σπήλαιον τό ὁποῖον πρὶν διὰ πληθοῦς ξύλων ἀναμμένων ἐπύρωσαν τόσον, ὥστε ἐψήθη ζωντανή. Τὸν Γεώργιον Χοιρομουριδάκην φρενήρη συλλαβόντες ἀφοῦ ἐγύμνωσαν καὶ ἀπέκοψαν τὰς χεῖρας καὶ τὴν ῥίνα ἀπεκεφάλισαν. Ἐκ τῶν μνημείων ἐξέθεσαν πρὸς βορὰν τῶν ζώων πέντε σώματα νεωστὶ ἀποθανόντων. Κατὰ τὸν Φεβρουάριον δὲ τοῦ 67 διαβάς ὁ ἴδιος Ρεσίτης ἐκ τοῦ χωρίου καὶ εὐρῶν τινὰς ὑποτεταγμένους ὡς καὶ τινὰς οἰκογενεῖας ἐπαναστατῶν διέταξεν ἐπὶ τῇ αἰτίᾳ ὅτι τό χωρίον εἶχεν ἐπαναστάτας καὶ ἀπεγύμνωσαν ὅλους αὐτούς. Ἐφόνευσαν δὲ καὶ τὸν Γιάννην Χαρκιαδάκην ἐγκαταλειπόντα 4 ὄρφανά. Οἱ ἐν πολέμῳ δὲ φονευθέντες εἰσὶν οἱ ἐξῆς: ὁ Μανώλης Γιατράκης ἐτῶν 30 εἰς Γέργερη 26 Σεπτεμβρίου /66 ὄρφ. 1, ὁ Στρατῆς Σφακιανός ἐτῶν 45 εἰς Γέργερη 26 Σεπτεμβρίου /66 ὄρφ. 7, ὁ Δημητρ. Ἀναστασάκης ἐτῶν 30 εἰς Καμαριώτη 16 Ἰανουάρ. /67 ὄρφ. 2. Μετόχια Τσαχιανά, Καρδαμιανά, Μαστραχινά καὶ Ἀπομαρμᾶ. Αἱ 40 οἰκίαι αὐτῶν, 2 ἐλαιοτριβεῖα 7 νερόμυλοι ἐπυρπολήθησαν. Τὰς ἐκκλησίας Ἅγιος Ἰωάννης καὶ τῆς Θεοτόκου βεβηλώσαντες ἐπυρπόλησαν. Ψαλίδια (Μετόχι) Τὰς 10 οἰκίας, ἅπαντα τὰ σπαρτὰ θερισμένα καὶ εἰς θεμονίας κατεύκασαν»¹⁸¹.

Με τα παραπάνω στοιχεία, έχουμε μια σαφή εικόνα για το ιστορικό γίνεσθαι της περιόδου, καθώς και για τις θηριωδίες των Οθωμανών.

¹⁸⁰ www.imga.gr/agiologio

¹⁸¹ Ἡ έκθεση ωμοτήτων του 1866 εἶναι μία χειρόγραφη καταγραφή, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τις βιαιοπραγίες των Οθωμανῶν στην Ανατολική Κρήτη, κατὰ τὴν ἐπανάσταση του 1866. Γράφτηκε στο Λασιθι στις 27 Αυγούστου 1867, ἀπὸ ἀγνωστο συγγραφέα. Ἡ ἐν λόγω έκθεση βρέθηκε στα ἔγγραφα του λόγιου Μητροπολίτου Κρήτης, ἀπὸ τὸν Τιμοθέου Βενέρη, ἀδελφὸ τῆς ἰ. μονῆς Αγκαράθου, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου. Στὸ κοιμητήριό τῆς εἶναι ἐνταφιασμένος ὁ σπουδαῖος αὐτὸς ἱεράρχης τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης. Τὴν έκθεση δημοσίευσε ἡ ἀνιψιὰ του μακαριστοῦ Ἀρχιερέως Κατίνα Τσατσαρωνάκη, στὴν ἐπιστημονικὴ σειρά *Κρητικὰ Χρονικὰ* τῆς Ἐταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου Κρήτης, στὸ Η' τόμο του ἔτους 1954.

4. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΞ ΑΝΩ ΜΟΥΛΙΩΝ

Δε γνωρίζουμε την ακριβή ημερομηνία του μαρτυρίου των τριών νεομαρτύρων, Αποστόλου, Δημητρίου και Ζαχαρίου. Η πιθανή χρονολογία του μαρτυρίου τους τοποθετείται μεταξύ των ετών 1866 και 1878¹⁸². Σύμφωνα με την «Έκθεση ωμοτήτων του 1866», που αποτελεί αξιόπιστη πηγή, οι τρεις νεομάρτυρες μαρτύρησαν τον Αύγουστο του 1867, μάλιστα αναφέρονται ονομαστικά στο κείμενο¹⁸³. Οι ωμότητες είχαν βίαιο χαρακτήρα. Οι χριστιανικές οικογένειες των Άνω Μουλιών αναγκάστηκαν να φύγουν, μόλις επεκτάθηκε η επανάσταση του 1866. Οι οικογένειες των τριών νεομαρτύρων κατέφυγαν στο φαράγγι πάνω από το Ζαρό, στον Άγιο Νικόλαο.

Όταν οι τρεις νεομάρτυρες έφθαναν στο Μουλιανό Πόρο, που είναι το σημείο έξω από το χωριό που ξεκινά η κάθοδος για τον κάμπο της Μεσσαράς, έπεσαν σε περίπολο Αξεντιανών Οθωμανών, οι οποίοι φημίζονταν για τα βάρβαρα τους ένστικτα. Οι τρεις δεν κρατούσαν όπλα, ούτε δημιούργησαν συμπλοκή. Συνελήφθησαν ο Δημήτριος και ο Απόστολος, οι οποίοι αρνήθηκαν να αλλαξοπιστήσουν και τούς υπέβαλλαν σε φρικτά βασανιστήρια¹⁸⁴. Τους χτύπησαν αλύπητα, τους έκοψαν τα χέρια, τη μύτη και τα αφτιά, τους έβγαλαν τα μάτια και τέλος τους θανάτωσαν διά σφαγής. Τον Ζαχαρία τον άφησαν τελευταίο για να δει τα βασανιστήρια των άλλων και να λυγίσει. Συνέβη όμως το αντίθετο, γι' αυτό αφού του πέρασαν γύρω από την μέση ένα σχοινί, το έδεσαν στη σέλα ενός αλόγου και τον έσερναν με ταχύτητα πάνω στα βράχια και τα κλαδιά. Κρατήθηκε από τον κορμό μίας αγριαχλαδιάς και τότε του έκοψαν με σπαθί και τα δύο χέρια. Εκεί τον αποτελείωσαν χτυπώντας τον στο κεφάλι επτά φορές. Αυτές οι επτά σπαθιές φαίνονται στο κρανίο του. Κάποιοι χριστιανοί έσπευσαν στον τόπο του μαρτυρίου. Δίπλα από τον τόπο πού μαρτύρησαν οι δύο πρώτοι, βρισκόταν ένα ρυάκι, στην κύπη του οποίου ήταν το χώμα μαλακό, και έσκαψαν πρόχειρα ώστε να θάψουν και τους τρεις¹⁸⁵.

Κάθε βράδυ παρουσιάζονταν τρία φώτα πάνω από τον τόπο της ταφής τους. Άλλαξε και η ροή του ρυακιού και αυτό για να μην παρασύρουν τα νερά το απαλό

¹⁸² Ε. Λεκάκης, *Ιερέας Άνω Μουλιών*, μικρό φυλλάδιο *Ιστορικόν των Τριών Μαρτύρων*. Άνω Μούλια, 1981, 1

¹⁸³ Στην επιστημονική σειρά *Κρητικά Χρονικά*, Η (1954) 23, η Κ. Τσατσαρωνάκη δημοσίευσε «Έκθεση ωμοτήτων τοῦ 1866» στην οποία αναφέρεται: «Μούλια, Ἐκ τῶν 20 οἰκιῶν τὰς 10 ἔκαυσαν, τὴν Ἐκκλησίαν «Ἅγιοι Ἀπόστολοι» βεβηλώσαντες κατεύκασαν. Κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1867 συλλαβόντες τοὺς ὑποτεταγμένους Δημήτριον Μανουσάκη, Ἀπόστολον Χοιρομουριδάκη καὶ Ζαχάρην Κορνιλάκη δέσαντες τὰς χεῖρας, ἔξωρῦξαντες τοὺς ὀφθαλμούς, ἀπεκόψαντες τὰς χεῖρας, τὴν ῥίνα, τὰ ὦτα, τὰ χεῖλη ἀπεκεφάλισαν».

¹⁸⁴ Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Των Ἁγίων τριῶν Κρητῶν Νεομαρτύρων των εκ Μουλιῶν Αποστόλου Δημητρίου και Ζαχαρίου*, 20.

¹⁸⁵ Ὁ.π., 21-22.

χώμα των τάφων και παρασύρουν τα ιερά σκηνώματα των τριών νεομαρτύρων. Με ενύπνιο σε συγχωριανό τους, ζήτησαν οι Άγιοι να γίνει η εκταφή τους και να μεταφερθούν τα ιερά λείψανα στο ναό των αγίων Αποστόλων. Έτσι, έγινε η εκταφή και τοποθετήθηκαν τα λείψανα τους σε ένα σεντούκι. Στη υσνέχεια, μεταφέρθηκαν στο ναό του χωριού και τοποθετήθηκαν στην αριστερή κόγχη προ του ιερού Βήματος. Με τον καιρό, άρχισε να παρουσιάζεται πάνω από το σεντούκι ένα παράδοξο θέαμα. Εμφανίστηκε ιστός αράχνης πού μέρα με τη μέρα πύκνωνε και πάνω σ' αυτόν σχηματίστηκαν τα πρόσωπα των Αγίων¹⁸⁶.

Μετά το μαρτύριο, οι Οθωμανοί δεν είχαν ησυχάσει, γι' αυτό και προξένησαν δεινά στις οικογένειες των Αγίων. Ένα χαρακτηριστικό γεγονός είναι η απαγωγή μίας από τις τρεις θυγατέρες του μάρτυρα Ζαχαρία, που την έλεγαν Παπαδιά, την οποία πούλησαν σκλάβα στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί παντρεύτηκε κάποιον χριστιανό και έκανε οικογένεια. Αυτή είδε σε ενύπνιο τον πατέρα της, ο οποίος της είπε να σκάψει μέσα στην Εκκλησία και στον τόπο όπου είχαν τοποθετηθεί αρχικά τα άγια λείψανα των μαρτύρων, διότι θα εύρισκαν αγίασμα με το οποίο θα γίνονταν πολλές θεραπείες. Η Παπαδιά ήρθε από την Κωνσταντινούπολη και διηγήθηκε το ενύπνιο της. Τότε ανατέθηκε στον Ιωσήφ Χασουράκη, ένα μικρό παιδί να σκάψει και πράγματι, σε βάθος δύο μέτρων, βρέθηκε το αγίασμα και πολλοί ασθενείς έρχονταν από διάφορα μέρη της Κρήτης και γιατρεύονταν. Ο χώρος με το αγίασμα υπάρχει και σήμερα εντός του ναού των αγίων Αποστόλων¹⁸⁷.

Το 1946 ο ιερέας Μιχαήλ Τσαφαντάκης, εφημέριος της Ενορίας, έβαλε κάποιον τεχνίτη να αντικαταστήσει τον φθαρμένο σοβά στα χαμηλά μέρη του Ιερού Βήματος. Χτυπώντας, κατάλαβε, από υπόκωφο θόρυβο που άκουσε, ότι μέσα στον τοίχο υπήρχε κενό. Φώναξε τον Ιερέα και αφού αφαίρεσαν το λεπτό κτίσμα, βρήκαν το εντοιχισμένο ντουλαπάκι και μέσα σ' αυτό, το σεντούκι με τα ιερά λείψανα. Καθώς το άνοιξαν, ο Ναός πλημμύρισε από έντονη θεία ευωδία, η οροφή του ναού, γέμισε μυροβόλες σταγόνες αγιάσματος. Επειδή το σεντούκι είχε υποστεί φθορά, θεώρησαν καλύτερο να τοποθετήσουν τα λείψανα, μέσα σε μεταλλικό δίσκο και στη συνέχεια να τα τοποθετήσουν στο ίδιο κούφωμα¹⁸⁸.

Στις 23 Αυγούστου 1981, λειτούργησε στα Άνω Μούλια ο μακαριστός Μητροπολίτης Γορτύνης και Αρκαδίας Κύριλλος, και τότε έγινε το άνοιγμα της μικρής αυτής κρύπτης και η μετακομιδή των λειψάνων των Αγίων στον κυρίως ναό¹⁸⁹. Από τότε καθιερώθηκε να εορτάζεται η μνήμη τους την πρώτη Κυριακή μετά την Κοίμηση της Θεοτόκου.

¹⁸⁶ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Των Αγίων τριών Κρητών Νεομαρτύρων των εκ Μουλίων Αποστόλου Δημητρίου και Ζαχαρίου*, 24-25.

¹⁸⁷ Ό.π., 26-28.

¹⁸⁸ Ό.π., 30.

¹⁸⁹ Ό.π., 31.

5. Ο ΑΓΙΟΣ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΙΣΙΔΩΡΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΑΥΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

Ο Άγιος Ιερομάρτυρας Ισίδωρος και τα τέκνα αυτού Γεώργιος και Ειρήνη φανερώθηκαν με ενύπνια σε πολλούς χωριανούς και έκαναν γνωστό τον τρόπο του μαρτυρίου και τον τόπο της ταφής των ιερών λειψάνων τους. Υπάρχουν αρκετές εξιστορήσεις και μαρτυρίες για τους Αγίους αυτούς Μάρτυρες οι οποίες δεν έχουν ακόμα δημοσιευτεί από την Ιερά Μητρόπολη¹⁹⁰.

Η ανακομιδή τους έγινε στις 18-10-1953, στο Βαλή. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες ο Ιερέας Ισίδωρος, με τα κατά σάρκα τέκνα του Γεώργιο και Ειρήνη μαρτύρησαν από τούς Οθωμανούς, εντός του Ιερού Ναού όπου τελούσε την Θεία Λειτουργία. Τούς έκοψαν τα κεφάλια τα πέταξαν και αφού τα περισυνέλλεξαν ευλαβείς χριστιανοί τα ενταφίασαν παρά τούς πόδας των σωμάτων των μαρτύρων, όπως ακριβώς βρέθηκαν κατά την ημέρα της εκταφής τους. Σήμερα υπάρχει μόνο ένα μικρό μέρος των ιερών λειψάνων τους αφού μια ασεβής «μοναχή» έκλεψε το μεγαλύτερο μέρος τους¹⁹¹.

Η μνήμη τους εορτάζεται τις 18 Οκτωβρίου.

¹⁹⁰ Εγκόλπιον ημερολόγιον του έτους 2012 της Ιεράς Μητροπόλεως Γιορτινής και Αρκαδίας αφιερωμένο στους Αγίους Μάρτυρες της Μητροπόλεως

¹⁹¹ Ο.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΣΙΟΙ ΚΑΙ ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

1.Ο ΟΣΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΕΡΗΜΙΤΗΣ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ

Στην Κρήτη, έζησε κατά τον 7ο αιώνα μ.Χ., μία μεγάλη ασκητική μορφή, ο Όσιος Κοσμάς ο Ερημίτης και Ομολογητής ο οποίος ιδιαίτερα τιμάται στην Ιερά Μονή Κουδουμά σε σπηλαιώδη Ναό (Αββακόσπηλιο) στις 2 Σεπτεμβρίου.

Ο Άγιος Κοσμάς γεννήθηκε κατά το δεύτερο μισό του 6ου αιώνα μ.Χ. στην Κρήτη, άγνωστο σε ποια περιοχή. Στα νεανικά του χρόνια έλαβε μία ικανοποιητική παιδεία ώστε να μπορέσει να ασχοληθεί, και να αντιταχθεί στην αίρεση των μονοθελητών. Στην αρχή πρέπει να μόνασε σε κάποιο κοινόβιο. Η αντίδρασή του στον μονοθελητισμό έλαβε χώρα πιθανόν κατά την περίοδο αυτή, και οι πιέσεις των μονοθελητών επισκόπων και οι αντιδράσεις τους τον οδήγησαν στο σημείο να εγκαταλείψει την Μονή του και να καταφύγει στην έρημο¹⁹².

Τα σπήλαια της νοτίου Κρήτης για τον Άγιο Κοσμά αναδείχθηκαν σε στίβο μεγάλων ασκητικών παλαισμάτων. Εκεί «μόνος μόνω τω Θεώ», αρχίζει μία πνευματική ανάβαση, κόντρα στις δαιμονικές δυνάμεις. Με υπεράνθρωπη νηστεία και άσκηση κατάφερε να διαφύγει τις παγίδες του πονηρού και να στολιστεί με αρετές. Ο Όσιος Κοσμάς έζησε αθόρυβα, όχι γιατί δεν έπραξε κάτι αξιομνημόνευτο, αλλά γιατί η ζωή των Αγίων είναι εσωτερική, είναι μία καθημερινή προσωπική συνομιλία με τον ίδιο τον Θεό.

Οι μάχες του στην έρημο με τα στοιχεία της φύσης, τον εαυτό του και τους δαίμονες τον κατέστησαν πραγματικά άσαρκο. Ανυπόδητος και γυμνός, καλυμμένος με τις τρίχες του σώματός του, σαν δέντρο φορτωμένο με καρπούς, έπεσε και εκοιμήθη στις 9 Σεπτεμβρίου του 658 μ.Χ. Το σώμα του παρέμεινε μέσα στο σπήλαιό του για ένα χρονικό διάστημα, ώσπου έγινε αντιληπτό από πιστούς οι οποίοι άρχισαν να το τιμούν. Οι άνθρωποι όμως δεν μπορούσαν να προσεγγίσουν την απομονωμένη αυτή περιοχή και έτσι μετέφεραν το σκήνωμα από το σπήλαιο και το τοποθέτησαν σε έναν μεγάλο ναό, πιθανόν στην Γόρτυνα. Όμως μία μεγάλη ανομβρία έπληξε τότε την περιοχή. Για αρκετό καιρό δεν έβρεξε και όλα τα καρποφόρα δέντρα και τα σιτηρά καταστράφηκαν από τον δυνατό ήλιο.¹⁹³

Οι άνθρωποι σαστισμένοι κατέφυγαν στον Θεό και παρακαλούσαν για βροχή. Τότε ο Άγιος εμφανίστηκε σε κάποιον και ζήτησε πολύ αυστηρά να βγάλουν από το σκήνωμα του όλα τα πολύτιμα κοσμήματα, και να το επιστρέψουν στο σπήλαιό του. Οι άνθρωποι φοβισμένοι παρέλαβαν το λείψανο του Αγίου και το

¹⁹² www.imkoudouma.gr, www.saint.gr, Συναξάριον Πάντων των Αγίων των Εν Κρήτη Διαλαμψάντων . 106.

¹⁹³ Ο.π.

επέστρεψαν στο σπήλαιό του. Χώρισαν ένα μικρό κομμάτι στο βάθος του σπηλαίου και αφού το τοποθέτησαν εκεί το έκτισαν εξωτερικά. Από εκείνη την στιγμή άνοιξε ο ουρανός. Τόσο πολύ έβρεξε που το νερό έμεινε για μέρες λιμνασμένο πάνω στην καμένη γη¹⁹⁴.

Πέρασαν τετρακόσια χρόνια και οι περισσότεροι τον ξέχασαν, μονάχα οι ασκητές της περιοχής πήγαιναν στο σπήλαιό του για να προσκυνήσουν, ώσπου το έτος 1058 μ.Χ. Βενετοί έμποροι παραβίασαν την κρύπτη του Αγίου και έκλεψαν το λείψανο, που παρέμενε όπως την ημέρα που ο Άγιος είχε κοιμηθεί, άφθαρτο και ευωδιάζον. Το μετέφεραν στην Βενετία και το κατέθεσαν στην Ιερά Μονή του Αγίου Γεωργίου του Μείζονος. Εκεί παραμένει ακόμα και σήμερα, τοποθετημένο στο παρεκκλήσι του Αγίου Βενεδίκτου, περιμένοντας ήσυχα την επιστροφή του. Ας ελπίσουμε ότι ο Θεός θα ευδοκήσει να επιστρέψει σύντομα στον τόπο που ανήκει¹⁹⁵.

2. Ο ΟΣΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ

Ο Άγιος Μάξιμος γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και έδρασε τον 7ο αιώνα. Σπούδασε φιλοσοφία, μελέτησε τις Γραφές, ενώ παράλληλα αγωνιζόταν για την εν Χριστώ ζωή. Διετέλεσε γραμματέας του αυτοκράτορα Ηρακλείου, θέση την οποία εγκατέλειψε για να γίνει μοναχός. Με την Κρήτη συνδέεται διότι κατά τη διέλευσή του με προορισμό την Αίγυπτο, παρέμεινε σ' αυτήν από το 626-628 μ.Χ. και αντιμετώπισε αιρετικούς Σεβηριανούς επισκόπους. Από την Κρήτη άρχισε τούς δογματικούς, διαλόγους για την αίρεση του Μονοθελητισμού – Μονοενεργητισμού¹⁹⁶. Για τους αγώνες και τα θεολογικά του συγγράμματα βασανίσθηκε και του έκοψαν τη γλώσσα και το χέρι. Εκοιμήθη εξόριστος και φυλακισμένος. Η Εκκλησία μας τιμά την μνήμη του στις 21 Ιανουαρίου.

3. Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΤΥΧΙΑΝΟΣ Ο ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΣ

Ο Άγιος Ευτυχιανός ήταν κατά σάρκα αδελφός του Αγίου Ευτυχίου επισκόπου Γορτύνης και της Οσίας Κασσιανής ή Ευτυχιανής και έζησαν σε δύσκολους καιρούς διωγμών όταν την Κρήτη είχαν καταλάβει οι Σαρακηνοί Άραβες

¹⁹⁴ www.imkoudouma.gr, www.saint.gr, Συναξάριον Πάντων των Αγίων των Εν Κρήτη Διαλαμψάντων . 106.

¹⁹⁵ Ο.π.106

¹⁹⁶ Β. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Α', Αθήνα 1994, . 742.

823/8-961 μ.Χ.. Ο Άγιος Ευτυχιανός ασκήτευε στην ίδια περιοχή με τον αδελφό του στην έρημο της Ράξου των Αστερουσίων ορέων¹⁹⁷.

Ο Άγιος Ευτυχιανός κάποια μέρα περπατούσε σε μία περιοχή που σήμερα βρίσκεται το ξωκλήσι του Αρχάγγελου Μιχαήλ στο χωριό Λίσταρος, στον δρόμο προς την Μονή Οδηγητρίας, και κατά μία παράδοση δέχτηκε επίθεση από κάποιον Σαρακηνό ή εξωμότη, γιατί πολλές φορές με βία ο περισσότερος λαός του νησιού είχε εξισλαμιστεί¹⁹⁸. Κατά μία δεύτερη παράδοση αυτό το πρόσωπο ήταν κάποιος σύντεκνος του, (κατά αυτή την παράδοση ο Άγιος είχε συκοφαντηθεί άδικα) γι' αυτό ο σύντεκνος του προέβη σε μία τρομερή πράξη, δηλαδή με ένα τσεκούρι του έκοψε το κεφάλι¹⁹⁹. Ο αποκεφαλισμός του Αγίου έγινε πάνω σ' ένα μεγάλο βράχο που υπάρχει μέχρι σήμερα και έχει μείνει πάνω του το σημάδι από το χτύπημα του τσεκουριού ακόμα υπάρχει όπως και το σημάδι από τα δάκτυλα του Αγίου πάνω στο βράχο. Ο τόπος που μαρτύρησε ο Άγιος έχει πάρει την ονομασία «Μαναριά» για τον τρόπο που μαρτύρησε ο Άγιος αποκεφαλίσθηκε δηλαδή με μανάρι²⁰⁰.

Η Οσία Κασσιανή προσευχόταν όταν άκουσε την τσεκουριά και με όραμα έμαθε ότι σκοτώθηκε ο αδελφός της. Από εκεί κατέβηκε για να πάρει τον άλλο της αδερφό τον Άγιο Ευτύχιο και να πάνε να φέρουν το λείψανο του αδελφού τους. Ο Άγιος Ευτύχιος δεν είχε πάρει από τον Θεό πληροφορία για το μαρτύριο του αδελφού του. Αφού βρήκαν το νεκρό σώμα του αδελφού τους το τοποθέτησαν πάνω σ' ένα πρόχειρο κρεβάτι και το μετέφεραν με πολύ θλίψη και πόνο για να το ενταφιάσουν στην περιοχή της Ράξου η οποία φέρει μέχρι σήμερα το όνομά τους, «στους Αγίους Ευτυχιανούς» η «στ' Αγίους» όπως συνηθίζεται σήμερα²⁰¹.

Ο δρόμος για τον τόπο της ταφής ήταν παρά πολύ δύσκολος και κουραστικός κάποια στιγμή η οσία Κασσιανή ένιωσε μια αδυναμία λόγω της ασκήσεως και της οδοιπορίας και τότε ο Άγιος Ευτύχιος αφού προσευχήθηκε έκανε το σημείο του Σταυρού με το ραβδί του πάνω σε ένα βράχο και από εκεί έτρεξε νερό. Τότε η οσία διαπίστωσε την αγιότητα του αδελφού της για την οποία είχε αρχίσει να αμφιβάλει για τον λόγο ότι ο Άγιος Ευτύχιος δεν είχε ενημερωθεί για τον θάνατο του αδελφού του από τον Θεό. Στο σημείο όπου τα δύο αδέλφια ενταφίασαν το σώμα του Αγίου Ευτυχιανού στο σπήλαιο αυτό ενταφιάστηκε και ο Άγιος Ευτύχιος όταν μετά από χρόνια κοιμήθηκε εν ειρήνη²⁰². Οι Άγιοι εορτάζουν στις 17 Αυγούστου.

¹⁹⁷ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγητρίας*, 45-47.

¹⁹⁸ Ο.π.

¹⁹⁹ Ν. Γ. Τσιγκάκης, *Ιερά Μονή Οδηγητρίας και τα παρεκκλήσιά της*, 108-110.

²⁰⁰ Ο.π.

²⁰¹ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγητρίας*, 45-47.

²⁰² Ο.π. 45-47

4. Η ΟΣΙΑ ΚΑΣΣΙΑΝΗ

Η Οσία Κασσιανή ήταν αδελφή των Αγίων Ευτυχίου, Επισκόπου Γορτύνης και Ευτυχιανού, ο οποίος μαρτύρησε, στην τοποθεσία «Μαναριά», στον δρόμο προς την Ιερά Μονή Οδηγήτριας. Η Κασσιανή, ασκήτεψε σε απόκρημνο μέρος του ακρωτηρίου Λίθινο στην περιοχή της ίδιας Μονής, στην ονομαστή «σπηλιά της Καλόγριας».

Η Οσία Κασσιανή προσευχόταν στην σπηλιά της όταν άκουσε μία τσεκουριά και με όραμα έμαθε ότι σκοτώθηκε ο αδελφός της Όσιος Ευτυχιανός. Και από εκεί κατέβηκε για να πάρει τον άλλο της αδελφό τον Άγιο Ευτύχιο και να πάνε να φέρουν το λείψανο του αδελφού τους για να το κηδεύσουν. Ο Άγιος Ευτύχιος δεν είχε πάρει από τον Θεό πληροφορία για το μαρτύριο του αδελφού του. Αφού βρήκαν το νεκρό σώμα του αδελφού τους τον τοποθέτησαν πάνω σε ένα πρόχειρο κρεβάτι και το μετέφεραν με πολύ θλίψη και πόνο για να το ενταφιάσουν στην περιοχή της Ράξου η οποία φέρει μέχρι σήμερα το όνομα τους «στους Αγίους Ευτυχιανούς» η «στ' Αγίους» όπως συνηθίζεται σήμερα²⁰³. Ο δρόμος για τον τόπο της ταφής ήταν παρά πολύ δύσκολος και κουραστικός κάποια στιγμή η οσία Κασσιανή ένιωσε μια αδυναμία λόγω της ασκήσεως και της οδοιπορίας τότε ο Άγιος Ευτύχιος αφού προσευχήθηκε έκανε το σημείο του Σταυρού με το ραβδί του πάνω σε ένα βράχο και από εκεί έτρεξε νερό. Τότε η οσία διαπίστωσε την αγιότητα του αδελφού της για την οποία είχε αρχίσει να αμφιβάλει για τον λόγο ότι ο Άγιος Ευτύχιος δεν είχε ενημερωθεί για τον θάνατο του αδελφού του από τον Θεό. Στο σημείο όπου τα δύο αδέλφια ενταφίασαν το σώμα του Αγίου Ευτυχιανού στο σπήλαιο αυτό ενταφιάστηκε και ο Άγιος Ευτύχιος όταν μετά από χρόνια κοιμήθηκε εν ειρήνη²⁰⁴.

Η Οσία Κασσιανή κοιμήθη στο σπήλαιο της και εκεί παρέμεινε το ιερό λείψανο της για τον λόγο ότι το μέρος αυτό είναι άβατο και η πρόσβαση αδύνατη. Κάποια παράδοση λέει ότι η Οσία ανέβαινε πετώντας στην σπηλιά και όσες προσπάθειες και αν έχουν γίνει για να κατέβουν άνθρωποι στην σπηλιά δεν έχουν καρποφορήσει. Οι Άγιοι εορτάζουν και οι τρεις μαζί στις 17 Αυγούστου.

²⁰³ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγήτριας*, 45-47.

²⁰⁴ Ο.π. 45-47

5.Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΩΝ Ο «ΜΕΤΑΝΟΕΙΤΕ»

Τον Άγιο Νίκωνα «τον Μετανοείτε», τον ονόμασαν έτσι, επειδή έλεγε συχνά στους ανθρώπους να μετανοήσουνε, όπως έκανε ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος.

Πατρίδα του ήταν κάποια χώρα του Πόντου που την έλεγαν Πονεμωνιακή. Γεννήθηκε τον καιρό που βασίλευε στην Κωνσταντινούπολη ο Νικηφόρος Φωκάς. Η οικογένειά του ήταν πλούσια, όχι μονάχα στα υλικά πλούτη αλλά και στα πνευματικά. Γι' αυτό τον ανάθρεψαν «εν παιδεία και νουθεσία Κυρίου». Και ενώ τα άλλα αδέρφια του και οι φίλοι του ήταν παραδομένοι στις διασκεδάσεις και στα ιπποδρόμια, ο Νίκων αγαπούσε τη θρησκεία, και ήταν ταπεινός και φρόνιμος, λιγόφαγος, απλός στους τρόπους, σεμνολόγος, φυλάγοντας τα μάτια του να μην μπει μέσα του ο σαρκικός πειρασμός που χαλά την αγνότητα της νεότητος. Μία μέρα τον έστειλε ο πατέρας του, που είχε πολλά κτήματα, να επιστατήσει επάνω στους εργάτες που δουλεύανε σ' αυτά, και σαν είδε τον κόπο και τον ιδρώτα που χύνανε αυτοί οι άνθρωποι, τόσο λυπήθηκε η ψυχή του, που παράτησε αμέσως τα κτήματά του και τους γονιούς του, αλλά και την πατρίδα του και έφυγε χωρίς να γνωρίζει που πηγαίνει, αφού γι' αυτόν όλη η οικουμένη ήταν του Θεού, κατά το λόγο που λέγει «του Κυρίου η γη και το πλήρωμα αυτής»²⁰⁵. Αφού πέρασε πολλούς τόπους που δεν τον ήξερε κανένας, έφτασε σε ένα βουνό που ήταν το σύνορο ανάμεσα στον Πόντο και στην Παφλαγονία και που είχε ένα μοναστήρι λεγόμενο Χρυσή Πέτρα. Σαν είδε το μοναστήρι ο Νίκων, ένιωσε μεγάλη χαρά. Και ο Θεός φώτισε το γέροντα ηγούμενο, που ήταν Άγιος άνθρωπος, και βγήκε στην πόρτα και καλωσόρισε τον Νίκωνα τον αγκάλιασε σαν πατέρα το παιδί του και τον κάλεσε με το όνομα του. Ο Νίκων σαν άκουσε το γέροντα να τον φωνάζει με το όνομά του χωρίς να τον έχει δει ποτέ, μπήκε μαζί με τον ηγούμενο στην εκκλησία, και την ίδια ώρα τον κούρεψε μοναχό με το όνομα Νίκων, καθώς πριν ονομαζόταν Νικήτας.

Από εκείνη την ημέρα ξέχασε ολότελα πια πως ζει σε τούτον τον κόσμο. Τη μέρα δούλευε στην υπηρεσία που τον έβαλε ο γέροντάς του, και τη νύχτα δεν κοιμότανε, αλλά αγρυπνούσε με προσευχή και με δάκρυα, για να μην αφήσει να πειραχθεί η νεανική ψυχή του από κανέναν άσχημο λογισμό και από την πονηριά που μπαίνει τόσο εύκολα στην ψυχή του ανθρώπου. Οι άλλοι αδελφοί της Μονής τον αγαπήσανε πολύ, γιατί ήταν πρᾶος και καλοκάγαθος. Δώδεκα χρόνια έζησε μέσα στο μοναστήρι της Χρυσής Πέτρας²⁰⁶. Στο μεταξύ ο πατέρας του χάλασε τον κόσμο για να τον βρει, χωρίς να καταφέρει κάτι. Επειδή όμως δεν έπαψε να τον ψάχνει, ο Άγιος παρακάλεσε το γέροντά του να τον αφήσει να φύγει από το μοναστήρι, όπως και έγινε. Μα σαν πέρασε το ποτάμι Παρθένι, γύρισε και είδε στην αντικρινή ακροποταμιά τον πατέρα του με τα άλλα παιδιά του, σαν τον γνώρισε ο γέρος, άρχισε να κλαίει και να φωνάζει στον Νικήτα να τον λυπηθεί και να γυρίσει στο σπίτι τους. Ο μακάριος Νίκων, σφίγγοντας την καρδιά του, γύρισε κατά τον πατέρα του και γονάτισε τον προσκύνησε, και ύστερα έστριψε πάλι και τράβηξε το

²⁰⁵ Φ. Κόντογλου, *Το ασάλευτο θεμέλιο*, 101-102

²⁰⁶ Ο.π., 101-102

δρόμο του²⁰⁷. Πέρασε από βουνά έρημα, από γκρεμούς και καταβόθρες. Τα ρούχα του ήταν λερωμένα και τριμμένα, τα πόδια του ξυπόλητα. Βαστούσε μοναχά ένα ραβδί και ένα σταυρό. Τρία χρόνια γυρνούσε στα βουνά που ήταν λημέρια των ληστών τρώγοντας χόρτα. Πολλές φορές τον συναπαντούσαν οι ληστές και τον κλωτσούσανε. Όμως σαν είδαν πως στην κακία τους απαντούσε με αγάπη και με ταπείνωση, τον αγαπήσαν και αυτοί και τον τιμούσανε σαν Άγιο. Έπειτα από τρία χρόνια που έζησε πάνω στα βουνά, αποφάσισε να κατέβει στις πολιτείες και να κηρύξει το Ευαγγέλιο και τη μετάνοια στα 36 του χρόνια, κατά το 959 μ. Χ.²⁰⁸.

Το 961 μ.Χ. πήγε στην Κρήτη με προτροπή του αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά, όπου με έδρα την πόλη της Γόρτυνας επέδειξε ιδιαίτερο ιεραποστολικό ζήλο. Στα επτά χρόνια της παραμονής του στο νησί, κατόρθωσε να χειραγωγήσει τους Κρήτες στην αληθινή πίστη, η οποία είχε αλλοτριωθεί από τους κατακτητές, και να οικοδομήσει πολλούς ναούς. Απέσπασε μάλιστα τον σεβασμό και την αγάπη των Κρητών, οι οποίοι του απέδωσαν ευγνωμόνως τον τίτλο «Μετανοείτε», επειδή καλούσε διαρκώς τους χριστιανούς σε μετάνοια, αλλά και δεύτερο Παύλο γιατί τους κήρυξε το ευαγγέλιο από την αρχή²⁰⁹.

Έφυγε από την Κρήτη και πήγε στην Επίδαυρο εκεί κήρυξε μετάνοια σώζοντας πολλές ψυχές. Από εκεί πήγε στην Αθήνα. Όταν έφτασε ο Άγιος εκεί, άρχισε το κήρυγμα με εξαιρετικά αποτελέσματα, καθώς οι Αθηναίοι ήταν θεοφοβούμενοι. Από την Αθήνα πήγε στην Εύβοια. Ύστερα πήγε στις Θήβες, από εκεί στο βουνό Κιθαιρώνα, που το λέγανε τότε όρος της Μυουπόλεως, όπου ασκήτεψε μέσα σ' ένα σπήλαιο. Από εκεί πήγε στην Κόρινθο, στο Άργος, στο Ναύπλιο, και απ' όπου περνούσε άναβε στις καρδιές τον πόθο της θρησκείας και έκανε πολλά θαύματα, προπάντων θεράπευε αρρώστους ανθρώπους.

Αφού πέρασε όλο τον Μοριά, έφτασε στη Μάνη και πήρε πάλι το δρόμο για να γυρίσει στη Σπάρτη. Εκείνο τον καιρό είχε πέσει μεγάλο θανατικό στην πόλη και ο λαός παρακάλεσε τον Άγιο για να σταματήσει ο λιμός. Ο Άγιος τους είπε πως θα παρακαλέσει το Θεό να πάψει την οργή του, και πως θα καθίσει στη Σπάρτη ως τον θάνατό του. Σαν πήγε στην Σπάρτη, και μπήκε στην πόλη ο Άγιος σταμάτησε αμέσως το θανατικό, ο κόσμος ξεκουράστηκε από την αγωνία και έπεσε σε μετάνοια. Από τότε δεν έφυγε πια από τη Σπάρτη και η πολιτεία αυτή έγινε η δεύτερη πατρίδα του. Οικοδόμησε μία μεγάλη εκκλησία του Σωτήρος Χριστού, που βρεθήκαν τα θεμέλιά της κοντά στο κάστρο της αρχαίας Σπάρτης²¹⁰.

Ο Άγιος Νίκωνας αρρώστησε και τότε μάζεψε λοιπόν γύρω στο κρεβάτι του τα πνευματικά τέκνα του, κα τα ευλόγησε και τους είπε πως έρχεται το τέλος του, αφού τους έδωσε πολλές συμβουλές και τους στερέωσε στην ελπίδα του Χριστού, είπε «Κύριε Ιησού Χριστέ ο Θεός, εις χείρας σου παρατίθημι το πνεύμα μου» και παρέδωσε την καθαρή ψυχή του σ' Εκείνον που γι' αυτόν υπέφερε τόσους κόπους.

²⁰⁷ Ευγενία Γαβριηλίδου, *Άγιοι της Κρήτης*, . 74-75.

²⁰⁸ Φ. Κόντογλου, *Το ασάλευτο θεμέλιο*, 101-102

²⁰⁹ Ε. Λέκκος, *Γνωριμία με τους Αγίους της Κρήτης*, . 111-112.

²¹⁰ Ευγενία Γαβριηλίδου, *Άγιοι της Κρήτης*, Αθήνα 2016, . 74-75.

Κοιμήθηκε το 998 μ. Χ., στις 26 Νοεμβρίου, ημέρα που εορτάζεται και η μνήμη του, σε ηλικία 75 χρονών²¹¹.

6. Ο ΑΓΙΟΣ ΚΥΡ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΞΕΝΟΣ

Ο Όσιος Ιωάννης, ο επονομαζόμενος Ξένος ή Αι-Κυρ Γιάννης Ξένος όπως διαβάζουμε στην διαθήκη του²¹², γεννήθηκε στο χωριό Σίβα της Μεσαράς της Επαρχίας Πυριωτίσσης, το 970 μ.Χ., δέκα χρόνια περίπου μετά την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Σαρακηνούς²¹³. Για 133 χρόνια, από το 828 μέχρι το 961, οι Σαρακηνοί Άραβες είχαν μετατρέψει την Κρήτη κέντρο των πειρατικών επιδρομών τους, στο Αιγαίο. Πολλές πόλεις και χωριά της είχαν κυριολεκτικά καταστραφεί και οι Χριστιανοί είχαν πρόβλημα επιβίωσης, όσοι βέβαια είχαν γλιτώσει από τις σφαγές και τον εξισλαμισμό²¹⁴. Έτσι όταν απελευθερώθηκε η Κρήτη το 961 από τον Νικηφόρο Φωκά, υπήρξε άμεση η ανάγκη επανευαγγελισμού των κατοίκων της.

Οι γονείς του οσίου ήταν ευσεβείς και εύποροι ο Ιωάννης από νεαρή ηλικία αγάπησε τον Χριστό και αφιέρωσε την ζωή του στον μοναχισμό και στην άσκηση. Ο Άγιος Ιωάννης έφυγε στο βουνό, ζούσε στις ερημιές όπου υπέφερε από το κρύο του χειμώνα και τον καυτό ήλιο του καλοκαιριού. Συγκάτοικοί του ήταν τα άγρια θηρία και τα ζώα. Στο βουνό Ράξος έζησε για πολύ καιρό²¹⁵. Θεωρείται συνεχιστής της Ιεραποστολικής δράσεως του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτη και του Οσίου Νίκωνος του Μετανοείτε, αφού για 50 χρόνια έκτιζε Ναούς και Μονές πηγαίνοντας από τόπο σε τόπο σε όλη την Κρήτη. Οι δυο προηγούμενοι Ιεραπόστολοι από τον Όσιο Ιωάννη όπως προαναφέρθηκε είχαν αναλάβει την αναβάσταση της Ορθοδόξου πίστεως και ζωής στη μεγαλόνησο. Οι δυο όμως αυτοί άντρες δεν παρέμειναν στην Κρήτη. Ο μεν Άγιος Αθανάσιος παρέμεινε για λίγο διάστημα στην Κρήτη και έφυγε για το Άγιο Όρος όπου ίδρυσε την Μονή της Μεγίστης Λαύρας. Ο Όσιος Νίκων ο «Μετανοείτε» παρέμεινε επτά χρόνια στην Κρήτη και κατόπιν έφυγε για τη Λακωνία. Μόνο ο Όσιος Ιωάννης ο Ξένος παρέμεινε στο νησί μέχρι το θάνατό του.

Όταν περιπλανιόταν ο Άγιος Ιωάννης στο βουνό Ράξος συνάντησε μία σπηλιά όταν μπήκε μέσα είδε δύο τάφους τότε αναρωτήθηκε σε ποιους να ανήκουν αυτοί τάφοι. Τότε άκουσε μια φωνή να του λέει: «Ιωάννη, Ιωάννη, Ιωάννη αυτά που είδες είναι τα μνημεία των Αγίων Ευτυχίου και Ευτυχιανού και σε αυτό το

²¹¹ Φ. Κόντογλου, *Το ασάλευτο θεμέλιο*, 101-102

²¹² Τωμαδάκης Ν., *“Ο Άγιος Ιωάννης ο Ξένος και η διαθήκη αυτού”*, 47-72.

²¹³ Κ. Ψυχογιός (επιμ.), *Ο Άγιος κυρ Ιωάννης ο Ξένος ο εν τη Κρήτη*, σ. 27.

²¹⁴ Πρωτοπρεσβύτερος Ι. Λελεδάκης, *Παναγία Αντιφωνήτρια*, 25.

²¹⁵ Κ. Ψυχογιός (επιμ.), *Ο Άγιος κυρ Ιωάννης ο Ξένος ο εν τη Κρήτη*, σ. 27.

μέρος πρέπει να χτίσεις ιερό ναό στο όνομα τους ». Ο Όσιος Ιωάννης έμεινε σε αυτόν τον τόπο για λίγο καιρό έως ότου να καθαρίσει τους δύο τάφους και έπειτα να κτίσει Εκκλησία δίπλα σε αυτούς, στη συνέχεια άφησε εκεί ένα μοναχό για να λειτουργεί την Εκκλησία και συνέχισε το ταξίδι του²¹⁶.

Ο Άγιος Ιωάννης μετά έφυγε από την περιοχή της Μεσαράς και συνέχισε το ιεραποστολικό του έργου προς τη Δυτική Κρήτη.

Αξίζει να αναφέρουμε ορισμένα στοιχεία για την ίδρυση της Ιεράς Μονής Μυριοκεφάλων: Ο Όσιος μας αναφέρει στην διαθήκη του για την ίδρυση της Μονής ότι την έκτισε μετά από εντολή της Παναγίας. Ο Άγιος Ιωάννης πηγαίνοντας από τόπο σε τόπο έφτασε σε μια περιοχή που ονομαζόταν «Τούρμα του Καλαμώνος», στο βουνό Μυριοκέφαλο. Ο χειμώνας ήταν βαρύς και ο Ιωάννης βρήκε εκεί ένα μεγάλο κτίσμα πιθανώς ειδωλολατρικό όπως αναφέρει ο ίδιος. Μόλις μπήκε στο σπήλαιο έμεινε τυφλός για επτά ημέρες, χωρίς να πάψει να προσεύχεται. Την 7η μέρα άκουσε μια φωνή να του λέει: «Ιωάννη, βγες έξω και κοίταξε προς ανατολάς», πειθαρχώντας λοιπόν σ' αυτή τη φωνή, βγαίνοντας έξω και αφού στράφηκε στην ανατολή, επανήλθε το φως των ματιών του, τότε είδε ένα μεγάλο φως. Η φωνή συνέχισε και τον διέταξε: «Ιωάννη σε αυτόν τον τόπο να κτίσεις εκκλησία στο όνομα της Υπεραγίας Θεοτόκου της Αντιφωνήτριας²¹⁷». Με το που άκουσε αυτό ο όσιος φρόντισε να αγοράσει τα κτήματα της περιοχής αυτής για να μπορέσει έτσι να κτίσει το Ναό της Παναγίας και γύρω από αυτήν κελιά για να μένουν οι μοναχοί. Όπως αναφέρει ο ίδιος ο Άγιος στην διαθήκη του αγωνίστηκε πολύ για να πείσει τους ιδιοκτήτες να του κάνουν συμβόλαια στα χωράφια αυτά. Στη συνέχεια τα περιέφραξε με την βοήθεια των ευσεβών κατοίκων της περιοχής, έκτισε το ναό της Παναγίας και τον εξόπλισε με ότι χρειαζόταν. Ο Ιωάννης άφησε τότε το μοναχό Λουκά να συνεχίσει το χτίσιμο και αυτός πήγε σε διάφορα μέρη να κηρύξει το Λόγο Του Θεού. Όταν γύρισε ο ναός δεν είχε τελειώσει και άρχισε εράνους σε μονές για να την ολοκληρώσει του²¹⁸.

Σύμφωνα με την παράδοση ο Όσιος βρήκε την εικόνα της Παναγίας απέναντι από το χωριό Μυριοκέφαλα. Σε εκείνο το σημείο κάθε βράδυ έβλεπε ένα φως να τρεμοσβήνει τότε αποφάσισε να πάει να δει τι ήταν γιατί πίστευε ότι ήταν κάτι θεϊκό. Έφθασε σε λίγη απόσταση από το μέρος που έβλεπε το φως, εκεί κουρασμένος και διψασμένος τον πήρε βαθύς ύπνος. Στο όνειρό του είδε άγγελο ο οποίος του είπε: «Ιωάννη μη γυρίσεις πίσω, να κάνεις τον σταυρό σου προς την ανατολή και να θέσεις το χέρι σου στη γη και θα βγει νερό να πιεις, για να συνεχίσεις το έργο σου». Αμέσως έκανε τον σταυρό του έβαλε το χέρι του στη γη με τα πέντε δάχτυλά του. Από τη θέση αυτή άρχισε να τρέχει νερό από πέντε πηγές οι

²¹⁶ - Κ. Ψυχογιός (επιμ.), *Ο Άγιος κυρ Ιωάννης ο Ξένος ο εν τη Κρήτη*, 27-28.

²¹⁷ Ο.π., 28-29.

²¹⁸ Ο.π., 29.

οποίες σώζονται μέχρι και σήμερα, πλύθηκε και ξεκουράστηκε. Άρχισε τότε να ψάχνει μέσα στους βάλτους για την εικόνα, χωρίς αποτέλεσμα. Τότε έβαλε φωτιά και ενώ καιγόταν το δάσος, ακούστηκε μια φωνή: «Εδώ Είμαι». Ο Ιωάννης έτρεξε αμέσως και βρήκε την εικόνα της Παναγίας μέσα στις φλόγες, καμένη λίγο στην άκρη έτσι όπως σώζεται μέχρι και σήμερα. Αγόρασε τότε το μέρος και με τη βοήθεια των χριστιανών έχτισε τη Μονή στ' όνομα της Παναγίας της Αντιφωνήτριας. Λέγεται έτσι επειδή η φωνή τον πρόσταξε²¹⁹. Το 1025 πήγε στην Κωνσταντινούπολη στον αυτοκράτορα Ρωμανό και στον Πατριάρχη Αλέξιο για να εξασφαλίσει σταυροπηγιακή αξία, δηλαδή να υπάγεται στη δικαιοδοσία του Πατριάρχη, φέρνοντας εικόνες με ιερά σκεύη ως ευλογία για την μονή.

Υπάρχουν πολλοί θρύλοι, παραδόσεις και αναλυτικές περιγραφές για τους ναούς, τις μονές και κάθε προσκύνημα που ίδρυσε ο Όσιος Ιωάννης ο Ξένος. Η Ιεραποστολή υπήρξε ο βασικός και κύριος σκοπός του βίου του. Αφιέρωσε την ζωή του στην διάδοση του Ευαγγελίου στην εμπέδωση της εθνοθηρησκευτικής συνειδήσεως, στην οργάνωση της εκκλησιαστικής ζωής και του μοναχικού βίου και στην ανέγερση δεκάδων Ναών και Μονών. Η Αγία Κάρα Του μετακομίσθηκε και φυλάσσεται στον Ιερό Ναό του Αγίου Κυρίου Ιωάννου του ομωνύμου χωρίου της Επαρχίας Κισσάμου, μετά πολλής ευλαβείας υπό των ευσεβών κατοίκων του χωριού. Έκτοτε βλύζουσα ιαμάτων χαρίσματα σε όσους πιστούς επικαλούνται την βοήθεια του Οσίου και την χάρη του²²⁰. Η επίσημη αναγνώριση του Αγίου Ιωάννου έγινε από την Εκκλησία επί της Πατριαρχίας του Κυρίλλου Λουκάρεως 29 Απριλίου 1632 και η μνήμη του εορτάζεται στις 20 Σεπτεμβρίου²²¹.

7.Ο ΟΣΙΟΣ ΑΡΣΕΝΙΟΣ Ο ΑΓΙΟΦΑΡΑΓΓΙΤΗΣ

Ο Όσιος Αρσένιος ο Αγιοφαραγγίτης έζησε στο τέλος του 13^{ου} αιώνα με αρχές του 14^{ου} στο Αγιοφάραγγο. Ο Άγιος Αρσένιος δεν θα ήταν καθόλου γνωστός στον κόσμο εάν δεν υπήρχε ο Όσιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης και ο μαθητής του Γεράσιμος. Ο Όσιος Γρηγόριος όταν έφθασε στην Κρήτη από τους Καλούς Λιμένες μετέβη στο Αγιοφάραγγο που ήταν ξακουστό για τους πολλούς ασκητές. Εκεί επέλεξε να μείνει έτσι ώστε να γνωρίσει κάτι καινούριο στην πνευματική ζωή. Για τον Όσιο Γρηγόριο ήταν μεγάλη ευλογία η συνάντηση του με τον Όσιο Αρσένιο που

²¹⁹ Πρωτοπρεσβ. Ι. Λελεδάκης, *Παναγία Αντιφωνήτρια*. 29-30.

²²⁰ Ο.π., 44.

²²¹ Ο.π., 45.

έγινε στις αρχές του 14^{ου} αιώνα²²². Ο Όσιος Αρσένιος είχε φθάσει σε μεγάλα ύψη θείας θεωρίας, με τον τρόπο της φυλακής του νούς, της νοεράς η καρδιακής προσευχής, δηλαδή τη συνεχή επανάληψη της φράσης, «Κύριε Ιησού Χριστέ ελέησον με»²²³.

Στα μυστικά της μεθόδου αυτής μύησε ο Όσιος Αρσένιος τον Όσιο Γρηγόριο και τον μαθητή του Γεράσιμο όσο χρόνο έμειναν στην Κρήτη. Πηγαίνοντας στο Άγιο όρος ο Όσιος Γρηγόριος δίδαξε στους μοναχούς αυτά που είχε διδαχθεί από τον Όσιο Αρσένιο και έτσι διδάχθηκε η νοερά προσευχή σε όλο το Άγιο όρος. Το μέγεθος και η αξία του Οσίου Αρσενίου είναι πάρα πολύ μεγάλη και αυτό μπορεί να το αντιληφθεί κανείς αν σκεφτεί ότι αυτός ήταν ο πατέρας της νοεράς προσευχής²²⁴. Το ποτέ κοιμήθηκε δεν το γνωρίζουμε ούτε τον τόπο της ταφής του. Η μνήμη του τιμάται από την Εκκλησία στις 14 Ιουλίου.

8.Ο ΟΣΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΣΙΝΑΪΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΘΗΤΗΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Ο ΕΥΒΟΕΥΣ

Ο Όσιος Γρηγόριος γεννήθηκε το 1255 στο Κούκουλο των Κλαζομενών της Μ. Ασίας²²⁵. Καταγόταν από εύπορη και ευσεβή οικογένεια. Νέος ακόμα στην ηλικία συνελήφθη αιχμάλωτος από Αγαρηνούς και απελευθερώθηκε μετά από την καταβολή λύτρων από ευσεβείς χριστιανούς της Λαοδικείας. Από μικρή ηλικία είχε επιθυμία να αφοσιωθεί στο Θεό και αυτό το εκπλήρωσε όταν πήγε στην Κύπρο για να γίνει μοναχός. Έγινε δόκιμος μοναχός κοντά σε έναν ενάρετο μοναχό. Στην Κύπρο αγαπήθηκε πολύ για την αρετή του. Στο Σινά έγινε μοναχός και γι' αυτό αποκαλείται και Σιναιΐτης. Έζησε με αυστηρή νηστεία, αγρυπνία και προσευχή και όλοι οι πατέρες είχαν μείνει έκθαμβοι μπροστά στην ασώματη σχεδόν πολιτεία του²²⁶. Στον ηγούμενο έκανε υπακοή με προθυμία και ταπείνωση. Στις ακολουθίες ήταν πρώτος και κάθε μέρα ανέβαινε στην Αγία κορυφή του Σινά, για να προσκυνήσει τον ιερό τόπο. Αγαπούσε επίσης πάρα πολύ την μελέτη των γραφών και των πατερικών κειμένων ήταν όμως και άριστος καλλιγράφος. Στο μοναστήρι άρχισαν να τον φθονούν, ο όσιος όμως μόλις το κατάλαβε μη θέλοντας να γίνεται αιτία για να σκανδαλίζονται οι αδελφοί του αναχώρησε κρυφά από το Σινά μαζί με έναν άλλο ενάρετο μοναχό τον Γεράσιμο που ήταν από την Εύβοια και μάλιστα είχε

²²² Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγήτριας*, 94.

²²³ Ο.π., 94.

²²⁴ Ο.π., 95.

²²⁵ Ευγενία Γαβριηλίδου, *Άγιοι της Κρήτης*, 128.

²²⁶ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγήτριας*, 121-124.

βασιλική καταγωγή. Ο Γεράσιμος ήταν θαυμαστής του Γρηγορίου για τα πνευματικά του κατορθώματα και ήθελε να τον μιμηθεί γι' αυτό μεταξύ τους είχε αναπτυχθεί ένας δυνατός πνευματικός σύνδεσμος. Έτσι έγινε μαθητής του γι' αυτό τον ακολούθησε όταν έφυγε από το Σινά μένοντας μαζί του μέχρι το τέλος της ζωής του Οσίου²²⁷.

Μετά την φυγή τους από το Σινά πήγαν στα Ιεροσόλυμα για να προσκυνήσουν τον Πανάγιο Τάφο του Κυρίου καθώς και τα υπόλοιπα προσκυνήματα. Δεν έμειναν όμως εκεί γιατί ήθελαν να μεταβούν σε μέρη άγνωστα που να μην τους γνωρίζει κανείς ως άγνωστοι μεταξύ αγνώστων να βρουν ένα ερημικό σπήλαιο για να συνεχίσουν τους ασκητικούς αγώνες τους. Τα Αστερούσια όρη ήταν φημισμένα από παλιά για τα πλούσια ερημητήρια που είχαν και ιδιαίτερα για το «Αγιοφάραγγο», όταν ήρθαν στους Καλούς Λιμένες άρχισαν να ψάχνουν που θα κατοικήσουν σε κάποιο από τα πολλά ερημητήρια των παλαιότερων ασκητών²²⁸. Βρήκαν κάποιο σπήλαιο και συνέχισαν τον αγώνα τους με μεγάλο ζήλο. Η ψυχή του Γρηγορίου πάντα ζητούσε κάτι παραπάνω για να διδαχθεί στον πνευματικό αγώνα, τότε ο Θεός τους έστειλε ένα ονομαστό ασκητή τον Όσιο Αρσένιο τον Αγιοφαραγγίτη ο οποίος τους δίδαξε την νοερά προσευχή, μεταφέροντάς την στη συνέχεια αυτοί στο Άγιο Όρος²²⁹.

Ο Αρσένιος αφού ρώτησε το Γρηγόριο για τον τρόπο της ασκήσεως του μέχρι τότε του είπε ότι αυτά είναι πράξεις και όχι θεωρία. Τότε ο Γρηγόριος παρακάλεσε τον Αρσένιο να τον διδάξει λεπτομερώς πως επιτυγχάνεται η νήψη η φυλακή του νοός και τι πειρασμούς συναντούν αυτοί που αγωνίζονταν κατά αυτόν τον τρόπο .

Στην Κρήτη παρέμεναν όσο χρειαζόταν για να εντρυφήσουν βαθιά στη διδασκαλία του Οσίου Αρσενίου. Έπειτα έφυγε για το Άγιο Όρος μαζί με τον μαθητή του Γεράσιμο. Πέρασαν από όλες τις μονές και τις σκήτες καθώς και τα ερημητήρια του Αγίου Όρους αλλά πουθενά δεν άκουσαν αυτά που έμαθαν στην Κρήτη από τον Άγιο Αρσένιο. Αρχικά έμειναν στη σκήτη του Μαγουλά κοντά στη Μονή Φιλοθέου εκεί αγωνίστηκε ο Όσιος πολύ σκληρά στην νοερά προσευχή και αξιώθηκε να δει το άκτιστο φως. Ο βιογράφος και μαθητής του, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κάλλιστος Α΄ περιγράφει αναλυτικά την όλη πνευματική κατάσταση του Οσίου Γρηγορίου και χαρακτηριστικά το καταλάμπον πρόσωπό του, μετά τον φωτισμό του από το θείο φως, το οποίο δεν τον εγκατέλειψε ποτέ.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα σχηματίστηκε μία ομάδα μαθητών του Γρηγορίου που διδάχτηκε την νοερά προσευχή και από εκεί σε όλο το Άγιο Όρος. Πάλι όμως δημιουργήθηκε πρόβλημα με κάποιους μοναχούς όπως και στο Σινά και ο Όσιος έφυγε και από εκεί. Αναχώρησε μαζί με τον Γεράσιμο και ένα ακόμα μοναχό στην έρημο της περιοχής της Σίμωνος Πέτρας. Λόγω των τουρκικών επιδρομών μετέβη στη Θεσσαλονίκη και στην συνέχεια στη Χίο και τη Μυτιλήνη και από εκεί στην Κωνσταντινούπολη όπου η φήμη του είχε φτάσει πιο γρήγορα από

²²⁷ Ευγενία Γαβριηλίδου, *Άγιοι της Κρήτης*, 128.

²²⁸ Ε. Λέκκος, *Γνωριμία με τους Αγίους της Κρήτης*, 113.

²²⁹ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγήτριας* 121-124.

εκείνον. Ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ ο Παλαιολόγος τον κάλεσε στα ανάκτορα αυτός όμως από ταπείνωση δεν δέχτηκε. Στη συνέχεια έφυγε στην Σωζόπολη του Εύξεινου Πόντου. Επανήλθαν στο Άγιο Όρος στη Μονή Μεγίστης Λαύρας όπου τον υποδέχτηκαν με πολύ ενθουσιασμό οι μοναχοί. Αυτός τότε επέστρεψε και πάλι στο «Κατακεκρυωμένον» όρος της Θράκης κοντά στα σύνορα του Βυζαντίου και της Βουλγαρίας όπου ίδρυσε πολλά μοναστήρια²³⁰. Υπήρξε ο μεγαλύτερος εισηγητής του ησυχασμού και διδάσκαλος της νοεράς προσευχής στους Σλάβους. Έπειτα από σύντομη ασθένεια εκοιμήθη στις 27 Νοεμβρίου του 1347 μ.Χ.

Ο Γεράσιμος ως πρώτος μέχρι τέλους μαθητής του Οσίου Γρηγορίου έφθασε και αυτός σε μεγάλο βαθμό θεωρίας και αξιώθηκε να δει πολλές οράσεις και μετά την κοίμηση του Οσίου Γρηγορίου. Έγινε στους υπόλοιπους παράδειγμα και συνεχιστής της διδασκαλίας του. Ο Όσιος Γεράσιμος κήρυξε το λόγο του Θεού στην Ελλάδα και ίδρυσε ένα μοναστήρι. Στην Κρήτη ο Όσιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης συνορτάζει μαζί με τον Όσιο Γεράσιμο τον Ευβοέα στις 27 Νοεμβρίου²³¹

9.Ο ΟΣΙΟΣ ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΤΗΣ ΝΗΒΡΥΤΟΥ

Οι πληροφορίες που έχουν διασωθεί για τη ζωή του Αγίου Μεθοδίου είναι αρκετά αποσπασματικές και ελλιπείς. Κάποια πράγματα για τη ζωή του τα μαθαίνουμε κυρίως από προφορικές παραδόσεις, οι οποίες διασώθηκαν στη μνήμη πολλών ευσεβών κατοίκων του χωριού, και έτσι πέρασαν από γενιά σε γενιά²³². Κατά μία άλλη παράδοση ο Άγιος Μεθόδιος έζησε στα χρόνια της αραβοκρατίας στην Κρήτη²³³.

Άγνωστη παραμένει, τόσο η καταγωγή και η κοσμική ζωή του Αγίου, όσο και το κοσμικό του όνομα και η περίοδος της μοναχικής του κουράς. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες και τα γραφόμενα του Μητροπολίτη Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμοθέου, ο Άγιος Μεθόδιος καταγόταν από το Ρέθυμνο, ενώ το μοναστήρι της μετανοίας του πιθανολογείται πως ήταν η Ιερά Μονή Πρέβελη. Οι γονείς του οσίου ήταν ευσεβείς άνθρωποι που ήθελαν να δουν το μοναχοπαίδι τους μεγάλο και

²³⁰ Ευγενία Γαβριηλίδου, *Άγιοι της Κρήτης*, 128.

²³¹ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγήτριας*, 121-124.

²³² Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Ο Όσιος Μεθόδιος της Νηβρύτου*, 34.

²³³ Μητρ. Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμόθεος, *Άγιος Μεθόδιος Νηβρυτού*, 35.

ευτυχισμένο²³⁴. Ο Μεθόδιος είχε βαθιά πίστη στον Χριστό, τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε στο χωριό του. Στο σχολείο ήταν υπόδειγμα μαθητή με χαρακτήρα σοβαρό, μετρημένο και ταπεινό. Αυτό τον έκανε πάρα πολύ αγαπητό σε όλους τους χωριανούς και τους συμμαθητές του. Ο Μεθόδιος έδειχνε μία ιδιαίτερη κλίση στη θρησκεία²³⁵. Ενώ οι γονείς του ήθελαν να τον παντρέψουν και να κάνει οικογένεια αυτός είχε διαφορετική άποψη για το θέμα του γάμου και αρνήθηκε με ευγενικό τρόπο. Σιγά σιγά άρχισε να απομακρύνεται από το σπίτι του και τον κόσμο για να μπορέσουν και οι γονείς του να καταλάβουν τον πόθο του για τον Χριστό. Ύστερα από λίγο καιρό ο Άγιος πήγε σε κάποιο από τα κοντινά μοναστήρια της περιοχής με πιθανότερο αυτό του Πρέβελη. Μετά την κουρά του έμεινε αρκετό χρονικό διάστημα στην Μονή έπειτα πήρε ευλογία από τον ηγούμενο να φύγει και να μεταβεί μόνος σε κάποιο ερημικό μέρος, χωρίς να γίνει γνωστός ο λόγος της φυγής από το μοναστήρι. Εγκαθίσταται στη σπηλιά που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Νηβρύτου όπου και έζησε με νηστεία, αγρυπνία, προσευχή τον ασκητικό του βίο μέχρι την Κοίμησή του.

Άγνωστη είναι η περίοδος κατά την οποία έζησε και ασκήτευσε ο Άγιος Μεθόδιος στην Νήβρυτο. Μια πληροφορία που διαθέτουμε και μας επιτρέπει ως ένα βαθμό να προσεγγίσουμε, κάπως χρονολογικά, την περίοδο ζωής του Αγίου είναι το γεγονός ότι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, και συγκεκριμένα γύρω στο 1866, οι Τούρκοι έκαψαν τα 15 σπίτια του χωριού, καθώς και την εκκλησία του Αγίου Μεθοδίου²³⁶. Μπορούμε στο σημείο αυτό να υποθέσουμε ότι, αφούκατά το 1866 υπάρχει εκκλησία στην οποία τιμάται ο Ιερομόναχος Μεθόδιος ως Άγιος, θα πρέπει να έζησε τουλάχιστον εκατό χρόνια πριν, ώστε να έχει διαμορφωθεί στη συνείδηση του ευσεβούς λαού η Οσιότητα του Μεθοδίου, με αποτέλεσμα να τιμάται ως Άγιος. Έτσι, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ο Άγιος έζησε, κατά προσέγγιση, περίπου γύρω στις αρχές του 18ου αιώνα (περίπου 1700-1730)²³⁷.

Όταν ο Άγιος εγκαταστάθηκε στο σπήλαιο δεν άργησε η φήμη του να εξαπλωθεί σε όλη την περιοχή και πολλοί άνθρωποι ερχόταν προς αυτόν για να εξομολογηθούν, να ακούσουν ένα λόγο παρηγοριάς και να τους συμβουλέψει. Πολλοί άρρωστοι άνθρωποι ερχόταν κοντά του για να τους θεραπεύσει με την προσευχή του. Ένα χαρακτηριστικό περιστατικό στη ζωή του οσίου ήταν όταν οι Αγαρηνοί είχαν στην κατοχή τους την Κρήτη και είχαν θεσπίσει μεγάλη φορολογία στον λαό που δεν μπορούσε να την πληρώσει. Κάποτε είχαν πιάσει ένα χριστιανό που όφειλε ένα μεγάλο ποσό και επειδή δεν είχε την δυνατότητα να το πληρώσει οι Αγαρηνοί πήγαν να πάρουν το παιδί του για να το πουλήσουν ως σκλάβο στην

²³⁴Ο.π., 36.

²³⁵Ο.π.36

²³⁶Κατίνα Τσατσαρωνάκη, "Μια έκθεση των ωμοτήτων του 1866", *Κρητικά Χρονικά*, Ηράκλειο, 21

²³⁷ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Ο Οσιος Μεθόδιος της Νηβρύτου*, 34

Αίγυπτο. Μαθαίνοντας το γεγονός ο Όσιος είπε στην οικογένεια του παιδιού να πάνε το παιδί στο σπήλαιο για να το κρύψει. Στην συνέχεια άρχισε να μαζεύει χρήματα από τους χριστιανούς για να μπορέσει να πληρώσει το χρέος του ανθρώπου. Οι χριστιανοί τις περιοχές είχαν απόλυτη εμπιστοσύνη στον Άγιο του έδωσαν τα χρήματα για να ελευθερώσει το παιδί και να επιστρέψει στην οικογένεια του²³⁸.

Ο Όσιος έτσι πέρασε όλη την υπόλοιπη ζωή του στο σπήλαιο νουθετώντας και βοηθώντας τους ανθρώπους της περιοχής. Ο Όσιος περίμενε την αναχώρησή του από αυτόν τον κόσμο χωρίς όμως να αναφέρει τίποτα στους ανθρώπους της περιοχής ώστε να τους προειδοποιήσει για την κοίμησή του. Ούτε κάποια σοβαρή ασθένεια είχε που να μπορούσαν να υποπτευτούν οι χωρικοί ότι ο Άγιος ετοιμαζόταν να αναχωρήσει από τα εγκόσμια. Ήθελε να προετοιμαστεί ήσυχια και αθόρυβα χωρίς καμία ανθρώπινη παρουσία. Και έτσι όπως ξαφνικά ήρθε στον τόπο αυτό έτσι ξαφνικά και αθόρυβα έφυγε για τον ουρανό, σχηματίζοντας μόνος του το σώμα του στη στάση του κοιμηθέντος πάνω στο πέτρινο κρεβάτι του όπως είχε κάνει και η Παναγία μας²³⁹. Το ξημέρωμα της 25ης Ιουνίου όταν όλοι οι χωρικοί καθώς ξύπνησαν για να ετοιμαστούν για τις δουλειές τους αισθάνθηκαν μία έντονη ευωδιά απλωμένη σε όλο το χωριό. Δεν ήταν ούτε λουλούδια, ούτε λιβάνι, ούτε αρώματα. Ήταν κάτι πρωτόγνωρο, υπερκόσμιο, μοναδικό. Τότε ανηφόρισαν τον δρόμο που οδηγεί προς το σπήλαιο του πνευματικού τους πατέρα του Οσίου Μεθοδίου και τον βρήκαν να έχει κοιμηθεί και η θεία ευωδιά να βγαίνει από το σπήλαιο ήταν το πρώτο σημάδι της αγιότητας του Οσίου. Όλοι οι χωρικοί αλλά και άνθρωποι από τις γύρω περιοχές κατέφθασαν για την εξόδιο ακολουθία. Αποφάσισαν ότι δεν έπρεπε να ταφεί στο κοιμητήριο όπως οι άλλοι χριστιανοί αλλά τον έθαψαν μέσα στον κεντρικό Ναό του χωριού που τότε ήταν αφιερωμένος στην Αγία Μαρίνα. Σήμερα αυτός όμως δεν υπάρχει και στη θέση του κτίστηκε ένας νέος που είναι αφιερωμένος στο Γενέσιον της Θεοτόκου²⁴⁰.

Ασαφής παραμένει και η περίοδος της ανακομιδής των Ιερών λειψάνων του Αγίου. Το μόνο γνωστό είναι ότι μεταφέρθηκαν, λόγω του φόβου βεβήλωσης από τους Τούρκους στην Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Επανωσήφη, και μάλιστα με ιδιαίτερα θαυμαστό τρόπο. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, «τρεις καλόγεροι της Μονής Επανωσήφη είδαν σε όνειρο τον Άγιο, όπου τους ζητούσε την ανακομιδή των λειψάνων του, επειδή οι Τούρκοι επρόκειτο να βεβηλώσουν το ναό.²⁴¹ Μετά από προσευχή ξεκίνησαν για τη Νύβρητο με σκοπό την ανακομιδή των λειψάνων του Αγίου. Επειδή όμως, πορεύονταν με άλογα και υπερηφάνεια λίγο πριν φτάσουν στον τόπο, όπου βρισκόταν ο τάφος του Αγίου, άρχισε να φυσάει δυνατός αέρας με

²³⁸ Μητρ. Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμόθεος, *Άγιος Μεθόδιος Νηβρύτου*, 42-43.

²³⁹ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Ο Όσιος Μεθόδιος της Νηβρύτου*, 66.

²⁴⁰ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Ι. Παπαδάκη, *Ο Όσιος Μεθόδιος της Νηβρύτου*, 66.

²⁴¹ Οπ. 71-79.

αποτέλεσμα να μην μπορούν να πλησιάσουν. Το παράδοξο ήταν ότι, μόλις απομακρύνονταν ο αέρας κόπαζε και ξανάρχιζε πάλι μόλις πήγαιναν να πλησιάσουν. Αφού συνειδητοποίησαν ότι ο τρόπος που πήγαιναν να πάρουν τον Άγιο δεν ήταν σωστός, ξεκίνησαν ξανά με προσευχή, πίστη και ευλάβεια για να κάνουν την ανακομιδή των λειψάνων του Αγίου Μεθοδίου, οπότε και τα κατάφεραν. Ύστερα από την ανακομιδή, τα λείψανα μεταφέρθηκαν στην Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Επανωσήφη, όπου και βρίσκονται έως σήμερα»²⁴². Συνεπώς, η ανακομιδή θα πρέπει να έγινε γύρω στα 1866, λίγο πριν δηλαδή από τη βεβήλωση του χωριού και της εκκλησίας από τους Τούρκους²⁴³.

Η μνήμη του εορτάζεται στις 25 Ιουνίου.

10. Ο ΟΣΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΚΑΛΥΒΙΑΝΗΣ

Ο Όσιος Χαράλαμπος γεννήθηκε στις 3 Αυγούστου του 1723 στο χωριό Δαφνές Τεμένους Ηρακλείου. Κατά το βάπτισμα του πήρε το όνομα Χαράλαμπος. Είχε άλλα τρία αδέρφια. Γρήγορα όμως έμεινε ορφανός και από τους δυο γονείς και τα αδέρφια του τράβηξαν το δρόμο τους και έτσι ο Χαράλαμπος έμεινε μόνος του. Επειδή αγαπούσε το Θεό αφιέρωνε τον περισσότερο χρόνο του στην άσκηση και την προσευχή. Όταν ήταν σαράντα ετών του παρουσιάστηκε σε όραμα η Παναγία και του ζητούσε να αφιερωθεί στο μοναστήρι της στην Καλυβιανή της Μεσσαράς. Υπακούοντας στο θέλημα της Παναγίας ήρθε στο μοναστήρι όπου βρήκε και άλλους μοναχούς που έμεναν σε καλύβες όμως δεν φορούσαν ράσα για να μην προκαλούν τους Τούρκους και αυτοαποκαλούνταν «φτωχοί»²⁴⁴.

Ήταν πολύ απλός και ταπεινός μοναχός. Υπηρέτησε με αγάπη και αφοσίωση την Εκκλησία της Παναγίας αλλά και βοηθούσε στις διάφορες εργασίες του Μοναστηρίου. Εκείνα τα χρόνια ήταν πολύ δύσκολο για τους χριστιανούς και ιδιαίτερα στην περιοχή της Μεσσαράς και στο χωριό Καλύβια το οποίο ήταν τουρκοχώρι και ανά πάσα στιγμή κινδύνευε η ζωή των χριστιανών κατοίκων της

²⁴²Ο.π. 71-79

²⁴³Κατίνα Τσατσαρωνάκη, "Μια έκθεση των ωμοτήτων του 1866", *Κρητικά Χρονικά*, Ηράκλειο, 21

²⁴⁴Μητρ. Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμόθεος, *Ο Όσιος Χαράλαμπος της Καλυβιανής*, 19, Αρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη «Προσευχητάριο Ιεράς Μονής Παναγίας Καλυβιανής», 34-35.

περιοχής²⁴⁵. Η ζωή του Οσίου ήταν πολυβασανισμένη όμως του έδινε δύναμη η Παναγία. Μάλιστα κάποια φορά όταν είχε χτυπήσει ο Όσιος και κινδύνευε η ζωή του από μόλυνση με θαύμα τον θεράπευσε η Παναγία όπως του θεράπευσε και μία άλλη φορά τα μάτια του από βέβαιη τύφλωση²⁴⁶.

Ο Όσιος Χαράλαμπος με την προσευχή του και το λάδι από το καντήλι της Παναγίας είχε βοηθήσει την γυναίκα κάποιου αγά από τα Καλύβια που βασανιζόταν από πόνους για αρκετές ημέρες χωρίς να μπορεί να γεννήσει. Μετά που γέννησε, ο αγάς έγινε χριστιανός μαζί με την οικογένειά του και μάλιστα το παιδί που γεννήθηκε το ονόμασε Εμμανουήλ.²⁴⁷

Ο Όσιος υπηρέτησε την Παναγία για 25 χρόνια, εκοιμήθη ειρηνικά στις 23 Αυγούστου του 1788. Σε ηλικία 65 ετών παρέδωσε το πνεύμα του στα χέρια του Κυρίου Ιησού Χριστού και της Υπεραγίας Θεοτόκου που τόσο αγάπησε²⁴⁸.

Ο Όσιος εμφανίστηκε σταδιακά στις μοναχές της Μονής και τους αποκάλυψε τον τόπο της ταφής αλλά και όλα τα γνωστά γεγονότα από τον βίο του. Ο Όσιος ζήτησε από τις μοναχές να κτίσουν μία μικρή Εκκλησία κοντά στον τάφο του και εκεί μέσα να τοποθετηθούν τα λείψανα του. Ο Όσιος Χαράλαμπος είχε πει ο ίδιος πως να τον αγιογραφήσουν, εμφανίζεται ο Άγιος κρατώντας το σταυρό στο δεξί του χέρι και την εικόνα του Ευαγγελισμού στο αριστερό και φορώντας το ράσο του Μοναχού, έτσι ακριβώς είχε υποδείξει ο Άγιος. Αυτό που ο Άγιος είπε στις μοναχές το έκαναν πράξη αφού βρήκαν τον τάφο του τον έκτισαν με πέτρα και δίπλα από εκεί θεμελίωσαν τον ναό που τώρα τιμάται επ' ονόματος του Οσίου Χαράλαμπος και των οσίων της Ιεράς Μονής Παναγίας Καλυβιανής. Η μνήμη του τιμάται από την Εκκλησία μας στις 23 Αυγούστου²⁴⁹.

11.ΟΙ ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΑΙ ΟΣΙΟΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΛΥΒΙΑΝΗΣ

Η φανέρωση των Αγίων Πατέρων της Καλυβιανής δεν ήταν υπόθεση μιας μέρας και ενός προσώπου. Από πολλά χρόνια οι αδελφές της Μονής είχαν υπερφυσικές εμπειρίες της εμφάνισης όχι μόνο με αποκαλυπτικά ενύπνια αλλά και

²⁴⁵ Μητρ. Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμόθεος, *Ο Όσιος Χαράλαμπος της Καλυβιανής*, 19

²⁴⁶ Αρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη, *Προσευχητάριο Ιεράς Μονής Παναγίας Καλυβιανής*» 34-35.

²⁴⁷ Μητρ. Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμόθεος, *Ο Όσιος Χαράλαμπος της Καλυβιανής*, 21

²⁴⁸ Μητρ. Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμόθεος, *Ο Όσιος Χαράλαμπος της Καλυβιανής*, 20, Αρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη «Προσευχητάριο Ιεράς Μονής Παναγίας Καλυβιανής», 34-35.

²⁴⁹ Μητρ. Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμόθεος, *Ο Όσιος Χαράλαμπος της Καλυβιανής*, 20, Αρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδάκη «Προσευχητάριο Ιεράς Μονής Παναγίας Καλυβιανής», 34-35.

αισθητά, έβλεπαν δηλαδή συχνά μπροστά τους ολοζώντανους τους Αγίους . Όμως με σύνεση περίμεναν «φυλάσσουν εν ταις καρδίαις αυτών» πολλά κατά το πρότυπο της Θεοτόκου, περιμένοντας τις εξελίξεις, τις οποίες άρχισε ο όσιος Χαράλαμπος. Το 1993, ξαφνικά ξεράθηκε παραδόξως ένα κυπαρίσσι δίπλα στο ναό του οσίου²⁵⁰. Έπρεπε να κοπεί και να ξεπατωθεί για λόγους κυρίως ασφάλειας και όχι μόνο αισθητικής. Τότε εμφανίσθηκαν οι τάφοι, και μέσα Λείψανα των αγίων τα οποία απέπνεαν άρρητη ευωδία. Περισυνελέγησαν με ευλάβεια από τις αδελφές και από τότε πλήθυναν τα ιερά σημεία της εμφανείας σε κληρικούς, σε μοναχές, σε ευσεβείς χριστιανούς του τόπου, σε εργάτες και τεχνίτες, σε προσκυνητές από την Κρήτη και εκτός αυτής²⁵¹.

Αυτοβιογραφούμενοι οι Άγιοι, όπως έγινε και στις περιπτώσεις του οσίου Χαράλαμπος, των Αγίων της Λέσβου Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης, και άλλων Αγίων θαυμαστός φανερωθέντων, αποκάλυψαν και συνεχίζουν να αποκαλύπτουν για το πότε έζησαν, δηλαδή σε διάφορες εποχές είτε της Ενετοκρατίας είτε της Τουρκοκρατίας. Άλλοι τελειώθηκαν οσιακώς και άλλοι με ομολογία πίστεως και μαρτύρια, είτε από τους κακοδόξους Λατίνους είτε από τους αλλοθρήσκους Τούρκους κατακτητές. Όλοι οι Άγιοι ήταν ασκητές καλυβίτες και έμεναν στο χώρο της Ιεράς Μόνης, γύρω από το εκκλησάκι της θαυματουργού Παναγίας²⁵². Παράλληλα γίνονταν και γίνονται θαύματα και έτσι σιγά – σιγά και αθόρυβα οι Άγιοι πατέρες της Καλυβιανής, με τη χάρη του Θεού και μόνο, εδραιώθηκαν στην συνείδηση της Τοπικής Εκκλησίας.

Η μνήμη τους τιμάται στις 28 Σεπτεμβρίου²⁵³.

12. ΟΙ ΟΣΙΟΙ ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΚΑΙ ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΟΙ ΕΝ ΚΟΥΔΟΥΜΑ

Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος κατάγονταν από τα Πιτσιδία Πυργιωτίσσης και ήταν τέκνα της ευλογημένης συζυγίας του Χαρίτωνος και της Μαρίας Χαριτάκη.

²⁵⁰ Εγκόλπιον ημερολόγιον του έτους 2013 της Ιεράς Μητροπόλεως Γιορτινής και Αρκαδίας αφιερωμένο στους Αγίους Οσίους της Μητροπόλεως.

²⁵¹ Ο.π.

²⁵² Εγκόλπιον ημερολόγιον του έτους 2013 της Ιεράς Μητροπόλεως Γιορτινής και Αρκαδίας αφιερωμένο στους Αγίους Οσίους της Μητροπόλεως.

²⁵³ Ο.π.

Από τη μικρή τους ηλικία αποκαλύφθηκε η μοναχική τους κλίση με διάφορα θαυμαστά γεγονότα που βίωσαν²⁵⁴.

Ο Παρθένιος γεννήθηκε το 1829 και έλαβε το κοσμικό όνομα Νικόλαος, ενώ μερικά χρόνια αργότερα, το 1846 γεννήθηκε και ο Ευμένιος, κατά κόσμον Εμμανουήλ. Ο Νικόλαος αγαπούσε την ησυχία από μικρός και αποστρεφόταν τα παιχνίδια, ενώ τηρούσε όλες τις καθορισμένες από την Εκκλησία, ημέρες νηστείας. Ο Όσιος Παρθένιος δεν προχώρησε στα γράμματα σε αντίθεση με τον μικρό αδελφό του, ο οποίος διδάχθηκε από κάποιον δάσκαλο του χωριού του.

Το 1856 έφυγε από τη ζωή ο πατέρας τους και τότε άρχιζαν να ετοιμάζονται για να αναχωρήσουν και εκείνοι να ακολουθήσουν το μοναχικό βίο. Μέχρι την αναχώρησή τους μεσολάβησαν αρκετά θαύματα· άλλωστε από τη μικρή τους ηλικία ο μικρός Νικόλαος, είχε γευθεί την παρουσία και τη χάρη του Κυρίου πολύ έντονα στη ζωή του. Το πρώτο θαύμα συνέβη όταν μικρό παιδί, έπεσε σε ένα βαθύ πηγάδι. Έτρεξαν τότε οι κάτοικοι να τον βγάλουν από εκεί πιστεύοντας ότι θα βγάλουν το παιδί νεκρό. Ο Νικόλαος όμως δεν είχε πάθει απολύτως τίποτα και όλοι θαύμασαν το γεγονός. Το δεύτερο θαύμα ήταν η πληροφορία που έλαβε από το Θεό ότι το καράβι που επρόκειτο να ταξιδέψει θα βυθιζόταν. Ο ανάδοχος του ήθελε να πάρει μαζί τον Νικόλαο για να τον κάνει ναυτικό. Ο Νικόλαος όμως επιθυμούσε τον μονήρη βίο και γι' αυτό βρήκε μία δικαιολογία για να μην ταξιδέψει και εξαφανίστηκε. Το τρίτο και καθοριστικό θαύμα που ώθησε την μητέρα τους να δώσει την ευχή της για να ακολουθήσουν το μοναχικό βίο ήταν το εξής: Η μητέρα έδωσε εντολή να ανάψουν το φούρνο για να ψήσει τα ψωμιά. Ο Νικόλαος δεν τον άναψε και στο παράπονο της μητέρας του απάντησε: « Για να δεις μάνα πως εμάς τα δύο παιδιά σου ο Θεός θέλει να γίνουμε μοναχοί, να βάλεις τα ψωμιά στο φούρνο χωρίς να τον ανάψουμε, χωρίς φωτιά». Πραγματικά έτσι έγινε. Τα ψωμιά ψήθηκαν, η μητέρα θαύμασε και Δόξασε το Θεό που κατέστησε τα δύο τέκνα της σκεύος εκλογής της χάριτος του Αγίου Πνεύματος²⁵⁵.

Ξεκινούν λοιπόν το 1858 για την Οδηγήτρια, όπου μετά από τέσσερα χρόνια δοκιμασίας ο Νικόλαος κείρεται μοναχός και λαμβάνει το όνομα Νέστωρ, στις 27 Αυγούστου 1862. Έπειτα από 7 χρόνια δοκιμασίας, το 1865 γίνεται μοναχός και ο Εμμανουήλ, λαμβάνοντας το όνομα Μεθόδιος²⁵⁶.

Ο Νέστωρ ασκούσε τελεία υπακοή μέσα στο μοναστήρι, λειτουργώντας ως παράδειγμα για τον μικρό αδελφό του Μεθόδιο. Εστάλη αργότερα από τον

²⁵⁴ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, «Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά», 73, Μητρ. Γορτύνης και Αρκαδίας Τιμόθεος, Η Ιερά Μονή Κουδουμά και Παρθένιος ο Σύγχρονος Άγιος, 18-19.

²⁵⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, «Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά», 78-79.

²⁵⁶ Ο.π., 88-89.

ηγούμενο της μονής, στον σπηλαιώδη Ναό του Μαρτσάλου. Εκεί ασχολήθηκε με τον Ναό και έχτισε κελιά αλλά και μία δεξαμενή για τη συλλογή νερού. Ο Νέστωρ χρειαζόταν βοήθεια, γι' αυτό ζήτησε από τον ηγούμενο να δώσει ευλογία να μεταβεί και ο αδελφός του κοντά του²⁵⁷.

Τα δύο αδέρφια στο Μάρτσαλο εφάρμοζαν αυστηρό πρόγραμμα ασκήσεως αλλά για λίγο καιρό έζησαν μέσα στην ησυχία, διότι σύντομα μαθεύτηκε η αρετή τους και τα πλήθη συνέρρεαν για να πάρουν την ευχή τους. Λίγο αργότερα κηρύχθηκε η επανάσταση του 1866 και οι Τούρκοι προέβησαν σε λεηλασίες, φτάνοντας μέχρι και το Μάρτσαλο, όπου κατέστρεψαν ακόμη και τις εικόνες της εκκλησίας. Μετά την καταστροφή, τα δύο αδέρφια αποκατέστησαν τις ζημίες και ζήτησαν από τον ηγούμενο Γεράσιμο να τους κείρει Μεγαλόσχημους μοναχούς. Ο ηγούμενος πήγε στο Μάρτσαλο και τους έκειρε Μεγαλόσχημους.

Τότε ο Νέστωρ ονομάστηκε Παρθένιος και ο Μεθόδιος Ευμένιος. Οι δύο αδελφοί αύξησαν τους ασκητικούς αγώνες τους, ευαρεστώντας τον Κύριο. Ο Όσιος Παρθένιος φορούσε αλυσίδες κατάσαρκα και τρίχινο ράσο ακόμη και τους θερινούς μήνες. Το 1868 ο Επίσκοπος Πέτρας Μελέτιος χειροτόνει σε Διάκονο τον Ευμένιο στην Ιερά Μονή Οδηγήτριας και το 1870 ο Επίσκοπος Αρκαδίας τον χειροτονεί Πρεσβύτερο. Δίπλα του πάντα ο μοναχός Παρθένιος, ο Αββάς του, το στήριγμα της ζωής του²⁵⁸.

Ύστερα από λίγο διάστημα, ανέλαβε ηγούμενος της μονής ο ιερομόναχος Αγαθάγγελος, ο οποίος όμως δεν έβλεπε θετικά την προσέλευση του κόσμου στο Μάρτσαλο και άρχισε να δημιουργεί προβλήματα στα δύο αδέρφια τα οποία έπειτα από πλείστους ονειδισμούς αποχώρησαν από το μοναστήρι το 1874 και βρέθηκαν έπειτα από τετραετή περιπλάνηση στα σπήλαια των Αστερουσίων στον Κουδουμά.

Στις σπηλιές των Αστερουσίων ορέων στις οποίες περιπλανήθηκαν, δέχονταν ελεημοσύνη από βοσκούς της περιοχής αλλά και από τους ψαράδες. Στην περιοχή μάλιστα του αγίου Ιωάννου βρήκαν τον γέροντα Γεράσιμο, ο οποίος ασκήτευε εκεί.

Επειδή όμως από την προσέλευση των μαθητών του Γερασίμου, δεν υπήρχε ησυχία, γι' αυτό το λόγο αποχώρησαν και από εκεί. Βρέθηκαν στο μεγάλο σπήλαιο του Αγίου Αντωνίου, όπου υπήρχε πόσιμο νερό σε στέρνες φτιαγμένες από παλαιότερους αναχωρητές. Η παραμονή τους ήταν μικρή εκεί λόγω της μεγάλης υγρασίας του σπηλαίου. Κατόπιν προχώρησαν ανατολικά στην περιοχή του Κουδουμά. Εκεί σε απόκρημνο σπήλαιο μακριά από τα βλέμματα των ανθρώπων με

²⁵⁷ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, «Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά», 98-99.

²⁵⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, «Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά», 102-103.

μεγαλύτερο ζήλο ζητούσαν το έλεος του Θεού. Σε μικρή απόσταση από εκεί η Παναγία μας τους επιφύλασσε μία μεγάλη ευλογία²⁵⁹.

Στον τόπο του Κουδουμά υπήρχε από αιώνες ένα εγκαταλειμμένο μοναστήρι. Ασκητές και ερημίτες των πρώτων χριστιανικών χρόνων όπως ο Άγιος Κοσμάς ο Ερημίτης είχαν εκεί προσφέρει τη ζωή τους ως θυμίαμα ευπρόσδεκτων στην αγάπη του Θεού. Η επιθυμία των δύο αδελφών ήταν μεγάλη, να γίνει το παλιό ερημικό μοναστήρι, μία νέα παλαιόστρα πνευματικών αγώνων.

Ο τόπος ήταν άγριος, ακατοίκητος και το κτίσιμο ενός μοναστηριού φάνταζε αδύνατο, μέσα όμως στα χαλάσματα του ερημωμένου Ναού ο Όσιος Παρθένιος ως άλλος Μωυσής είδε και συνομίλησε με την Υπεραγία Θεοτόκο η οποία τον πρόσταξε λέγοντας: «.. μείνε εδώ να ιδρύσεις Μονύδριον να εκτελείτε τα της μοναχικής πολιτείας καθήκοντα και την τάξιν της ακολουθίας σών και μη φοβού διότι Εγώ θα είμαι οικονόμος». Έτσι με την προτροπή της Παναγίας εισέρχονται εις ένα μεγάλο αγώνα για την ίδρυση της Μονής Κουδουμά²⁶⁰.

Άρχισαν να κτίζουν το Μοναστήρι στο οποίο δεν υπήρχε παρά λίγο παλαιό τείχος στην Εκκλησία όπως ο Όσιος Ευμένιος αναφέρει στον Επίσκοπο Αρκαδίας Βασίλειο στις 08/10/1915 λέγοντας «...ιδρύσαμε εκ βάθρων την Μονή, μη έχων τότε ειμή ολίγον τείχος παλαιόν εν τη εκκλησία...». Έτσι έφτιαξαν ένα μικρό τμήμα του σημερινού Ναού της Παναγίας εξυπηρετούμενοι σ' αυτόν στις Ακολουθίες και στις καθημερινές Θείες Λειτουργίες τους και διαμένοντες οι ίδιοι εις ένα σπήλαιο παραπλεύρως του Ναού. Τα δύο αδέρφια δεν είχαν καθόλου χρήματα, αλλά τελικά ο κόσμος στην περιοχή υποστήριξε με κάθε τρόπο τους μοναχούς, που είχαν γίνει γνωστοί για την αγιότητα τους και τα θαύματα που πραγματοποιούσαν. Κατά θαυμαστό τρόπο βρήκαν νερό και άνοιξαν πηγάδι για να εξυπηρετούνται οι Πατέρες και οι εργάτες της Μονής.

Αργότερα με την προσέλευση μοναχών μεγάλωσαν το Ναό της Παναγίας ο οποίος χτίστηκε με θαυμαστό τρόπο. Το κτίσιμο Ναού στον έρημο τόπο του Κουδουμά ήταν πολύ δύσκολο εγχείρημα, γιατί τα πετρώματα ήταν ακατάλληλα αλλά και η επεξεργασία τους, το πελέκημά τους από τους μάστορες, με τα εργαλεία της εποχής, καταστούσαν ακόμη πιο αδύνατη την υλοποίηση του ευλογημένου έργου τους. Για το λόγο αυτό οι κτίστες αποφάσισαν να αποχωρήσουν από τη μονή χωρίς να τελειώσουν το έργο. Οι Όσιοι Πατέρες όμως τους παρακάλεσαν να μείνουν για μία νύχτα ακόμη.

Εκείνη τη νύχτα οι Πατέρες αφιερώθηκαν με θερμή προσευχή στην Παναγία και Εκείνη με τις Πρεσβείες της στον Κύριο έκανε το θαύμα. Το πρωί είχαν βγει από

²⁵⁹Ο.π., 107-111.

²⁶⁰Ο.π., 131-134.

τη θάλασσα λαξευμένες πέτρες, έτοιμες για το κτίσιμο του ναού, ο οποίος ολοκληρώθηκε το 1895. Ο Ναός λέγεται και Θεόκτιστος εξ αιτίας αυτού του θαύματος. Οι Όσιοι Πατέρες επιδοθήκαν σε μεγάλα ασκητικά παλαίσματα· δύο μόνο ώρες κοιμόντουσαν και αυτές πάνω σε ένα χορταρένιο ψαθί και σε ένα πέτρινο προσκέφαλο, τα σώματά τους ήταν σκελετωμένα από την νηστεία, την αγρυπνία την άσκηση και την πολύμοχθη εργασία για την κατασκευή της Μονής. Δεν έτρωγαν ποτέ κρέας και είχαν μόνο ένα τρίχινο ράσο, το οποίο έπλεναν μια φορά το χρόνο στην θάλασσα και μόνο οι ίδιοι²⁶¹.

Ο Όσιος Παρθένιος ήταν πολύ αυστηρός με τον κανονισμό της μοναχικής ζωής και γι' αυτό έκανε άβατο το μοναστήρι του. Ακόμη και οι δόκιμοι έμεναν εκτός μονής και μάλιστα στα γύρω σπήλαια. Ο Όσιος παιδαγωγούσε πολύ αυστηρά αλλά πάντα με γνώμονα την αγάπη και την πνευματική τελείωση των ανθρώπων που του εμπιστευτήκε ο Θεός. Το χάρισμα και οι διδαχές του οσίου Παρθενίου ασκούσαν μεγάλη πνευματική επιρροή και σύντομα ο Κουδουμάς ανεδείχθη σε μεγάλο πνευματικό κέντρο.

Ο Πνευματικός της Μονής ήταν ο Ευμένιος που χειροθετήθηκε από τον Μητροπολίτη Κρήτης Μελέτιο. Ο Όσιος έχοντας πλήρη συναίσθηση της πνευματικής πατρότητας και τηρώντας τους ιερούς κανόνες ανέπαυε χιλιάδες ψυχές με τις σοφές και πλήρεις Αγίου Πνεύματος συμβουλές του. Ο Όσιος Ευμένιος, ως καλός παιδαγωγός των ψυχών, προετοιμάζε και πολλούς νέους που κατέφευγαν κάτω από τις πνευματικές του συμβουλές για το μέγα Λειτουργήμα της Ιεροσύνης γι' αυτό και απαιτούσε από τους κληρικούς του δύο προϋποθέσεις να έχουν φόβο Θεού και καθαρότητα. Όταν επρόκειτο μάλιστα να δώσει συμμαρτυρία για κάποιον, πρώτα νήστευε, αγρυπνούσε και προσευχόταν για τρία μερόνυχτα. Έπειτα έβαζε τον μέλλοντα κληρικό μπροστά από την εικόνα του Χριστού και τον καλούσε να εξομολογηθεί τα αμαρτήματα του για να εισέρθει καθαρός στην Ιερωσύνη.

Όταν μία ζωή είναι δοσμένη στο Θεό απόλυτα τότε και το τέλος της είναι θαυμαστό και οριακό όπως το τέλος του οσίου Παρθενίου. Το έτος 1905 ο μοναχός Παρθένιος ασθένησε βαριά· ο οργανισμός του ήταν ήδη βεβαρυμμένος από την αυστηρή άσκηση. Αρκετά χρόνια είχε ήδη ταλαιπωρηθεί από προβλήματα του στομάχου. Οι Πατέρες της Μονής ειδοποίησαν τον γιατρό ο οποίος του έδωσε φαρμακευτική αγωγή αλλά του συνέστησε να λάβει δυναμωτικές τροφές και κυρίως κρέας. Εκείνος αρνήθηκε και δεν δέχθηκε ούτε να μεταφερθεί σε κανονικό κρεβάτι αλλά προτίμησε να κοιμάται σε ψάθα, όπως όλα τα χρόνια²⁶².

²⁶¹ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, «Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά», 131-134.

²⁶² Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, «Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά», 253-256.

Κάλεσε τότε όλους τους μοναχούς και ασκητές καθώς και τους δόκιμους και τους νουθέτησε μετά δακρύων. Τους είπε να μείνουν πιστοί στην Παράδοση, στο παράδειγμα που τους έδωσε και όρισε ως διάδοχό του τον αδελφό του. Σε εκείνον έδωσε μάλιστα και το σακουλάκι με το φυλαχτό του. Έλαβε τη Θεία Κοινωνία, ως εφόδιο ζωής αιωνίου και τότε το πρόσωπό του έλαμψε, ακούστηκαν ουράνιες μελωδίες και μία ευωδία απλώθηκε σε όλη την πλαγιά και του ενεμφανίσθη η Θεοτόκος η οποία ήρθε να παραλάβει την αγιασμένη ψυχή του πιστού και αφοσιωμένου τέκνου της. Ο Όσιος της παρέδωσε την μακαρία του ψυχή ψελλίζοντας τα χείλι του τα τελευταία λόγια: «Καλώς όρισες, Παναγία Μου». Ο Όσιος αναχώρησε για την αιώνιο ζωή, προς αιώνια συνάντηση του Κυρίου μας και της Υπεραγίας Θεοτόκου, τους οποίους υπηρέτησε πίστα σε όλη την πορεία της ζωής του. Μετά από δύο χρόνια η Εκκλησία έλαβε πληροφορία για την αγιότητα του και το έτος 1907, μετά από αγρυπνία και παρουσία του Επισκόπου Αρκαδίας Βασιλείου έγινε η ανακομιδή των λειψάνων του τα οποία τοποθετήθηκαν στον Ναό της Παναγίας.²⁶³

Ο Όσιος Ευμένιος όλα τα χρόνια της ζωής του ήταν ο απόλυτα υπάκουος, ο υποτακτικός εκείνος που παραμέρισε ακόμα και το γεγονός της συγγενείας με τον αδελφό του όσιο Παρθένιο, ήταν ο άνθρωπος της νοεράς προσευχής.

Πολεμήθηκε και ταλαιπωρήθηκε πολύ, μετά την οσιακή κοίμηση του γέροντας Παρθενίου, από αδελφούς της μονής και όχι μόνο. Είναι πολύ σπουδαία η προσφορά του, όχι μόνο με τη στάση του μέσα στο μοναστήρι αλλά και με τον κανονισμό που θέλησε να θεσπίσει. Μέχρι τότε η μονή δεν είχε κανονισμό, πορευόταν με όσα είχε θεσπίσει ο Όσιος Παρθένιος. Ο κανονισμός αφορούσε την διοίκηση της Μονής, τη σχέση των αδελφών μεταξύ τους αλλά και θέματα της καθημερινής διαβίωσης στη Μονή. Ο Όσιος Ευμένιος είναι εκείνος που με την συχνή επικοινωνία μέσω αλληλογραφίας με το πνευματικό τέκνο του Επίσκοπο Αρκαδίας Βασιλείο μας διασώζει όλη την πορεία της ιδρύσεως και λειτουργίας της Ιεράς Μονής Κουδουμά και την έντονη και θαυμαστή παρουσία του Θεού και της Παναγίας στην πορεία τους αυτή.

Κουρασμένος από την πολύ άσκηση, την εξομολόγηση και την διοίκηση της Μονής και μέσα στην αγαπημένη του υπακοή και ταπείνωση εκοιμήθη στις 12 Σεπτεμβρίου του 1920. Πήγε προς συνάντηση του αδελφού και γέροντά του, Όσιο Παρθένιο, στον ουρανό και εκεί «εύρε μισθό των καμάτων του» από το Χριστό αλλά και την Παναγία την οποία πιστά την υπηρέτησε και δόξασε²⁶⁴.

²⁶³ Ο.π.253-256

²⁶⁴ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, «Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά», 260-268.

Τα εγκαίνια του πρώτου Ναού προς τιμήν των Αγίων έγιναν στην Ιερά Μονή Κουδουμά από τον Μητροπολίτη Γορτύνης και Αρκαδίας κυρό Κύριλλο στις 10 Ιουλίου 1983, οπότε και καθιερώθηκε ως ημέρα της μνήμης τους.

Το έτος 2007 έγινε η επίσημη κατάταξη των Οσίων Πατέρων Παρθενίου και Ευμενίου υπό του Οικουμενικού Πατριαρχείου, στο Αγιολόγιο της Ορθοδόξου Εκκλησίας, κατόπιν εισηγήσεως, διά της Ιεράς Επαρχιακής Συνόδου της Εκκλησίας Κρήτης, του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Γορτύνης και Αρκαδίας κ.κ. Μακαρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΥΝΓΧΡΟΝΕΣ ΟΣΙΑΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Στο κεφάλαιο αυτό της εργασίας θα αναφερθούμε σε οσιακές μορφές που πέρασαν και άφησαν το στίγμα τους στον τόπο μας, με τη ζωή και το παράδειγμα τους. Παρότι η Εκκλησία δεν τις έχει κατατάξει στη χορεία των Αγίων, στη συνείδηση του λαού της Επαρχίας μας είναι Άγιοι και έτσι τους τιμά. Γι' αυτό τον λόγο αποφασίσαμε να αναφερθούμε σε αυτούς τους ανθρώπους που έζησαν μια οσιακή βιωτή .

1. ΜΑΡΘΑ ΜΟΝΑΧΗ Η ΑΣΚΗΤΡΙΑ ΤΩΝ ΚΑΠΕΤΑΝΙΑΝΩΝ

Το 1863 στα Καπετανιανά είχε πέσει λέπρα εξαιτίας κάποιου αφορισμού. Η μοναχή Μάρθα ήταν τότε ανύπανδρη και είχε άλλα δεκατρία αδέρφια και καταγόταν από την εύπορη οικογένεια των Μπελιδάκηδων. Από τα δώδεκα κορίτσια της οικογένειας μόνο η Μάρθα δεν προσβλήθηκε από την λέπρα όλες οι υπόλοιπες αδελφές της αρρώστησαν και μετά από λίγο καιρό πέθαναν. Η Μάρθα κληρονόμησε τα μερίδια των νεκρών αδελφών της. Στη συνέχεια παντρεύτηκε τον Νικόλαο Καρτσωνάκη ο οποίος ήταν από οικογένεια Σφακιανών εποίκων όμως δεν έκαναν παιδιά. Η Μάρθα με τον σύζυγο της ήταν πάρα πολύ ευσεβείς άνθρωποι²⁶⁵. Το 1878 οι Όσιοι πατέρες του Κουδουμά Παρθένιος και Ευμένιος είχαν αρχίσει να κτίζουν την μονή οι κάτοικοι τον Καπετανιανών τους βοήθησαν πάρα πολύ σε αυτή τους την προσπάθεια. Η Μαρία είχε αφοσιωθεί μαζί με άλλη μία γυναίκα που ονομαζόταν Ζωή με μεγάλο ζήλο στην άσκηση και την προσευχή και έγιναν ασκήτριες . Έφυγαν τότε από το χωριό για αρκετές μέρες περιπλανώμενες αγρυπνούσαν, νήστευαν και προσεύχονταν σε παλαιά ασκητήρια. Στα ασκητήρια αυτά τους αποκαλύφθηκαν αθέατοι Ασκητές. Η Μαρία αργότερα Μάρθα μοναχή όταν έμαθε για τους οσίους του Κουδουμά συνδέθηκε μαζί τους. Ο Όσιος Παρθένιος κατάλαβε αμέσως το μεγαλείο της ψυχής αυτής της γυναίκας. Από τότε και μετά αφοσιώθηκε στο μοναστήρι και βοηθούσε σε διάφορες δουλειές και για τον λόγο ότι ήταν καλή μοδίστρα οτιδήποτε πήγαινε στο μοναστήρι και είχε

²⁶⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 301.

μέσα κλωστή περνούσε από τα χέρια της. Η Μαρία δώρισε τις κασέλες που περιείχαν όλη την προίκα της στο μοναστήρι²⁶⁶.

Κατά την παλαιά παράδοση του τόπου μας ανδρόγυνα ηλικιωμένα που δεν είχαν παιδιά γινόταν μοναχοί και εξυπηρετούσαν τους Ναούς της ενορίας τους. Το ίδιο έπραξε και αυτό το ευλογημένο ανδρόγυνο της Μαρίας και του Νικολάου, έγιναν και οι δύο μοναχοί η γυναίκα πήρε το όνομα Μάρθα η οποία χειροθετήθηκε από τους οσίους πατέρες διότι ήταν ευλαβής και ελεήμων άνθρωπος και βοηθούσε πάρα πολύ το μοναστήρι όπως αναφέραμε. Τα σπίτια γύρω από το Ναό της Παναγίας Καπετανιανών περιήλθαν στην οικογένεια της Μάρθας εκεί έμειναν εκτός από τη Μάρθα και τον σύζυγο της και αρκετοί άλλοι μοναχοί. Ο Όσιος Παρθένιος όσο ζούσε πήγαινε ο ίδιος ως επιστάτης της Μονής²⁶⁷.

Η γερόντισσα Μάρθα ή «μητέρα» της Μονής Κουδουμά όπως την αποκαλούσαν έτσι ξαφνικά εκοιμήθη και δεν ειδοποιήθηκαν έγκαιρα οι πατέρες της Μονής. Όταν έφτασαν στο χωριό ο Όσιος Ευμένιος με τη συνοδεία του πρόλαβε την πομπή που πήγαινε την Μάρθα στο κοιμητήριο. Σταμάτησαν τότε την πομπή για να κάνουν ένα τρισάγιο. Την ώρα που ο Όσιος Ευμένιος ασπάζονταν το χέρι της εκείνη ανέζησε για μια στιγμή ανασηκώθηκε φίλησε και αυτή το χέρι του γέροντα και ξανακοιμήθηκε τον ύπνο του δικαίου. Το περιστατικό αυτό διατηρείται με ευλάβεια από τους κατοίκους της περιοχής μέχρι σήμερα και αυτό φανέρωσε την αγιότητα της γερόντισσας Μάρθας όσο και του Οσίου Ευμενίου²⁶⁸.

2.ΜΟΝΑΧΟΣ ΙΩΑΚΕΙΜ ΑΝΤΩΝΑΚΗΣ Ή ΙΩΑΚΕΙΜΑΚΙ ΤΟΥ ΚΟΥΔΟΥΜΑ

Ο Μοναχός Ιωακείμ κατά κόσμον Ιωάννης Αντωνάκης, του Νικολάου, γεννήθηκε στο χωριό Ρούπες η Ρούπαις Ρεθύμνης που βρίσκεται κοντά στην ιστορική Μονή Αρκαδίου. Γεννήθηκε το 1873 και ήταν βραχύσωμος και αγένειος ως το τέλος της ζωής του. Λόγο του μικρού του αναστήματος όταν ήταν λαϊκός τον

²⁶⁶Ο.π., σ. 302.

²⁶⁷Ο.π., σ. 303.

²⁶⁸Ο.π., σ. 304.

αποκαλούσαν Γιαννιό, όταν έγινε Μοναχός και έλαβε το όνομα Ιωακείμ τον αποκαλούσαν Ιωακειμάκι καλογεράκι.²⁶⁹

Ο νάνος, «το Γιαννιό», φοίτησε μέχρι την τρίτη τάξη του δημοτικού σχολείου και θα πρέπει να ήταν από φτωχή οικογένεια.

Στη Ιερά Μονή του Κουδουμά ήρθε το 1900 σε ηλικία 27 ετών επί ηγουμενίας του Οσίου Παρθένιου. Ο Όσιος Παρθένιος δεν έδωσε σημασία στη σωματική του αναπηρία η οποία πιθανώς για τους πολλούς να ήταν αστείο θέαμα. Γι' αυτόν ήταν ψυχή ανθρώπου η οποία αξίζει, όπως λέει ο Χριστός, όσο δεν αξίζει όλος ο κόσμος. Τον δέχθηκε και τον αγκάλιασε στοργικά, τον συμπεριέλαβε στους δόκιμους Μοναχούς, του έδωσε από το δικό του κύρος και τον επέβαλε στις συνειδήσεις Μοναχών και λαϊκών ως άνθρωπο του Θεού που όχι μόνο δεν είχε καμιά διαφορά από τους άλλους, αλλά επιπλέον διέθετε καθαρότητα ψυχής, και είχε και τον απαιτούμενο θείο ζήλο για την αφιέρωση με σκοπό τη σωτηρία της ψυχής του²⁷⁰.

Είχε το χάρισμα της πρακτικής διδασκαλίας. Γι' αυτό και πολλοί ήταν αυτοί που ζητούσαν τις συμβουλές του αλλά και τις προσευχές του. Μετά την κοίμηση του Αγίου Ευμενίου το 1920, το Ιωακειμάκι ήταν αυτός που παρέλαβε τη σκυτάλη της αγιότητας²⁷¹.

Αυτός ο νάνος, συνεχιστής της αγίας παραδόσεως που είχαν δημιουργήσει οι δύο αυτάδελφοι και κτήτορες της Μονής Άγιοι Πατέρες Παρθένιος και Ευμένιος. Δεν ήταν ιερέας βέβαια για να εξομολογεί. Μα ούτε ο Όσιος Παρθένιος ήταν ιερέας. Όμως άκουε τα βάσανα, τα προβλήματα και τους λογισμούς των ανθρώπων. Παντού διαδόθηκε η φήμη των ψυχωφελών διδαχών του Ιωακείμ που ήταν οι υποθήκες των δύο Πατέρων αλλά και το απόσταγμα της δικής του προσωπικής Μοναχικής εμπειρίας. Οι προσκυνητές δεν άργησαν να καταλάβουν ότι το Ιωακειμάκι είχε προικισθεί από το Θεό με το διορατικό χάρισμα.

Ερχόταν άνθρωποι και πριν του πούνε το πρόβλημά τους, τους το λέγε και τους έδινε τη λύση. Αυτό έγινε ευρύτατα γνωστό και τον ενοχλούσε πολύς κόσμος κάτι που του προξενούσε μεγάλη κόπωση αλλά προπάντων δαπάνη χρόνου που ο ίδιος ήθελε να αφιερώνει στην αγαπημένη του ησυχία και τη νοερά προσευχή.

Επειδή ήταν ο διακονητής Βηματάρης το κελάκι του το είχε φτιάξει δίπλα στο ιερό Βήμα του καθολικού δεξιά. Ένα μικρό, ταπεινό, χαμηλό κελάκι ήταν όμως πολύ προσιτό στους προσκυνητές διότι ήταν στην άκρη της μεγάλης αυλής του ναού.

²⁶⁹ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 521.

²⁷⁰ Ο.π., σ. 523.

²⁷¹ Ο.π., σ. 525.

Ο κόσμος και ο θόρυβος τον ενοχλούσαν. Είχε όμως την κρύπτη του για να αποφεύγει τις πολλές ενοχλήσεις και να απομονώνεται για προσευχή. Πίσω από την αγία τράπεζα υπάρχει ένα μικρό σπηλιαράκι στο οποίο έμπαινε από άνοιγμα που μόνο αυτός χωρούσε να περάσει. Μέσα σ' αυτό το ησυχαστικό του καταφύγιο μόνο ο Θεός γνώριζε τα πλήθη των προσευχών του και τα δάκρυά του²⁷².

Στα χρόνια της γερμανικής κατοχής το Μοναστήρι υπέστη πολλές ζημιές από τους Γερμανούς οι οποίοι περιπολούσαν στα νότια παράλια όπου ερχόταν τα υποβρύχια από τη Μέση Ανατολή και παραλάμβαναν Άγγλους και αντιστασιακούς και εφοδίαζαν την αντίσταση με όπλα. Επειδή οι Γερμανοί υποψιάζονταν τους Μοναχούς ότι συνεργάζονταν με την αντίσταση και βοηθούσαν στις διαφυγές, δεν άργησαν να βεβηλώσουν την Εκκλησία. Το Ιωακειμάκι υπέστη καρτερικά τη μανία τους. Αλλά τόσο πολύ τον κακοποίησαν με ξύλο που αρρώστησε και λόγω της ηλικίας και της πολυχρονίου ασκήσεως κόντεψε να πεθάνει.

Γί' αυτό και ήρθαν οι συγγενείς του από το χωρίο του τις Ρούπες και τον πήραν για να τον περιποιηθούν. Εκεί ανάρρωσε και συνέχισε το μοναχικό του κανόνα αλλά στο Μοναστήρι του Κουδουμά δεν ξαναγύρισε. Εκοιμήθη στις 10 Οκτωβρίου του 1946. Ετάφη στο κοιμητήριο της ενορίας και αργότερα έκαναν την ανακομιδή και φύλαξαν τα λείψανά του σε κασελάκι εκεί στο κοιμητήριο, τα δε προσωπικά του είδη, τα ενδύματα, το καρεκλάκι του, το κομβοσχοίνι και τη ζώνη του τα κράτησαν οι συγγενείς για ευλογία. Το 1983 στις 2 Αυγούστου επίεφημερίας του Αρχιμανδρίτου Ανθίμου Καλπάκη τότε εφημερίου των Ρουπών καιηγουμένου της Μονής Αρκαδίου, έγινε η μετακομιδή των λειψάνων τα οποία τοποθετήθηκαν σε προσκυνητάρι που έγινε προς τιμήν του στην πλατεία του χωριού. Τελευταία έγιναν προσπάθειες από τους αδελφούς της Μονής για την παραλαβή και μεταφορά των λειψάνων στη Μονή Κουδουμά, αλλά δεν καρποφόρησαν²⁷³.

Ο γέροντας Ιωακείμ του Κουδουμά, ο Βραχύσωμος και Αγένειος, όπως χαρακτηρίζεται, δεν είναι ακόμη αναγνωρισμένος επίσημα ως άγιος, αλλά είναι αναγνωρισμένος στη συνείδηση του λαού. Η ζωή του φανερώνει πως σε όποια θέση κι αν είμαστε ανοίγεται μπροστά μας ο δρόμος της επιτυχίας – της αληθινής επιτυχίας, που απαιτεί μεν θυσίες, όπως κάθε στόχος, αλλά φέρνει ευτυχία που συνεχίζεται στην αιωνιότητα²⁷⁴.

²⁷² Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 526.

²⁷³ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 540.

²⁷⁴ Στ. Μ. Παπαδογιαννάκης, *Γεννάδιος και Ιωακείμ. Δύο Ρεθύμνιοι Άγιοι Μοναχοί*, 143.

3. ΜΟΝΑΧΟΣ ΕΥΑΡΕΣΤΟΣ ΓΑΒΑΛΑΣ

Ο Γέροντας Ευάρεστος Γαβαλάς γεννήθηκε στο Αρολίθι Ρεθύμνου²⁷⁵. Το πότε προσήλθε στην Ιερά Μονή Κουδουμά δεν το γνωρίζουμε ακριβώς, αλλά σε ένα έγγραφο που στέλνει ο όσιος Ευμένιος στον Επίσκοπο Αρκαδίας Βασίλειο στις 10 Απριλίου του 1908 συνοπογράφει και ο μοναχός Ευάρεστος τελευταίος που σημαίνει ότι ήταν ο νεότερος μοναχός. Πιθανών λοιπόν να προσήλθε στην μονή το 1908. Εκάρη μοναχός από τα χέρια των οσίων Πατέρων του Κουδουμά όπως ο ίδιος αναφέρει σε συζητήσεις του²⁷⁶. Έφυγε από τον Κουδουμά μετά και την κοίμηση του Οσίου Ευμένιου δεν ξέρουμε ακριβώς πότε. Το μόνο σίγουρο είναι πάντως ότι το 1934 έτος κατά το οποίο πηγαίνει στην Ιερά Μονή Προφήτη Ηλία Ρουστίκων Ρεθύμνης ο μακαριστός γέροντας Αρχιμανδρίτης Ευμένιος Λαμπάκης²⁷⁷ βρίσκει τον μοναχό Ευάρεστο εκεί. Ο πατήρ Ευμένιος ήταν δόκιμος μοναχός με το όνομα Παντελεήμων. Όταν κάποτε αρρώστησε βαριά ο Παντελεήμων μετέπειτα Ευμένιος είχε πέσει στο κρεβάτι και ένας από αυτούς που έφτασαν πρώτοι για να δουν την κατάσταση της υγείας του ήταν ο μοναχός Ευάρεστος. Ο πατήρ Παντελεήμων βλέποντας τον πατέρα Ευάρεστο του ζήτησε να προσευχηθεί για να αναρρώσει από την ασθένεια του. Ο πατήρ Ευάρεστος του απάντησε με τη μοναχική φράση «να ναι ευλογημένο, δόκιμε». Το ίδιο βράδυ η θερμή προσευχή του πατέρα Ευάρεστου βοήθησε τον δόκιμο μοναχό να ξεπεράσει το πρόβλημα υγείας που είχε και το επόμενο πρωί αισθανόμενος πολύ καλύτερα έτρεξε να συναντήσει τον πατήρ Ευάρεστο και πέφτοντας στα πόδια του τον ευχαρίστησε και του ζήτησε την ευχή του²⁷⁸. Ο πατήρ Ευμένιος αναπολούσε τις ημέρες που έζησε με τον πατέρα Ευάρεστο γιατί ήταν ένας άνθρωπος μεγάλης αρετής και ασκήσεως. Ακόμα και τα τελευταία χρόνια της ζωής του δεν σταμάτησε ποτέ να εργάζεται στις χειρωνακτικές εργασίες και ιδιαίτερα στα αμπέλια και παράλληλα να κάνει και τον πνευματικό αγώνα ιδιαίτερα την περίοδο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής η νηστεία του ήταν πάρα πολύ αυστηρή δεν έτρωγε τίποτα αλλά έκανε και εγκράτεια ακόμα και στο νερό. Ο γέροντας Ευάρεστος κοιμήθη οσιακά κατά το έτος 1958 στην Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Ρουστίκων²⁷⁹.

²⁷⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθέσιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 504.

²⁷⁶ Ο.π., 546.

²⁷⁷ Ο μακαριστός γέροντας Αρχιμανδρίτης Ευμένιος Λαμπάκης ηγούμενος στην Ιερά Μονή Προφήτη Ηλία Ρουστίκων Ρεθύμνης γεννήθηκε το 1912 και εισήρθε στην μονή σε ηλικία 22 ετών το 1934 το 1963 έγινε ηγούμενος της μονής έως της οσιακής κοιμήσεως του ανήμερα των Χριστουγέννων του 2005 ημέρα Κυριακή σε ηλικία 93 ετών.

²⁷⁸ Α. Μπουρνέλης, *Η Ορθόδοξη μαρτυρία της Ιεράς Μονής Προφήτου Ηλία Ρουστίκων Ρεθύμνης*, 34-35.

²⁷⁹ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθέσιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 549.

4. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ

Ο ιερομόναχος Ευθύμιος Μπουνδαλάκης γεννήθηκε το 1880 στο συνοικισμό Πηρουιανά της Αγίας Βαρβάρας Μονοφατίου ήταν γιός του Κωνσταντίνου Μπουνδαλάκη και της Κυριακής Ψαράκη. Το κοσμικό του όνομα ήταν Στέφανος. Από βρεφική ηλικία έμεινε ορφανός από πατέρα. Επειδή η μητέρα του είχε άλλο ένα παιδί, και δεν μπορούσε να τα βγάλει πέρα, αποφάσισε να δώσει τον Στέφανο στους γονείς της στο χωριό Άγιος Θωμάς για να το αναθρέψουν. Ο παππούς με την γιαγιά ήταν πολύ ευσεβείς άνθρωποι και αγαπούσαν πολύ την Εκκλησία ανατρέφοντας τον μικρό Στέφανο με εκκλησιαστικό φρόνημα²⁸⁰.

Εκείνα τα χρόνια στον Κουδουμά ζούσαν οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η φήμη τους είχε αρχίσει να εξαπλώνεται σε όλη την περιοχή. Ακούγοντας ο μικρός Στέφανος για τους οσίους αποφάσισε να πάει στον Κουδουμά. Ήταν όμως μόλις δεκαπέντε ετών και φοβούμενος τις αντιδράσεις του παππού και της γιαγιάς αποφάσισε να φύγει χωρίς να τους πει τίποτα. Έτσι το έτος 1895 πηγαίνει στην Ιερά Μονή Κουδουμά όπου έμεινε για έξι ολόκληρα χρόνια δίπλα στους Πατέρες. Ο Όσιος Παρθένιος του δίνει το όνομα Σάββας και ο Όσιος Ευμένιος του διαβάζει την ευχή και τον κάνει δόκιμο μοναχό. Μετά από έξι χρόνια όπως είπαμε ο Σάββας αποφασίζει να μεταβεί στο Άγιο Όρος χωρίς την ευλογία του ηγουμένου της Μονής Οσίου Παρθενίου ο οποίος πιθανόν δεν ήθελε να αφήσει τον Σάββα να αποχωρήσει από την Μονή λόγω του νεαρού της ηλικίας του αλλά και προγνωρίζοντας την πραγματική προκοπή και πρόοδο του και σίγουρα ήθελε έναν τέτοιο μοναχό στο μοναστήρι του²⁸¹. Ο πατήρ Σάββας όμως όπως έφυγε από το χωριό του έτσι έφυγε και από τον Κουδουμά χωρίς ευλογία, πήγε στο Άγιο Όρος και έμεινε εκεί όλη του τη ζωή. Ο πατήρ Σάββας μετέπειτα Ευθύμιος ιερομόναχος επέλεξε να μείνει σε καλύβα και όχι σε μοναστήρι. Για είκοσι χρόνια έμεινε στην Ιβηριτική Σκήτη και το υπόλοιπο μέχρι της κοιμήσεώς του στην Κουτλουμουσιανή Σκήτη. Πέθανε το 1965 σε ηλικία 85 ετών²⁸².

Στην Ιβηριτική Σκήτη του Τιμίου Προδρόμου σε ηλικία είκοσιενός ετών εκάρη μεγαλόσχημος μοναχός από τον γέροντα Σεραφείμ που είχε γίνει υποτακτικός του το 1904 και έλαβε το όνομα Ευθύμιος. Το 1906 χειροτονείται διάκονος και το 1910 πρεσβύτερος.²⁸³

²⁸⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδάκης, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 337.

²⁸¹ Ο.π., 337-338.

²⁸² Ο.π., 339.

²⁸³ Ο.π., 339.

Μία πολύ σημαντική μαρτυρία για τον γέροντα Ευθύμιο αναφέρει στο βιβλίο του ο Θεοφιλέστατος επίσκοπος Ροδοστόλου Χρυσόστομος στον πρώτο τόμο του τρίτομου έργου του που έχει τίτλο « Πόθος και Χάρης στον Άθωνα». Ο πατήρ Ευθύμιος υπήρξε ο πνευματικός του Θεοφιλεστάτου Επισκόπου από τα μαθητικά του χρόνια και από τότε που σκεφτόταν να ενδυθεί το μοναχικό σχήμα. Σε αυτό το βιβλίο του αφιερώνει για το χαρισματικό γέροντα του, σαράντα ολόκληρες σελίδες και φανερώνει το μεγαλείο του πνευματικού του πατρός Ευθυμίου. Ο Θεοφιλέστατος επίσκοπος κύριος Χρυσόστομος αναφέρει χαρακτηριστικά για τον γέροντα Ευθύμιο τον πνευματικό του: «Θεέ μου και σωτήρα μου, σ' ευχαριστώ που κατεύθυνες τα βήματα μου στο να γνωρίσω αυτόν τον σοφό και Άγιο λειτουργώ σου, να τεθώ κάτω από τη σωστική κάλυψη του πετραχηλιού του και να διατελώ μέχρι της τελευταίας του υπό την καθοδήγηση της πατρότητος του αιωνία και μακαρία η μνήμη του.»²⁸⁴.

5. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΓΙΑΝΑΚΗΣ

Ο ιερομόναχος Νικόδημος Καλλιγιαννάκης γεννήθηκε στο χωριό Κρουσώνα Ηρακλείου Κρήτης το έτος 1926. Οι γονείς του Γεωργίου και Αικατερίνη απέκτησαν πέντε παιδιά και το τέταρτο κατά σειρά ήταν ο γέροντας Νικόδημος. Το κοσμικό του όνομα ήταν Εμμανουήλ. Από την παιδική του ηλικία διακρίνονταν για την αγάπη του προς την Εκκλησία του χωριού του, βοηθούσε τον εφημέριο ως νεωκόρος αλλά και ως ψάλτης. Όταν τελείωσε το δημοτικό σχολείο ασχολήθηκε με γεωργικές εργασίες και με την κτηνοτροφία, ο πόθος του όμως ήταν να αφιερωθεί στο Θεό. Αυτό τον πόθο τον είχε εκμυστηρευθεί στον Παπά Δημήτρη εφημέριο του χωριού και πνευματικό του πατέρα. Ο πατήρ Δημήτριος τον συμβούλευσε να πάει πρώτα φαντάρος και να τακτοποιήσει τις οικογενειακές του υποχρεώσεις. Ο πατήρ Νικόδημος έκανε αυτό που του είπε ο γέροντας του²⁸⁵.

Το 1948 σε ηλικία 22 ετών αναχωρεί για την Ιερά Μονή Αγίου Αντωνίου Βροντησιού Κρήτης. Έμεινε εκεί ως δόκιμος για τρία χρόνια θέλοντας όμως να ζήσει πιο ασκητικά, παίρνει την ευλογία του ηγουμένου για να πάει στη Ιερά Μονή Οδηγήτριας.²⁸⁶ Εκεί μετά από λίγο διάστημα εκάρη μοναχός με το όνομα Νικόδημος. Κατόπιν ο τότε Επίσκοπος Αρκαδίας Τιμόθεος τον χειροτονεί διάκονο

²⁸⁴ Χρυσόστομος, Επίσκοπος Ροδοστόλου, *Πόθος και Χάρης στον Άθωνα*, 9-49.

²⁸⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 551.

²⁸⁶ Ο.π., 551.

και έπειτα σε πρεσβύτερο δίνοντας του και το αξίωμα του πνευματικού πατέρα. Ο επίσκοπος βλέποντας την άψογη διαγωγή του τον εγκατέστησε ηγούμενου στην Ιερά Μονή Κουδουμά. Στον Κουδουμά έγινε γρήγορα γνωστός στον κόσμο γιατί με τη δύναμη της προσευχής θεράπευε δαιμονισμένους και αρρώστους. Όμως ο πολύς κόσμος κούραζε τον γέροντα Νικόδημο με αποτέλεσμα να ζητήσει άδεια από τον επίσκοπο για να μεταβεί στο χωριό του ώστε να απαλλαγεί από τον πολύ κόσμο. Εξυπηρετούσε ως εφημέριος της Ιεράς Μονής Αγίας Ειρήνης που είναι κοντά στο χωριό του. Εδώ συνέχισε τους ίδιους ασκητικούς αγώνες του. Με τον εαυτό του ήταν πάρα πολύ αυστηρός ενώ με τους ανθρώπους επιεικής και συγκαταβατικός. Τις νύχτες σχεδόν πάντοτε αγρυπνούσε προσευχόμενος και δεν ξάπλωνε στο κρεβάτι του.²⁸⁷

Το 1963 πήγε στο Άγιον Όρος και εγκαταστάθηκε στην Καλύβη των Αρχαγγέλων της Σκήτης Κουτλουμουσίου. Εκεί ήταν μόνος του χωρίς υποτακτικό καθορίζοντας ο ίδιος το ασκητικό του πρόγραμμα ενώ παράλληλα εξυπηρετούσε ως εφημέριος την Ιερά Μονή Σταυρονικήτα που εκείνη την περίοδο δεν είχε ιερέα. Μετά από λίγα χρόνια έφυγε από τη σκήτη του Κουτλουμουσίου και πήρε ένα κελί στο δρόμο Καρυών Ιβήρων. Στο Άγιον Όρος όπως και στην Κρήτη ο πατήρ Νικόδημος έγινε πολύ γρήγορα γνωστός για τα χαρίσματα του²⁸⁸.

Στο Άγιον Όρος έζησε επί 24 χρόνια και ένα χρόνο πριν αναχωρήσει από αυτή τη ζωή προσέλαβε ως δόκιμο ένα παιδικό του φίλο αλλά και συγχωριανό του τον Πατήρ Παύλο Επανωμεριτάκη. Ο πατήρ Παύλος ήταν δώδεκα χρόνια μεγαλύτερος από τον γέροντα Νικοδήμο, ήταν παντρεμένος και είχε δύο παιδιά και αφού τα αποκατέστησε, συνόδευσε τη σύζυγό του στην τελευταία της κατοικία. Το 1982 σε ηλικία 71 ετών αποφάσισε να γίνει μοναχός. Ο πατήρ Νικόδημος τον συνάντησε κάποια στιγμή σε μία έξοδο του στην Κρήτη και τον έκανε ρασοφόρο Μοναχό παίρνοντας τον μαζί του στο Άγιον Όρος. Αυτή ήταν και η μεγάλη επιθυμία του πατέρα Παύλου. Να πεθάνει στο Άγιον Όρος. Πριν μπει στο Άγιον Όρος είχε αρρωστήσει από κακοήθη όγκο και μεταφέρθηκε στην Γερμανία για εγχείρηση γιατί η κατάσταση που ήταν πάρα πολύ σοβαρή. Προσευχόμενος ο πατήρ Παύλος στην Παναγία την παρακάλεσε να μην πεθάνει στη Γερμανία αλλά στο Άγιον Όρος. Πράγματι την επόμενη μέρα έγιναν εξετάσεις οι οποίες έδειχναν ότι δεν είχε τίποτα. Ο πατήρ Παύλος έγινε υποτακτικός του γέροντα Νικοδήμου. Μετά το τέλος της Μεγάλης Τεσσαρακοστής του 1986 ο πατήρ Παύλος λέγει ότι ο γέροντας Νικόδημος του εκμυστηρεύτηκε ότι δεν θα ζήσει άλλο Πάσχα²⁸⁹.

Ο γέροντας Νικόδημος ετοιμάστηκε για να κατεβεί στην Κρήτη στο αγαπημένο του μοναστήρι της Αγίας Ειρήνης όπου ήθελε να ταφεί το σκήνωμα του.

²⁸⁷Ο.π., 553.

²⁸⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιοι και Ευμένιοι και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 554.

²⁸⁹Ο.π., σ. 558.

Ενώ ήταν μόνο εξήντα ετών φαινόταν πολύ μεγαλύτερος από τις ταλαιπωρίες που είχε περάσει όλα αυτά τα χρόνια. Η τελευταία ημέρα της επίγειας ζωής του ήταν η δεκάτη εβδόμη Ιουλίου του 1986 ημέρα μνήμης της Αγίας Παρθενομάργου Μαρίνης κοινώνησε για τελευταία φορά των Αχράντων Μυστηρίων. Έπειτα μεταφέρθηκε και πάλι στο νοσοκομείο γιατί η υγεία του είχε επιβαρυνθεί πάρα πολύ το πρόσωπο του όμως διατηρούσε μια θεία λαμπρότητα και έλεγε συνεχώς την ευχή. Έκανε το σημείο του Σταυρού και αμέσως η ψυχή του αναχώρησε για τα ουράνια σκηνώματα. Άνθρωποι από όλη την Κρήτη ήρθαν για να συνοδέψουν το γέροντα Νικοδήμο στην τελευταία του κατοικία στο κοιμητήριο της Μονής²⁹⁰.

Άλλη μία σημαντική μαρτυρία για την αγιότητα του πατέρα Νικόδημου είναι ότι ήταν πνευματικός του Αγίου Παΐσιου του Αγιορείτου. Αυτός ο Άγιος γέροντας επέλεξε τον πατέρα Νικόδημο για να τον έχει πνευματικό του, που δείχνει την καθαρότητα την ταπείνωση και την αγιότητα του πατέρα Νικοδήμου. Ο πατήρ Νικόδημος ποτέ δεν είχε αναφέρει ότι ήταν ο πνευματικός του γέροντος Παΐσιου. Αυτό μαθεύτηκε από μαρτυρίες Αγιορείτου Μοναχού που το γνώριζε²⁹¹.

6. ΠΑΤΗΡ ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΣΑΡΙΔΑΚΗΣ Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΛΟΙΜΩΔΩΝ

Ο πατήρ Ευμένιος κατά κόσμον Κωνσταντίνος Σαριδάκης, γεννήθηκε το έτος 1931 την 1η Ιανουαρίου. Οι γονείς του ονομαζόταν Γεώργιος και Σοφία, το γένος Ξηρουχάκη. Ο τόπος καταγωγής του ήταν το χωριό Εθιά Μονοφατσίου²⁹². Ο πατήρ Ευμένιος ήταν το όγδοο παιδί της πολύτεκνης και πάμφτωχης οικογένειάς του. Όταν πέθανε ο πατέρας του ο Κωνσταντίνος ήταν μόλις δύο ετών η μάνα και τα αδέρφια του δούλευαν σκληρά για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν ένα κομμάτι ψωμί. Την γερμανική κατοχή δυσκόλεψαν ακόμα περισσότερο τα πράγματα οι στερήσεις έγιναν ακόμα μεγαλύτερες και η κυρία Σοφία πολλές φορές έμενε νηστική για να φάνε τα παιδιά της²⁹³.

²⁹⁰ Ο.π., σ. 559.

²⁹¹ Το γεγονός αυτό το ανέφερε ο Ιερομόναχος Αρτέμιος και το έχει συμπεριλάβει στο βιβλίο του ο θεολόγος και συγγραφέας Μ. Μελινός, *Άγιον Όρος. Παΐσιος, Πείρα Πατέρων*, τ. Α' σ. 225-226.

²⁹² Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθέσιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 564, Α. Χ. Σαριδάκης, *Ο Άγιος Γέροντας Ευμένιος ο πρῶτος και ταπεινός τη καρδιά*, 18.

²⁹³ Α. Χ. Σαριδάκης, ό.π., 19.

Ο γέροντας δεν είχε ιδιαίτερη μόρφωση ήταν ολιγογράμματος και με δυσκολία μπορούσε να διαβάσει με το που έγινε μοναχός εξοικειώθηκε με τα γράμματα της εκκλησίας και τις προσευχές του. Ο Κωνσταντίνος εξαιτίας της φτώχειας κατάφερε να φορέσει παπούτσια στην ηλικία των δώδεκα ετών. Από μικρός αγάπησε το Θεό και τις πιο πολλές ώρες τις περνούσε στο Ναό. Σε ηλικία δεκαεπτά ετών, το 1948, πήγε στην Ιερά Μονή του Αγίου Νικήτα όπου έμεινε εκεί για τέσσερα χρόνια εκάρη μοναχός στις 7-4-1951 και μετονομάστηκε Σωφρόνιος²⁹⁴.

Ο μοναχός Σωφρόνιος έκανε πάρα πολύ μεγάλους πνευματικούς αγώνες και η προσευχή του είχε παρρησία στο Θεό. Με τις προσευχές του μία δαιμονισμένη κατάφερε να απαλλαγεί από το δαιμόνιο. Από τότε ο διάβολος προσπαθούσε να του δημιουργήσει προβλήματα. Κάποια άλλη φορά εμφανίστηκε μπροστά του σαν άγγελος φωτός και του ζήτησε να τον προσκυνήσει. Ο γέροντας κατάλαβε ότι ήταν παγίδα του διαβόλου και αρνήθηκε. Τότε φεύγοντας, ο διάβολος τον χαστούκισε. Κάποια μέρα που είχε κατέβει προς τη θάλασσα άκουσε μία φωνή που ήταν η φωνή της Παναγίας να του λέει «Παιδί μου μη φοβάσαι, εγώ δε θα σε αφήσω να χαθείς». Ο Γέροντας πολλές φορές διηγείτο το περιστατικό αυτό και μάλιστα όταν τον ρωτούσαν πως αναγνώρισε ότι ήταν η Παναγία αυτή που του μίλησε ο γέροντας χαμογελώντας πάντα έλεγε «Η Παναγία ήταν, την Παναγία δε γνωρίζω;»²⁹⁵.

Τον Ιανουάριο του 1954 ο πατήρ Ευμένιος παρουσιάστηκε στο στρατό στον οποίο υπηρέτησε κανονικά. Παρότι ήταν φαντάρος κατάφερε να τηρεί όλες τις νηστείες του έτους χωρίς ποτέ να παραλείψει καμία. Οι δοκιμασίες για τον πατέρα Ευμένιου ξεκίνησαν στο τέλος του 1955 και στις αρχές του 1956 όταν του παρουσιάστηκε υψηλός πυρετός που δεν μπορούσε να υποχωρήσει έτσι αναγκαστικά εισήχθη στο στρατιωτικό νοσοκομείο Θεσσαλονίκης για περαιτέρω εξετάσεις για να βρουν από που προέρχεται. Μετά από αρκετές εξετάσεις οι γιατροί δεν μπορούσαν να βρουν τι ακριβώς είχε και αποφάσισαν να στείλουν στο εξωτερικό αδένες από το σώμα του για να γίνουν εξετάσεις αλλά και πάλι δεν κατάφεραν τίποτα. Ύστερα από αρκετό καιρό κατόρθωσαν να διαγνώσουν την ασθένεια την οποία είχε προσβάλει τον πατήρ Ευμένιο. Είχε χτυπηθεί από τη νόσο του Χάνσεν. Επειδή η ασθένεια ήταν σε πρώιμο στάδιο δεν άφησε σημάδια στο σώμα του. Τότε τον έβαλαν σε θάλαμο εντατικής θεραπείας και έτσι σταμάτησε η νόσος και δεν προχώρησε. Αυτή η αρρώστια ήταν η αφορμή που ο πατήρ Ευμένιος έμεινε μόνιμα πλέον στο νοσοκομείο λοιμωδών ακόμα και μετά την αποθεραπεία του. Στο νοσοκομείο λοιμωδών πήρε ένα γράμμα από τον Άγιο Άνθιμο της Χίου μέσα στο οποίο του έλεγε ο Άγιος «Πρόσεχε καλά τον θησαυρό που σου έστειλε η Παναγία διότι έχεις να ωφεληθείς πολύ στη ζωή σου από τη ζωή του, διότι είναι

²⁹⁴ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθέσιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 566.

²⁹⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθέσιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 567, Α. Χ. Σαριδάκης, *Ο Άγιος Γέροντας Ευμένιος ο πρῶτος και ταπεινός τη καρδιά*, 48.

μεν δόκιμος μοναχός αλλά είναι και τέλειος μοναχός και θα είσαι τέλειος αν τον υπεραγαπήσεις μέχρι το τέλος της ζωής σου». Ο μοναχός για τον οποίο έγραψε ο Άγιος Άνθιμος δεν ήταν άλλος από το Μοναχό Νικηφόρο Τζανακάκητον μετέπειτα Όσιο Νικηφόρο τον λεπρό ο οποίος ήταν τυφλός και σχεδόν παράλυτος. Ο πατήρ Ευμένιος τον υπηρέτησε πιστά μέχρι το τέλος της ζωής του στις 4 Ιανουαρίου του 1964²⁹⁶.

Στην αρχή του 1960 ο διάβολος πολεμούσε καθημερινά τον γέροντα Σωφρόνιο και αυτό κρατούσε πάρα πολύ καιρό. Κάποια μέρα ενώ κατέβαινε τα σκαλιά του νοσοκομείου ένωσε μέσα του μία ικανοποίηση επειδή κατάφερε να νικά τους δαίμονες, αυτή όμως η κενοδοξία του στάθηκε αρκετή για να εισέλθει μέσα του το δαιμόνιο. Έγινε δαιμονισμένος ο γέροντας και έτσι ο Σατανάς εκδικήθηκε τον Μοναχό Σωφρόνιο και τον ταλαιπώρησε πάρα πολύ καιρό. Στο τέλος αποφάσισαν να τον κατεβάσουν στην Κρήτη και τον είχαν μάλιστα δεμένο με σχοινιά διότι το δαιμόνιο προσπαθούσε να τον σκοτώσει. Έγιναν πολλές λειτουργίες, εξορκισμοί, προσευχές, αγρυπνίες και τελικά τον πήγαν στον Κουδουμά. Εκεί ήταν ο πατήρ Νικόδημος Καλιγιαννάκης που με την αγιότητα του βίου του και την προσευχή του ελευθέρωσε τον Μοναχό Σωφρόνιο από τα δαιμόνια. Από τότε ο Σωφρόνιος έστελνε ρούχα και παπούτσια στους πατέρες της Μονής και ενεγράφη ως αδελφός της Μονής Κουδουμά ως ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης προς την Παναγία και τον γέροντα Νικόδημο²⁹⁷. Στον Κουδουμά άφησε και όλα τα χρήματα που είχε πάρει μισθό ως ιερέας που έμπαιναν σ' ένα τραπεζικό λογαριασμό και μετά την κοίμηση του πέρασαν στην κατοχή της μονής. Με αυτά τα χρήματα ξεκίνησε η ανακαίνιση της μονής.

Επιστρέφοντας ο πατήρ Σωφρόνιος στο λοιμωδών υπηρέτησε στο Ναό των Αγίων Αναργύρων βοηθώντας και συμβουλεύοντά τους αρρώστους και τους οικείους τους. Το 1964 έγινε μεγαλόσχημος μοναχός στον Άγιο Νικήτα, και πήρε το όνομα Ευμένιος, από τον γέροντα του και στις 19 Απριλίου του 1975 χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος από τον τότε Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Γορτύνης και Αρκαδίας κύριο Τιμόθεο στην Ιερά Μονή Παναγίας Καλυβιανής. Ο πατήρ Ευμένιος ήταν πολύ ελεήμων και φιλόξενος και πάντα με το χαμόγελο²⁹⁸.

Για τον γέροντα Ευμένιο είχε πει ο όσιος Πορφύριος ο Καυσοκαλυβίτης ότι: «σαν τον γέροντα Ευμένιο βρίσκει κανείς κάθε διακόσια χρόνια ένα». Η παρουσία του στο νοσοκομείο λοιμωδών ήταν πάρα πολύ σημαντική και το πέρασμα του δεν πρόκειται να ξεχαστεί ποτέ²⁹⁹.

²⁹⁶ Ο.π., σ. 568, και σ. 52 αντίστοιχα.

²⁹⁷ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 568-569

²⁹⁸ Ο.π., σ. 569.

²⁹⁹ Α. Χ. Σαριδάκης, *Ο Άγιος Γέροντας Ευμένιος ο πρᾶος και ταπεινός τη καρδία*, 108.

Τα τελευταία πέντε χρόνια της ζωής του ο γέροντας Ευμένιος ταλαιπωρήθηκε πάρα πολύ από ζάχαρο, ειδικά τα δυο τελευταία, το οποίο στο τέλος τον έριξε μόνιμα στο κρεβάτι. Στο δωμάτιο του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός» άφησε την τελευταία του πνοή στις 23 Μαΐου του 1999. Το σκήνωμα του μεταφέρθηκε στο Ναό των Αγίων Αναργύρων από όπου τον αποχαιρέτησαν πλήθος κόσμου. Στην συνέχεια μεταφέρθηκε με αεροπλάνο στην Κρήτη και ετάφη στην αυλή της Παναγίας στην γενέτειρα του Εθιά πίσω από το ιερό του ναού. Ο τάφος του Αγίου γέροντα γίνεται καθημερινά προσκύνημα πολλών χριστιανών από όλη την Ελλάδα³⁰⁰.

7. ΜΟΝΑΧΟΣ ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΚΟΚΟΛΙΝΑΚΗΣ Ο ΑΝΥΠΟΔΗΤΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΧΙΤΩΝ ΔΙΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΑΛΟΣ

Ο Μοναχός Παρθένιος Κοκολινάκης κατά κόσμον Μενέλαος του Ιωάννη γεννήθηκε στο Καμάρι Μαλεβυζίου το 1942. Στην Ιερά Μονή Κουδουμά ήρθε το 1976 σε ηλικία 34 ετών και εκάρη μοναχός το 1979³⁰¹. Η ζωή του ήταν μια ζωή μέσα στην εκούσια ανυποληψία και στην ταπείνωση, άνθρωπος όχι πολλών λόγων αλλά έργων πνευματικών. Επέδειξε μεγάλο ζήλο στην άσκηση και τον κρυφό πνευματικό αγώνα, μεγάλος νηστευτής, δεν κρεοφάγε ποτέ αλλά ούτε ψάρι, γαλακτοκομικά, η αυγά ακόμα και τις μεγάλες εορτές μόνο λαδερό φαγητό και αυτό εκτός Δευτέρας Τετάρτης και Παρασκευής. Ο μοναχός Παρθένιος δεν πήρε ποτέ τη ζωή στα σοβαρά. Η παιδική αθωότητα που είχε ήταν παροιμιώδης. Όταν τον έβλεπες για πρώτη φορά δεν τον έπαιρνες στα σοβαρά γιατί ήταν η σαλότητα του που σε έκανε να σκεφτείς άλλα πράγματα με το μυαλό σου. Ο πατήρ Παρθένιος αυτό ουσιαστικά ήθελε να μην τον παίρνει κανείς στα σοβαρά έτσι όμως κέρδιζε την εσωτερική απλότητα και καθαρότητα. Δεν τον ενδιέφερε το τι θα πουν οι άλλοι γι' αυτόν δεν τον απασχολούσαν τα του κόσμου. Ένα πράγμα που διέκρινε τον μοναχό Παρθένιο ήταν ότι δεν του άρεσε ποτέ να κρίνει και να κατακρίνει. Αν καμιά φορά σε συζήτηση σχολίαζαν κάποιον αρνητικά και του ζητούσαν τη γνώμη του αυτός συνήθιζε να λέει «λοιπόν... πάμε παρακάτω » και η συζήτηση - κατάκριση σταματούσε εκεί.

³⁰⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 569-570.

³⁰¹ Αρχιμ. Χρυσόστομου Ι. Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 517.

Ήταν και αυτός όπως εκείνο τον μοναχό που αναφέρει το Γεροντικό που μια ζωή δεν έκανε τίποτα στο μοναστήρι και όταν ήρθε ο καιρός για να φύγει από αυτόν τον κόσμο και να πάει στον ουρανό ένας μοναχός τον ρώτησε «τώρα που θα πας στον Κύριο και σε ρωτήσει τι έκανες στην ζωή σου; Τι θα του απαντήσεις; Τότε ο μοναχός με αφοπλιστική απλότητα του απάντησε ότι εγώ δεν κατέκρινα ποτέ κανένα στη ζωή μου και όπως ο ίδιος ο Χριστός είπε μην κρίνετε ίνα μη κριθείτε έτσι και μένα πρέπει να με βάλει στον παράδεισο χωρίς να με κρίνει» τέτοιος ήταν και ο μοναχός Παρθένιος του Κουδουμά.

Το κελί του ήταν ένα ταπεινό κελάκι πάρα πολύ μικρό, κρεβάτι δεν υπήρχε και όταν ήθελε να κοιμηθεί κρεμόταν από κάποια σκοινιά που είχε κρεμάσει στα δοκάρια και όλη την νύκτα προσευχόταν. Πάρα πολλά βράδια κατέφευγε στα σπήλαια της γύρω περιοχής για να προσευχηθεί αλλά και να έρθει σε επικοινωνία με αόρατους ασκητές της περιοχής γεγονός το οποίο άθελα του αποκάλυπτε σε αδελφούς της Μονής και στην συνέχεια στενοχωριόταν γιατί αποκάλυψε το μυστικό που του είχε εμπιστευθεί ο Κύριος. Το ράσο του ήταν πάντα τριμμένο και παλιό, τα πόδια του πάντα ανυπόδητα όλο το χρόνο χειμώνα καλοκαίρι. Έζησε στην Μονή του Κουδουμά 31 χρόνια και το έτος 2007 στις αρχές του μήνα Ιουνίου προλέγει τον θάνατο του υποδεικνύοντας ακόμα και τον τόπο της ταφής του για να ετοιμασθεί εκεί ο τάφος του, κανένας όμως δεν τον πίστεψε και αυτός με την απλότητα που τον διακατείχε τους είπε «θα δούμε ποιος έχει δίκιο» και πραγματικά στις 25 του μήνα μετά από καρδιακό επεισόδιο παρέδωσε την μακαρία του ψύχη στον Κύριο που τόσο αγάπησε. Ο μοναχός Παρθένιος εκοιμήθη σε ηλικία 65 ετών.

8. ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Ο ΚΟΥΔΟΥΜΙΑΝΟΣ

Ο μακαριστός Αρχιμανδρίτης Αναστάσιος κατά κόσμον Γεώργιος Λεονταρίδης γεννήθηκε στον Πανασό Ηρακλείου Κρήτης στις 20/7/1927³⁰². Ο πατέρας του ονομαζόταν Νικόλαος καταγόμενος από την Σελεύκεια της Μικράς Ασίας, εγκαταστάθηκαν στο χωριό Δαμάνια Μονοφατισίου μαζί με αρκετούς άλλους πρόσφυγες που ήρθαν μετά την Μικρασιατική καταστροφή. Η μητέρα του Ελένη καταγόταν από το χωριό Πανασός η οποία αγαπούσε το Θεό και την Εκκλησία και αργότερα έγινε μοναχή με το όνομα Ευγενία. Ο γέροντας Αναστάσιος είχε άλλα δύο αδέρφια τη Μαρία και την Κυριακή. Η Κυριακή κοιμήθηκε σε ηλικία 7 ετών. Ο

³⁰² Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 515.

πατέρας του γέροντα έφυγε για τον ουρανό πολύ νωρίς και έτσι η οικογένεια του πέρασε πάρα πολύ δύσκολα και τα παιδιά μεγάλωσαν μέσα σε δυστυχίες πίνα αρρώστιες και ταλαιπωρίες. Ο γέρος Αναστάσιος πήγε μέχρι την έκτη τάξη του δημοτικού αγαπούσε όμως πολύ τα γράμματα και αυτό φάνηκε από τους βαθμούς που έπαιρνε τα χρόνια που πήγαινε στο σχολείο καθώς ο βαθμός του ήταν εννιά και το απολυτήριο με άριστα δέκα. Η δύσκολη όμως εκείνη εποχή διέκοψε τις μαθητικές επιδόσεις του γέροντα. Η μητέρα του απλή γυναίκα καθώς ήταν του μετάγγισε τη δύναμη της Πίστεως και της προσευχής³⁰³.

Ο γέροντας Αναστάσιος νήστευε αυστηρά και προσευχόταν με όλη τη δύναμη της καρδιάς του. Όπως αφηγείται ο ίδιος η ευχή «Κύριε Ιησού Χριστέ Υιέ και Λόγε του Θεού του ζώντος διά της Θεοτόκου ελέησον με τον αμαρτωλό» ήταν η μόνιμη ενασχόληση του. Η προσευχή του προσείλκυσε τη χάρη της Θεοτόκου η οποία του χορήγησε στην πρώτη τάξη του δημοτικού το χάρισμα της χωρητικότητας του νου και η ευλογία της Θεοτόκου τον συνόδευε πάντοτε .

Όταν κάποια στιγμή βρέθηκε στο Ηράκλειο εργαζόμενος παρασύρθηκε από ένα συγχωριανό του που ανήκε σε κάποια ευαγγελική Εκκλησία και παρακολούθησε μία ομιλία και αμέσως η Θεοτόκος εμφανίστηκε μπροστά του δείχνοντας του το μεγαλείο της Θείας Λειτουργίας από το οποίο κινδύνευε να αποκοπεί. Ο γέροντας υπηρέτησε στον ελληνικό στρατό ενώ είχε ταλαιπωρηθεί από τη γερμανική κατοχή και τον εμφύλιο πόλεμο³⁰⁴.

Τελικά στον Κουδουμά επί ηγουμενίας του Αρχιμανδρίτου Αντωνίου Γεπεσάκη στις 12/8/1958³⁰⁵ εκάρη μοναχός με το όνομα Αναστάσιος τον επόμενο χρόνο και συγκεκριμένα στις 11/8/1959 χειροτονήθηκε διάκονος στην Ιερά Μονή Κουδουμά από τον επίσκοπο Αρκαδίας Τιμόθεο και αργότερα από τον ίδιο πρεσβύτερος.

Στον Κουδουμά εμπνεύστηκε από την ζωή παλαιότερων μοναχών όπως του Παρθενίου Ψαράκη πνευματικό τέκνο των Αγίων πατέρων Παρθενίου και Ευμενίου, του Νικοδήμου Καλιγιννάκη και του Ευμενίου Χαριτάκη. Υπήρξε επίσης συναθλητής του Οσίου γέροντα Ευμενίου Σαρηδάκη και αρωγός του στο μεγάλο πειρασμό που αντιμετώπιζε τα χρόνια εκείνα. Ο γέρος Αναστάσιος μιλούσε πάντα για τον πατήρ Ευμένιο με μεγάλο σεβασμού και τον τιμούσε ως ένα όσιο της εκκλησίας μας.

Έζησε επτά περίπου χρόνια στο ιερό Μετόχιο της Ιεράς Μονής Κουδουμά στον Άγιο Ιωάννη που βρίσκεται σε παραλιακό χώρο. Εκεί διέμενε μέσα σε μία

³⁰³ Σεβ. Μητροπολίτου Γορτύνης και Αρκαδίας κ.κ. Μακάριος «Γέροντας Αναστάσιος Κουδουμιανός». 7.

³⁰⁴ Ο.π., . 8.

³⁰⁵ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθέσιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 515.

σπηλιά σε πάρα πολύ δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Εκείνη την περίοδο είχε συνασκήτρια και τη μητέρα του η οποία είχε γίνει μοναχή με το όνομα Ευγενία. Ένα σοβαρό όμως πρόβλημα υγείας της μητέρας του το 1973 τον αναγκάζει να εγκαταλείψει τον αγαπημένο του χώρο της ασκήσεως και να επιστρέψει στο χωριό του για να βοηθήσει τη μητέρα του η οποία εκείνο το έτος εκοιμήθη και ετάφη στο χωριό Πανασός³⁰⁶. Μετά την κοίμηση της μητέρας του μετέβη στο Άγιον Όρος όπου περιόδευσε σε αρκετές Μονές και Σκήτες, τελικά εγκαταβίωσε στη σκήτη των Ιβήρων για ένα περίπου χρόνο.

Επανήλθε στην Κρήτη για λόγους υγείας το 1974³⁰⁷ και μετά από μία συνάντηση που είχε με τον τότε μητροπολίτη Αρκαδίας Τιμόθεο του πρότεινε να τον χειροτονήσει πρεσβύτερο. Αυτό έγινε στις 24/11/1974³⁰⁸. Ο Επίσκοπος του πρότεινε να επιλέξει μεταξύ των ενοριών Αντισκαρίου και Τσούτσουρου³⁰⁹. Ο γέροντας τελικά επέλεξε την ενορία του Τσούτσουρου στην οποία εφημέρευσε από το 1974 έως τις 30/6/2000³¹⁰ οπότε και συνταξιοδοτήθηκε. Παράλληλα εξυπηρετούσε και το προσκύνημα του Αγίου Νικήτα. Επανήλθε στη Μονή της μετανοίας του μόνιμα κατά το έτος 2002 όπου έζησε τον υπόλοιπο βίο του ασκητικά και σιωπηλά «πλήρης χάριτος και πνεύματος Αγίου» διδάσκων τον ανεκτίμητο λόγο της πατερικής παραδόσεως, μέχρι της οσιακής τελευτής του η οποία επήλθε στις 2 Δεκεμβρίου 2013³¹¹ ημέρα μνήμης του Οσίου γέροντος Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου.

³⁰⁶ Σεβ. Μητροπολίτου Γορτύνης και Αρκαδίας κ.κ. Μακάριος «Γέροντας Αναστάσιος Κουδουμιανός». 10-11.

³⁰⁷ Ο.π., 12.

³⁰⁸ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθέσιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 515.

³⁰⁹ Σεβ. Μητροπολίτου Γορτύνης και Αρκαδίας κ.κ. Μακάριος «Γέροντας Αναστάσιος Κουδουμιανός». 12.

³¹⁰ Αρχιμ. Χρυσόστομου Παπαδάκη, *Οι Όσιοι Παρθέσιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, 515.

Σεβ. Μητροπολίτου Γορτύνης και Αρκαδίας κ.κ. Μακάριος «Γέροντας Αναστάσιος Κουδουμιανός». ³¹¹ 12.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αυτή η εργασία έχει σαν στόχο να συλλέξει στοιχεία για τους Αγίους που έδρασαν στην Ιερά Μητρόπολη Γορτύνης και Αρκαδίας. Μέχρι τώρα δεν έχει δημοσιευθεί κάποια σχετική εργασία, επάνω στο ζήτημα αυτό. Αυτή η προσπάθεια έγινε για την ανάδειξη των τοπικών μας Αγίων, τους οποίους το ποιμνιο της Επαρχίας μας ευλαβείται πάρα πολύ. Παράλληλα, με τον τρόπο αυτό, ο αναγνώστης μπορεί να αποκτήσει μία, όσο το δυνατόν, ολοκληρωμένη εικόνα των τοπικών Αγίων αλλά και των σύγχρονων γερόντων της Μητροπόλεως μας. Όλοι αυτοί οι Άγιοι, στήριξαν το λαού του Θεού σε δύσκολες εποχές. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι η προσπάθεια μας αυτή θα βάλει ένα μικρό λιθαράκι στη γνωριμία των Αγίων μας με τους χριστιανούς της τοπικής Εκκλησίας και όχι μόνο. Των Αγίων που με τη διδασκαλία ή το μαρτύριό τους αγίασαν το ευλογημένο αυτό νησί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Πηγές

Μηναίον, Έκδοσις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1963.

Νικήτας Πατρίκιος και Κοιαίστωρ, *Βίος του εν αγίοις πατρός ημών Ανδρέου του Ιεροσολυμίτου, Αρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης, συγγραφείς παρά του περιφήμου πατρικίου και κοιαίστορος*, Πετρούπολη 1898.

Νικόδημος Αγιορείτης, *Συναξαριστής των δώδεκα μηνών*, τ. 6, Θεσσαλονίκη 2003.

Παπαδόπουλος-Κεραμεύς Α., *Μαρτύριον των Αγίων Δέκαμαρτύρων των εν Κρήτη μαρτυρησάντων, εν Γορτύνη τη Μητροπόλει, Βρυξέλλες, 1963*

2. Βοηθήματα

Γαβριηλίδου Ευγενία, *Άγιοι της Κρήτης*, Αθήνα 2016.

Δετοράκης Θ., *Οι Άγιοι της πρώτης βυζαντινής περιόδου της Κρήτης και η σχέση τους προς αυτούς φιλολογία*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1970.

Εγκόλπιον ημερολόγιον του έτους 2011 της Ιεράς Μητροπόλεως Γορτύνης και Αρκαδίας αφιερωμένο στους Αγίους Επισκόπους της Μητροπόλεως.

Εγκόλπιον ημερολόγιον του έτους 2012 της Ιεράς Μητροπόλεως Γορτύνης και Αρκαδίας αφιερωμένο στους Αγίους Μάρτυρες της Μητροπόλεως.

Εγκόλπιον ημερολόγιον του έτους 2013 της Ιεράς Μητροπόλεως Γορτύνης και Αρκαδίας αφιερωμένο στους Αγίους Οσίους της.

Ιερά Επαρχιακή Σύνοδος της Εκκλησίας Κρήτης, *Κρητικόν Πανάγιον ήτοι Ακολουθίαί πάντων των Εν Κρήτη Αγίων*, Α-Γ, Έκδοση Ι.Ε.Σ. της Εκκλησίας Κρήτης, Ηράκλειο 2001.

Κογεράκης Κύριλλος, Αρχιμ., *Άγιος Μύρων Επίσκοπος Κρήτης, Ακολουθία και Βίος*, Ηράκλειο 2003.

Κόντογλου Φ., *Το ασάλευτο θεμέλιο*, Γ' έκδοση, Αθήνα 2000.

Λεκάκης Ε., *Ιερέας Άνω Μουλίων*, Μικρό φυλλάδιο «Ιστορικόν των Τριών Μαρτύρων». Άνω Μούλια 2004

Λέκκος Ε. Π., *Γνωριμία με τους Αγίους της Κρήτης*, Αθήνα 2013.

Λελεδάκης Ι., Πρωτοπρεσβ., *Παναγία Αντιφωνήτρια Μυριοκεφάλων Ιστορία – Θρύλος – Παράδοσις*, Ρέθυμνο 2007.

Μακάριος, Μητροπολίτης Γορτύνης και Αρκαδίας, σε συνεργασία με τον Γεώργιο Τζατζάνη και τους Οσιώτ. Πατέρες της Ι. Μονής Κουδουμά, "Γέροντας Αναστάσιος Κουδουμιανός", Μονή Κουδουμά 2014.

Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Εκδ. 7, Αθήνα 2001.

Μελινός Μ. «Άγιον Όρος Παΐσιος...». Σειρά *Πείρα Πατέρων*, τ. Α'. Αθήνα α' έκδοση 2000

Μπουρνέλης Α., *Η Ορθόδοξη μαρτυρία της Ιεράς Μονής Προφήτου Ηλία Ρουστίκων Ρεθύμνης*, Ρέθυμνο 1990.

Νινολάκης Α., *Μελέτιος ο Πηγάς ο Κρης, Πατριάρχης Αλεξανδρείας και Επιτηρητής του Οικουμ. Θρόνου. 1545-1602*, Χανιά 1903.

Παπαβαρνάβας Δ., "Μέγας Κανών του Αγίου Ανδρέα Κρήτης ιστορική, λειτουργική, αισθητική, θεολογική και ηθική διερεύνηση", Διπλωματική εργασία, Θεσσαλονίκη.2015

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Βιβλίο αΐδιου τιμής και ευγνωμοσύνης εις τον πανένδοξον Αποστόλων των εθνών Παύλο τον ουρανοβάμονα και ιδρυτή της εν Κρήτη Εκκλησίας*, Μοίρες 2000.

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Μελετήματα αγιολογικά-ιστορικά*, Αθήνα 2008.

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Ο Άγιος Νεομάρτυς Ιωάννης ο εξ Αγαρηνών*, Φαιστός 2004.

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Ο Όσιος Μεθόδιος της Νυβρήτου, Βίος Ακολουθίες*, εκδ. Δήμου Ρούβα Κρήτης 2004.

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, *Οι Άγιοι Δέκα Μάρτυρες οι εν Κρήτη*, Κρήτη 2004.

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Οι Άγιοι Κύριλλος και Ευμένιος Επίσκοποι Γορτύνης βίος και ακολουθία*, εκδ. ενορίας Αγίου Κυρίλλου, Άγιος Κύριλλος 1999

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Οι Όσιοι Παρθένιος και Ευμένιος και η Ιερά Μονή Κουδουμά*, Μοίρες 2003.

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Προσευχητάριον Ιεράς Μονής Παναγίας Καλυβιανής*, Παναγία Καλυβιανή 1999.

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Προσευχητάριον Ιεράς Σταυροπηγιακής Μονής Οδηγήτριας Ι. Μ. Γορτύνης και Αρκαδίας*, Μοίρες 2006.

Παπαδάκης Ι. Χρυσόστομος, Αρχιμ., *Των Αγίων τριών Κρητών Νεομαρτύρων των εκ Μουλίων Αποστόλου Δημητρίου και Ζαχαρίου βίος ακολουθία παρακλητικός κανόνας*, Άνω Μουλιές 2004.

Παπαδογιαννάκης Στ. Μ., *Γεννάδιος και Ιωακείμ δύο Ρεθύμνιοι άγιοι μοναχοί*, Ρέθυμνο 2011.

Σαριδάκης Α. Χ., *Ο Άγιος Γέροντας Ευμένιος ο πράος και ταπεινός τη καρδιά*, Αθήνα 2001.

Σωμαράκης Β. Μ., *Οι Επίσκοποι της Κρήτης στις Οικουμενικές Συνόδους*, Αθήνα 1999.

Τζεδάκης Θεοδώρος, Αρχιμ., "Σύντομος Εκκλησιαστική Ιστορία του νομού Ηρακλείου", σε *Το Ηράκλειον και ο Νομός του*, εκδ. Νομαρχίας Ηρακλείου, Ηράκλειο 1971, 46-48,135-136

Τιμόθεος, Μητροπολίτης Γορτύνης και Αρκαδίας *Άγιος Μεθόδιος Νηβρύτου*, Μοίρες 1968.

Τιμόθεος, Μητροπολίτης Γορτύνης και Αρκαδίας, *Η Ιερά Μονή Κουδουμά και Παρθένιος ο Σύγχρονος Άγιος*, Μοίρες 1969.

Τιμόθεος, Μητροπολίτης Γορτύνης και Αρκαδίας, *Ο Όσιος Χαράλαμπος της Καλυβιανής*, Παναγία Καλυβιανή 1978.

Τίτος Συλλιγαρδάκης, Μητροπολίτης Ρεθύμνης και Αυλοποτάμου, *Κρήτες Άγιοι*, Ρέθυμνο 1983.

Τρεμπέλας Π., *Εκλογή Ελληνικής Ορθοδόξου Υμνογραφίας*, Αθήνα 2007.

ΤσατσαρωνάκηΚ., "Εκθεση ωμοτήτων του 1866", *Κρητικά Χρονικά*, Η' (1954) , 21-22

Τσικνάκης Ν. Γ., *Ιερά Μονή Οδηγήτριας και τα παρεκκλήσια της*, Πετροκεφάλι 1991

Τσουγκαράκης Δ., "Ρωμαϊκή Κρήτη" στο *Κρήτη· Ιστορία και Πολιτισμός*, Α', Κρήτη 1987,332

Τωμαδάκης Ν., "Ανδρέας ο Κρήτης ο Ιεροσολυμίτης", *ΘΗΕ* 2, 674-693.

Τωμαδάκης Ν., *Βυζαντινή υμνογραφία και ποιήσεις*, Θεσσαλονίκη 1993.

Τωμαδάκης Ν., "Ο Άγιος Ιωάννης ο Ξένος και η διαθήκη αυτού", *Κρητικά Χρονικά*, Β' (1948). 47-72.

Τωμαδάκης Ν., “Ορθόδοξοι Αρχιερείς εν Κρήτη επί Ενετοκρατίας” (Ανάτυπον εκ της *Ορθοδοξίας* 1 (1952) , 22-38

Φειδάς, Βλ., *Εκκλησιαστική Ιστορία, Α'*, Αθήνα 1994.

Χρυσόστομος, Επίσκοπος Ροδοστόλου, *Πόθος και Χάρις στον Άθωνα, Α'*, Άγιον Όρος 2000.

Ψυχογιός Κωνσταντίνος, (επιμέλεια) *Ο Άγιος κυρ Ιωάννης ο Ξένος ο εν τη Κρήτη*, εκδ. Α, Σίβας Ηρακλείου, 2015.

3. Ιστοσελίδες

-http://www.iak.gr/gr/ekklisia-kritis/istoria_ekklisias_kritis/index.html

-<http://www.imkoudouma.gr/biogagiwn2.php>

-<http://www.saint.gr/58/saint.aspx,28/4/2014>

-www.imga.gr/agiologio

-www.imga.gr/istoria-mhtropolews-apo-thriskeutikh-egkuklopaideia

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

